

**Çeviri Çalışmalarına Ekoeleştirel Bakış: (Yeniden) Çeviri
Yoluyla Çeviri Çocuk Edebiyatında “Çevre Okuryazarlığına”
Artsüremlili Betimleyici Bir Yaklaşım**

Program Kodu: 1001

Proje No: 115K145

Proje Yürütücüsü:
Prof. Dr. Neslihan KANSU-YETKİNER

Araştırmacılar:

Yrd. Doç. Dr. Derya DUMAN

Prof. Dr. Yasemin YAVUZ

Bursiyerler:

Merve AVŞAROĞLU

Osman TUFAN

Elifnur UYSAL

2015- 2017
İZMİR

Önsöz

Bir aktarım aracı olarak çeviri, farklı kültürlere özgü kavramları ve anlayışları öğrenmede, bir başka deyişle, kültürlerarası etkileşimde önemli bir araçtır. Günümüzde artan çevre bilinci, sürdürülebilir çevreye yönelik devlet ve eğitim politikaları sayesinde kültürün alt alanlarından biri sayılan çevre ve ekoloji ve bunlarla ilgili kültürel anlayış ve kavramların kültürlerarası aktarımı giderek önem kazanmaya başlamıştır. Bu gelişen bilinçle ortaya çıkan “çevre okuryazarlığı” bireylerin çevreye ilişkin bilgi ve tutumuna dair değerlendirmeler yapan bir kavramdır.

Bu bağlamda, çocuk kitaplarındaki çevre okuryazarlığının çeviri kitapları yoluyla kültürlerarası aktarımını inceleyen iki yıllık 1001 Tübitak projesi İngilizceden Türkçeye çevrilen doğada serüven, hayvan/doğa sevgisi, doğanın keşfi gibi temalara sahip 10 çocuk edebiyatı klasiğinin 94 yeniden çevirisine odaklanarak çevre okuryazarlığı, çevre bilgisi ve çevreye yönelik tutum aktarımını irdelemektedir. Çalışmada yazınsal metinleri takip edilebilir ve ölçülebilir bir veri analizine olanak verecek şekilde inceleyen bir ölçek geliştirilmiştir. Ele alınan İngilizce özgün 10 eser (Vahşetin Çağrısı, Mercan Adası, Define Adası, Siyah İnci, Al Midilli, Orman Çocuğu, Korkusuz Kaptanlar, Gizli Bahçe, Sineklerin Tanrısı ve Söğütlükte Rüzgâr) ve bu kitapların 1929 (1928 harf devriminden sonra) ve 2013 yılına kadarki döneme yayılan yeniden çevirileri çevre-odaklı sözcüklerin (bitki ve hayvan örtüsü, yeryüzü şekilleri, coğrafi şekiller, doğal afetler, hava koşulları) ve metinlerde işlenen çevreye yönelik tutumların aktarımını özgün metin ve çeviri metinlerin karşılaştırılması temelinde sözcük sıklığı ve içerik analizi yöntemiyle incelemektedir.

Proje 01 Eylül 2015 ile 01 Eylül 2017 tarihleri arasında İzmir Ekonomi Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapan Prof. Dr. Dr. Neslihan Kansu-Yetkiner tarafından yürütülmüştür. Çalışmanın disiplinlerarası çatısının ve ölçeğin oluşturulması ile çıkan sonuçların değerlendirilmesi proje ekibinden Prof. Dr. Neslihan Kansu-Yetkiner (İzmir Ekonomi Üniversitesi), analitik çözümlerin büyük bir kısmının yapılması, analiz kategorilerinin belirlenmesi ve raporların redaksiyonu Yrd. Doç. Dr. Derya Duman (İzmir Ekonomi Üniversitesi), bulguların istatistiksel hesaplamaları Prof. Dr. Yasemin Yavuz (Ankara Üniversitesi), ve belirlenen ölçütlerle

metin içi taramaların gerçekleştirilmesi ise proje asistanları doktora ğrencisi Merve Avşaroğlu ile İzmir Ekonomi Üniversitesi Mütercim Tercümanlık bölümü lisans ğrencileri Elifnur Uysal ve Osman Tufan tarafından yapılmıştır.

Çalışmamız TÜBİTAK 115K145 kodu ile TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

İçindekiler

Önsöz.....	i
Tablolar Listesi	iv
Grafik Listesi	v
Özet	vi
Abstract.....	vii
1. GİRİŞ	1
1.1 Birinci ve İkinci Gelişme Raporu Kapsamında Yapılan Çalışmalar ve Final Raporunda Yer alacak Yeni Bulgular	3
2. ALANYAZIN İNCELEMESİ	4
2.1 Çeviri Çalışmaları ve Bir Kültür Ögesi Olarak Çevre	4
2.2 Ekoeleştiri Üzerine	7
2.3 Ekopedagoji ve Çevre Okuryazarlığı	8
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	10
3.1 Veri Tabanının Oluşturulması.....	15
3.2 Çözümlenmeler İçin Ön Çalışmalar	17
3.2.1 Veri Tabanının Dijital Hale Dönüştürülmesi.....	17
3.2.2 Bilgi Aktarımına Temel Teşkil Eden Çevre Konulu Sözcük Kategorilerinin Belirlenmesi	18
3.2.3 Analiz Araçlarına İlişkin Kararlar	19
3.2.4 Analiz Yöntemi	19
3.2.5 Analist Eğitimi.....	19
3.2.6 Pilot Çalışma	20
3.2.7 Mecazi Kullanımlar Eğretilenler Ve Benzetmeler	20
3.2.8 Sözcüklerin İşlenmesi Konusunda Kararlar	20
3.2.9 Diller Arasındaki Farklar: İşlev Ve İçerik Sözcüklerinin Belirlenmesi ve Ayrıştırılması	21
3.2.10 Analistler Arasındaki Uyum (Güvenilirlik Testi)	22
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	23
4.1 Metinsel Nominal Çevre Okuryazarlığı (Bilgi aktarımı) Analizleri Sonuçları	23
4.2 Çeviri Stratejileri ve Bilgi Aktarımı	26

4.3 Çeviri Stratejileri Çözümlerinde Ön Çalışmalar	28
4.3.1 Çeviri Stratejileri Çözümlerleri İçin Veri Tabanının Oluşturulması Ve Örneklem Yönteminin Belirlenmesi	28
4.3.2 Çözümleme Yöntemi	29
4.3.3 Pilot Çalışmalar	32
4.4 Çeviri Stratejileri Odaklı Çözümlerler Ve Bulgular	32
4.5 Yanmetinsel Nominal Çevre Okuryazarlığı (Bilgi aktarımı) Analizleri Sonuçları	34
4.5.1 Kılıcı Rolünde Çevirmen	38
4.5.2. Kılıcı Çevirmenin Görünürlüğü	43
4.6 Metinsel İşlevsel Çevre Okuryazarlığı (Tutum Aktarımı) Analizleri Sonuçları	46
4.6.1 Çevre Okuryazarlığı ve Tutum	46
4.6.2 Metin içi Tutum Aktarımı Ön Çalışmaları	48
4.6.3 Özgün Kitaplarda Genel Tutum Dağılımı	51
4.6.4 Tutumların Çeviri Kitaplar İçindeki Çevrilme Stratejileri	53
4.7 Tutum Aktarımı Yan Metin Çözümlerleri	54
4.8 Bilgi ve Tutum Aktarımının Dönemsel Analizi	62
4.8.1 Türkiye'deki Çocuk Edebiyatının Gelişimi ve Sosyopolitik Dinamikler (1929-2013)	63
4.8.2 Bilgi Aktarımının Dönemsel Değerlendirme Sonuçları	89
4.8.3 Tutum Aktarımının Dönemsel Değerlendirme Sonuçları	92
5. SONUÇ	97
Sonsöz	102
Kaynakça	104
Çalışmaya Konu olan Kaynaklar	115

Tablolar Listesi

Tablo 1. ÇEMÇOK ölçeği içindeki parametrelerin Roth'un üç temel edinciyle karşılaştırılması ..	11
Tablo 2. ÇEMÇOK ölçeğinin metin içindeki bileşenleri	12
Tablo 3. Proje çözümleme deseni	14
Tablo 4. Veri tabanını oluşturan çeviri kitapların listesi	16
Tablo 5. Belirlenen 10 özgün eserde ve onlara ilişkin çeviri eserlerdeki ekolojik bilgi/çevreye ilişkin toplam sözcük oranları (%o) ve toplam sözcük oranları (%o)	25

Tablo 6. Çevreye ilişkin toplam sözcük oranlarının (%) ve farklı sözcük oranları kaynak metin (KM) ve erek metin (EM) temelinde karşılaştırmalı olarak dağılımı.....	26
Tablo 7. Çeviri stratejileri çözümlemesinde yer alan kitaplar.....	29
Tablo 8. Yerileştirme ve yabancılaştırma alt stratejileri	30
Tablo 9. 48 kitabın 10'ar sayfasında çevre ile ilgili toplam sözcük sayısı ortalaması	32
Tablo 10. 48 kitabın 10'ar sayfasında doğa ile ilgili direkt çeviri yapılmış, yerileştirilmiş ve yabancılaştırılmış sözcük sayısı ortalamaları.....	33
Tablo 11. 48 kitabın 10'ar sayfasında doğa ile ilgili sözcüklerin direkt çeviri, yerileştirme ve yabancılaştırma yapıma yüzdelerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler.....	33
Tablo 12. Özgün kitaplarda tutum dağılımı	52
Tablo 13. Birebir çeviri stratejisi ve tutum dağılımı	53
Tablo 14. Manipülasyon stratejisi ve tutum dağılımı	54
Tablo 15. Türkçeye çevrilen çocuk romanları yan metinlerindeki çevre odaklı tutum bağlamında içerik analizi.....	56
Tablo 16. 48 kitabın 10'ar sayfasında direkt çevrilen, yerileştirilerek ve yabancılaştırılarak çevrilen doğa ile ilgili toplam sözcük sayılarının dönemlere göre dağılımı.....	90
Tablo 17. 48 kitabın 10'ar sayfasında doğa ile ilgili sözcüklerin dönemlere göre direkt çeviri, yerileştirilme ve yabancılaştırılma yapıma yüzdelerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler.....	90
Tablo 18. Manipülasyon yoluyla aktarımın dönemsel dağılımı	93
Tablo 19. Birebir çeviri yoluyla aktarımın dönemsel dağılımı	95

Grafik Listesi

Grafik 1. Çeviri stratejilerinin dağılımı	34
Grafik 2. Çeviri eserlerde yan metin öğelerinin dağılımı.....	35
Grafik 3. Önkapakta çevirmen görünürlüğü dönemsel dağılımı.....	45
Grafik 4. ÇN/Dipnot dönemsel dağılımı	46
Grafik 5. Çeviri stratejileri açısından tutum dağılımı	54
Grafik 6. Bilgi aktarımında çeviri stratejilerinin dönemsel dağılımı	92
Grafik 7. Tutum aktarımında çeviri stratejilerinin dönemsel dağılımı	96

Özet

Çeviri çocuk edebiyatı ile çevre odaklı karşılaştırmalı çalışmaları kültürlerarası bir bakış açısıyla birleştiren sınırlı sayıdaki yaklaşımları göz önüne alarak, bu çalışma artsüremli Betimleyici Çeviri Çalışmaları çerçevesinde çocuk kitaplarının yeniden çevirilerinde çevre okuryazarlığı aktarımlarını ve buna ilişkin çeviri davranışlarını metin ve yan metin çözümlenmeleriyle betimlemek ve çözümlenmek üzere tasarlanmıştır. Ölçülebilir ve takip edilebilir parametrelerle çevre okuryazarlığının aktarımını gözlemlemek için alanyazında var olan tanımlar ve sınıflamalar taranmış, Roth'un (1992) çevre okuryazarlığı çerçevesi uyarlanıp üzerinde değişiklikler yapılarak bu proje için bir ölçek oluşturulmuştur (ÇEMÇOK: Çeviri Metinlerde Çevre Okuryazarlığı ölçeği). Bu proje kapsamında orijinal dili İngilizce olan toplam 10 farklı çocuk edebiyatı romanının 1929 (harf devriminden sonra) ve 2013 yılları arasında İngilizceden Türkçeye aktarılan toplam 104 yeniden çevirisi incelenmiştir. Bir diğer deyişle, bu proje kapsamında, Betimleyici Çeviri Çalışmaları içinde artsüremli bir yaklaşımla, proje için oluşturulan ölçek (ÇEMÇOK) çerçevesinde ve üç değişkeni (eşdeğerlik, süreç ve çevirmen değişkeni) temel alan bir araştırma deseni içinde İngilizceden Türkçeye yapılan çocuk edebiyatı çeviri romanlarında çevre okuryazarlığı düzeylerini (nominal ve içerik çevre okuryazarlığı) özgün ve çeviri metinleri karşılaştırarak belirlemek, sınıflandırmak, çeviri yöntemlerini tespit etmek ve diller/kültürler arasındaki çevre okuryazarlığı aktarımının gerçekleşip gerçekleşmediğini ölçülebilir parametrelerle saptamak temel hedef olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: çeviri çocuk edebiyatı, yeniden çeviriler, çevre okur-yazarlığı, Betimleyici Çeviri Çalışmaları, artsüremli yaklaşım, çevre okuryazarlık ölçeği-ÇEMÇÖK

Abstract

Considering the limited number of approaches that integrate translated children's literature with environmentally-oriented comparative studies in a cross-cultural perspective, this study has been designed to analyze environmental literacy transfer and the related translational behaviors in the retranslations of children's books through textual and paratextual analyses within the framework of diachronic Descriptive Translation Studies. In order to test environmental literacy transfer by means of measurable and detectable parameters, the definitions and classifications in the literature were scanned and Roth's (1992) framework for environmental literacy was adapted and modified to develop an instrument for this project (ELITT: Environmental Literacy Instrument for Translated Texts). Within the scope of the project, 10 books in English Children's Literature and a total number of 104 retranslations into Turkish published between the years 1929 (after script reform) and 2013 have been analyzed. In other words, a descriptive diachronic approach having been adopted, within the framework of ELITT and by means of a research design based on three variables (equivalence, process, translator), the project has been mainly aimed at determining and classifying the levels of environmental literacy (nominal and contextual environmental literacy) in translated children's literature from English into Turkish by comparing source texts and target texts, identifying translational methods and detecting via measurable parameters whether interlingual/intercultural transfer of environmental literacy is achieved or not.

Key Words: Translated children's literature, retranslation, environmental literacy, Descriptive Translation Studies, diachronic approach, environmental literacy scale-ELITT

1. GİRİŞ

Genellikle bir iletişim ve ideolojik güç aracı olarak düşünölen çeviri, aynı zamanda kültürel bir temsil unsurudur. Her dilin atasözleri, deyimleri, argo kullanımları; yani, o kültüre özgü sözcüklerle bezenmiş bir ifade biçimi söz konusuyken, toplumun yaşam biçimine, yediğine içtiğine, giydiğine, inançlarına ve yaşadığı çevreye yansıyan kültür bileşenleri vardır. Bu nedenle, bir etkileşime iki farklı dil dâhil olduğunda kültür boyutu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Çeviri Çalışmaları hem kaynak hem de erek kültürden çoklu sesleri barındıran ve bu sesler içindeki kültürel öğelerin önemi, niteliği, bunların ne kadarının çeviri metne yansıtılacağına dair karar süreçlerini harekete geçiren bir etkileşim alanını oluşturmaktadır.

1990lardan itibaren farklı disiplinlerden kuramsal paradigmaları ve araştırma yöntemlerini ödünçleyerek kapsamını genişleten Çeviri Çalışmaları, iletilerin alımlanması, anlamlandırılması, farklı dillerde yeniden oluşturulması ve aktarılması temelinde kültürlerarası süreçlere odaklanmıştır. Sosyo-kültürel tutum ve söylemler ile çok farklı güç odaklarının çalışma kapsamına sokulmasıyla alan, disiplinlerarası bir kimlik kazanmıştır. Bu disiplinlerarası kaynaşma ve kesişme sayesinde Gentzler'in (1997: ix) deyiimiyle "çeviriye ilişkin yeni kuramlarda tam bir patlama" yaşanmıştır. Bu gelişmelerle, Çeviri Çalışmalarını adeta "çok odalı bir ev gibi" (Hatim, 2001: 8) disiplinlerarası bir çalışma alanına dönüştürmesine karşın, bu alanda henüz incelenmemiş birçok konu vardır. Bunlardan birisi de çok az sayıdaki çalışmanın yer bulduğu (Hostova, 2016; Cronin, 2015; Valero Garcés, 2011) ekoeleştirici (ecocriticism) ve Çeviri Çalışmalarının kesişme noktasıdır. Göreceli olarak yeni bir araştırma alanı olan ve geçmiş 1970'lere dayanan ekoeleştirici, en geniş anlamıyla, çevre ve yazının disiplinlerarası bir bakış açısıyla incelenmesidir. Bu tanımın sınırlarını genişleten Buell (2005) kültürel çalışmalara ekoeleştirici bir yaklaşımın dâhil edilmesinin, yazının çevresel etiğın bir yansıma alanı olarak incelenmesine ve çevresel olarak bilinçli bir söylemin yaratılmasına olanak tanıdığıının altını çizmiştir. Ekoloji ve kültür arasındaki bağlantıya vurgu yaparak doğa öğretisini aşıl原因an tüm dünyadaki farklı sesleri içinde barındıran ve sınırları sürekli genişleyen ekoeleştirici, hiç şüphesiz ki "çeviri yazınıını" da kapsar. Bu kapsam, çeviri yoluyla sadece "öteki"ye ilişkin ekokültürel farkındalığın sağlanması bakımından değil, aynı zamanda yerel ve küresel olarak çevre bilincinin oluşturulması bakımından da önemlidir. Bu bakımdan, aslında aynı paralelde ilerleyen ama ortak yol haritası çizilmeyen bu iki alanın kesişmesi hem uygulama ve hem de araştırma açısından yeni ufuklar açacak olanaklar sunacaktır. Bu nedenle, bu çalışmanın temel amacı, aslında çevreyi bir kültür alt alanı gören bir zihniyetle, öncelikle belli

bir coğrafyaya özgü çevresel gerçekliklerin, çevresel farkındalıkların, sorunların bir kültürel aktarım nesnesi olarak çeviri çalışmalarının bir parçası olabileceği fikriyle farklı metinler için tekrarlanabilen hem niteliksel hem de niceliksel veri çözümlemeleri sunabilen yeni bir araştırma modeli sunmaktadır.

Disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak kabul edilmesine karşın, çeviri ile edebiyat, çevre ve ekoloji üçgenini kapsayan ekoeleştiri temelinde son derede sınırlı sayıda çalışma vardır (Garces, 2011; Cronin, 2006). Coğrafi şekiller, iklim, hayvan çeşitliliği, bitki örtüsü vb. çevre odaklı öğeler birçok çeviribilimci tarafından kültürün alt bileşenleri olarak kabul edilmesine karşın, bu tür ekolojik öğelerin kültürlerarası aktarımı tek başına henüz hiç ele alınmamıştır, dolayısıyla ihmal edilmiş bir kültür alt kategorisini oluşturmaktadır. Diğer deyişle, belli bir kültür içinde bulunan çevreye ilişkin temel kavramları edinme, çevre kaygısı taşıma, çevresel sorunları çözmek için gereken becerileri kazanma, çevrenin geliştirilmesine ve iyileştirilmesine yönelik farkındalık kazanma gibi edinçlerin çeviri yoluyla kültürlerarası aktarımı bakir bir çalışma alanını teşkil etmektedir.

Bu belirgin eksikliği ve çocuk edebiyatı ile çevre odaklı karşılaştırmalı çalışmaları kültürlerarası bir bakış açısıyla birleştiren sınırlı sayıdaki yaklaşımları göz önüne alarak, bu çalışma artsüremli Betimleyici Çeviri Çalışmaları çerçevesinde çocuk kitaplarının yeniden çevirilerinde çevre bilgisinin kültürlerarası aktarımlarındaki çeviri davranışlarını çözümlenmeyi hedeflemektedir.

Bu sorunsaldan ve çerçeveden yola çıkarak projenin üç temel amacı vardır:

- a) Bilgi aktarımı ve tutum aktarımı açısından kaynak dilden erek dile (İngilizceden Türkçeye) çevre okuryazarlığının transfer edilmesinde temel kavramsal alt yapıyı oluşturmak ve kaynak metinle erek metin arasındaki farkları metinsel ve yan metinsel çözümlemeler aracılığıyla ölçülebilir parametrelerle gözlemlemek üzere bir ölçek geliştirmek,
- b) Betimleyici bir yaklaşımla çevre okuryazarlığı aktarımı çerçevesinde oluşturulan ölçek (ÇEMÇOK) temelinde bilgi ve tutum aktarımlarında temel çeviri stratejilerini belirlemek,
- c) Artsüremli bir bakış açısıyla, yeniden çevirilerde çevre okuryazarlığının oluşturulması açısından Türkiye'deki eğilimleri 1929-1960, 1961-1980, 1981-2013 dönemleri için belirlemek ve yorumlamak.

Bu proje Türkiye’de ilk kez yapılacak olan çevre odaklı ve geniş kapsamlı bir çocuk edebiyatı incelemesi olduğu için, çalışmanın disiplinlerarası bir yaklaşımla çocuk edebiyatı, ekoeleştiri ve Çeviri Çalışmalarına ayrı ayrı katkı sağlaması hedeflenmektedir. Projenin yürütüldüğü 2 yıl içinde yazılan 1. ve 2. Raporda yapılanlar ve 3. Raporda yapılacaklar aşağıdaki gibidir:

1.1 Birinci ve İkinci Gelişme Raporu Kapsamında Yapılan Çalışmalar ve Final Raporunda Yer Alacak Yeni Bulgular

Birinci Rapor Kapsamında Yer Alan Çalışmalar:

- Toplam 10 özgün kitap 94 yeniden çeviri kitaptan oluşan bir veri tabanı belirlenmiştir. Buna göre, proje önerisinde ham bir veri havuzu oluşturulmuş, ancak belirtilen kitapların yeniden çeviri örneklerine tek tek ulaşılarak, intihaller ayıklanarak 10 özgün eserin yeniden çeviri serileri dönem ve özgünlük göz önüne alınarak belirlenmiştir. Veritabanındaki toplam 104 kitabın dijital kopyaları oluşturulmuştur.
- Bilgi aktarımı açısından kaynak dilden erek dile (İngilizceden Türkçeye) çevre okuryazarlığının aktarımında temel kavramsal alt yapı oluşturulmuştur. Buna göre, çevreye ilişkin temel 8 anlam kategorisi (fauna, flora, yeryüzü şekilleri, coğrafi yer adları, hayvan yaşam alanı, hava ve iklim koşulları, doğal oluşum ve afetler) belirlenmiş, tüm metinler için içerik ve işlev sözcükleri ayrımı yapılmıştır.
- Tutum aktarımı açısından kaynak dilden erek dile (İngilizceden Türkçeye) çevre okuryazarlığının transfer edilmesinde temel kavramsal alt yapı oluşturulmuştur.
- Bilgi açısından kaynak metinle erek metin arasındaki farklar ölçülebilir parametrelerle gözlemlenerek betimlenmiştir.
- Tutum aktarımı açısından yan metin odaklı olarak kaynak metinle erek metin arasındaki farklar ölçülebilir parametrelerle gözlemlenerek betimlenmiştir.

İkinci Rapor Kapsamında Yer Alan Çalışmalar:

- Özgün ve çeviri metinler, metinsel analiz odaklı tutum aktarımı açısından karşılaştırılarak taranmıştır. (Tutum aktarımı rapor 1 kapsamında yanmetin odaklı olarak taranmıştır.) Bu amaç çerçevesinde özgün metinde belirlenen çevre odaklı tutumların çeviri metinlere aktarımı incelenmiştir.
- Süreç değişkeni bağlamında çevre odaklı kategoriler temelinde çeviri stratejileri sınıflandırılmış ve istatistiksel hesaplamaları yapılmıştır. Bu amaç çerçevesinde bilgi aktarımı için oluşturulan çevre konulu anlam kategorileri (Fauna, Flora, Yer adları vb.)

içinde yer alan ögelerin hangi çeviri yöntemleriyle çevrildiği tespit edilmiş, sözcük düzeyinde bilgi aktarımında bu farklı stratejilerin kullanılıp kullanılmadığı, kullanılma oranları incelenmiştir.

Final Raporu Kapsamında Yer alacak Çalışmalar:

Bitirme raporunda tüm çalışma çerçevesi, çözümlenmelerle ve yorumlarla birlikte değerlendirilecektir. Bunun yanı sıra bu projede çalışmaya dâhil olan bölümler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 1.Gelişme Raporu kapsamında çeviri eserlerdeki yan metin ögelerinin dağılımı incelenmiştir. Bitirme raporunda bu durum çevirmen değişkeni-çevirmen görünürlüğü kapsamında bir kez daha irdelenecektir.
- Çevre okuryazarlığı kapsamında bilgi ve tutum aktarımı 1929-1960, 1961-1980, 1981-2013 dönemleri göz önüne alınarak incelenecek ve çeviri politikaları yorumlanacaktır.
- Proje çıktılarını paylaşmak üzere 21 Mayıs 2017 tarihinde İzmir Ekonomi Üniversitesi'nde bir panel düzenlenmiştir. Bu panelin ayrıntıları ve projeye katkıları Başarı Hikâyesi kısmında ele alınacaktır.

2. ALANYAZIN İNCELEMESİ

2.1 Çeviri Çalışmaları ve Bir Kültür Ögesi Olarak Çevre

1970'lerde James S. Holmes'un (1972) "Çeviri Çalışmalarının Adı ve Doğası" başlıklı öncül çalışmasının ardından, Çeviri Çalışmaları özerk bir alan olma yolunda hızlı ve emin adımlar atmıştır. Daha sonra geliştirilen çağdaş çeviri kuramları James Holmes'ün belirlediği haritanın temel kavramlarının içini dolduracak şekilde şekillenmiştir. Çoğul Dizge Kuramı, Betimleyici Çeviri Çalışmaları, Norm Kuramı bunlar arasında sayılabilir. 1960'larda dilbilim odaklı olarak gelişen ve temel kavram ve hedeflerini bu doğrultuda tanımlayan Çeviri Çalışmaları, zaman içinde bu katı

yapısal çizgiden uzaklaşarak disiplinlerarası bir bakış açısıyla insan, toplum, kültür, ideoloji bileşenlerini çalışma alanına dâhil etmiştir. Böylece, çeviriyi salt “çevirme” edimine indirgemekten uzaklaşan çevirmen, toplumsal, kültürel, ideolojik ve ekonomik etkenlerle ilişkilendirilmiş ve toplumsal bir birey olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Buna bağlı olarak çeviri doğası içinde çevirmenin rolü, duruşu, görevleri, sorumlulukları gibi çeviri edimini etkileyen yeni kavramlar gelişmiştir. Değişen bu bakış açısı, çeviriye bakışı da etkilemiştir. Örneğin dilbilimci Catford (1965: 20) çeviriyi “bir dildeki metinsel malzemenin bir başka dildeki metinsel malzemeyle yer değiştirmesi” şeklinde tanımlarken, bu bakış açısı yerini 1980’lerde yavaş yavaş kültür çalışmalarının etkisine bırakmaya başlamıştır. Seksenlerin ortalarında kültür kavramı Çeviri Çalışmalarına yansıtıldığında kültürel aktarım, kültürlerarası iletişimin özel bir biçimi olarak görülen çeviri edimi çerçevesinde, dilbilimsel kuramlarla eşleşik olarak ilerleyen eşdeğerlilik kavramının özel bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir. Bir diğer deyişle, ilk zamanlarda kültür, göreceli bir yaklaşımla, ulusal bir kültürde karşılık bulan veya bul(a)mayan bir kavram olarak irdelenmiştir (bakınız Nida ve Taber, 1982; Newmark, 1981; Wills, 1982). Doksanların başında dilbilimsel odaklı yaklaşımlar yerini Bassnett ve Lefevere’in (1990) öncülüğündeki “kültür dönemeci” yaklaşımına bırakmıştır. Çeviri çalışmalarını kültür odaklı bir bağlama oturtan bu yaklaşım, çeviri ediminin sadece dilbilgisel aktarım bakımından değil, ideoloji, kültür, güç odakları (patronaj) gibi kavramları barındıran kültür odaklı kuramlar bakımından da ele alınması gerektiğinin altını çizmektedir. Lefevere’e göre (1992) çeviri yalnızca bir başka dünyaya açılan bir pencere değil, daha ziyade yabancı etkisinin yerli kültürün içine işlediği, hatta zorlayıp tahrip ettiği çoğunlukla kendiliğinden açılan bir kanaldır. Daha kapsayıcı bir bakış açısıyla, kültür, “maddesel bir olgu olmayıp, nesnelere, kişileri, davranış ve duyguları içermez. Kültür, daha ziyade, sayılan bu kavramların bir teşekkülüdür. İnsanların zihnindeki, algılama ve koşullarla başa çıkma modellerindeki şeylerin biçimlenişidir” (Goodenough, 1964: 36).

Özellikle yazınsal metinlerde kültür odaklı öğelerin belirlenmesi ve çevirisi önemli ve tartışmalı bir çalışma alanını oluşturmaktadır (Snell-Hornby, 1988; Baker, 1992; Aixela, 1996; Terestyenyi, 2011). Aixela’ya (1996: 58) göre, kültüre özgü sözcükler, kaynak dilde işlevi ve yan anlamları metinsel olarak önem taşıyan öğelerin erek metne aktarımı sırasında, bu öğelerin erek kültür okuru için bir karşılığı olmadığında veya erek kültürde farklı bir metinlerarasılık özelliğinin olması durumunda sorun çıktığı zaman anlaşılır.

Daha çok bir çeviri sorunu veya çevrilemezlikle bağdaştırılan bu kültüre özgü öğelerden dolayı çevirinin yapılması çoğu kez imkânsız ya da zor görünmektedir, çünkü söz konusu öğelerin altında yatan anlamlar daima özel bir kültürel bağlamla sıkı sıkıya bağlantılandırılmıştır (Baker, 1992; Terestyényi, 2011). Söz konusu öğeler için çeviri yazınında realia, kültüre özgü öğeler ve kültüre bağlı öğeler gibi birçok ifade bulunmaktadır. Sadece materyal kültürün nesnelere değil aynı zamanda özel bir kültürle ilgili olan kavramları da belirtmek için Realia kavramını ortaya atan Vlahov ve Florin (1969) bu kavramın içerisindeki öğeleri şu şekilde sıralamaktadır:

- 1) coğrafi öğeler (belirli bir yere özgü coğrafi oluşumlar, insan yapımı coğrafi nesnelere, bitki örtüsü ve hayvan toplulukları),
- 2) etnografik öğeler (yiyecek ve içecek, kıyafet, mekânlar, mobilya, taşıtlar, meslekler ve araç-gereçler),
- 3) sanat ve kültür öğeleri (müzik ve dans, müzik enstrümanları, bayramlar/festivaller, oyunlar ve ritüeller),
- 4) etnik öğeler (insanların isimleri ve lakaplar/takma adlar),
- 5) sosyopolitik öğeler (idari-bölgesel birimler, makamlar ve temsilcilikler, rütbelere ve askerî öğeler).

Benzer şekilde, Newmark (1988) da kültürel kelimelerden söz etmektedir. Newmark; kültürü yaşam tarzı olarak tanımlamakta ve belirli bir dili ifade aracı olarak kullanan bir topluma özgü olan kültürün dışavurumlarını da belirtmektedir. Bundan dolayı Newmark, her bir dil grubunun kendine özgü kültürel özellikleri olduğunu kabul etmektedir ve kültürel kelimeleri şu şekilde sınıflandırmaktadır:

- 1) ekoloji: bitki örtüsü, hayvan toplulukları, tepeler, rüzgârlar, ovalar;
- 2) materyal kültür: yemek, kıyafetler, evler, şehirler ve ulaşım araçları;
- 3) sosyal kültür: çalışma ve boş vakitler;
- 4) organizasyonlar, gelenek ve görenekler, aktiviteler, kavramlar (politik ve idari, dinî ve sanatsal)
- 5) jestler ve alışkanlıklar.

Mona Baker (1992) ise kültüre özgü kavramlar bağlamında hedef dilde doğrudan bir karşılığı olmayan kelimelerden bahsetmektedir. Baker'a (1992) göre kaynak dildeki bir kelime, hedef

kültürde hiç bilinmeyen bir kavramı ifade edebilir. Söz konusu kavram soyut ya da somut bir kavram olabilir; dinî bir inanç, toplumsal bir gelenek ya da bir yemek türüyle ilgili olabilir. Bu kavramlar, genellikle “kültüre özgü” kelimeler olarak ifade edilmektedir.

Görüldüğü üzere, çeşitli araştırmacılar tarafından çevre bir kültür alt kategorisi olarak değerlendirilmektedir. Şimdi ekoeleştiri, çevre eğitimi ve çevre okuryazarlığı alanlarına tek tek değinerek bunların birbirleriyle ilişkisini ve alan yazında daha önceki çalışmaları ele alalım.

2.2 Ekoeleştiri Üzerine

En yalın tanımıyla çevre ve yazın arasındaki ilişkileri inceleyen disiplinlerarası bir alan olan ekoeleştiri, 90'lı yıllardan sonra çevre sorunlarının artmasına koşut olarak çevre bilincinin uyanmasıyla yeni bir çalışma alanı olarak ekoeleştirin yaygınlaşmaya başlamasını sağlamıştır (bakınız Branch ve O'Grady, 1994). Biyolojik çeşitliliğin yok olmasından toprak, su ve havanın kirletilmesine, nükleer tehditten genetiği bozulmuş gıdalara, buzulların erimesinden erozyon sonucu toprağın azalmasına kadar çeşitli çevre sorunları dünyanın geleceği için ciddi bir tehdittir ve bu tehdit istisnasız dünya üzerindeki bütün ülkeler, bütün vatandaşlar ve canlılar için geçerlidir. Bu nedenle insanoğlu bu gidişat konusunda bir farkındalık kazanmak ve harekete geçmekle yükümlüdür. Çevre konusunda aktif bir şekilde eyleme geçmek, öncelikle insan-merkezci (anthropocentric) bakış açısının yerine çevreci bir bakış açısının benimsenmesiyle mümkün olacaktır. Bu nedenle, Oppermann (2012: 14-15)'a göre, yazın kendisini çevre sorunlarından soyutlamamalıdır. Yazarın kendi sözleriyle aktaracak olursak:

Ekoeleştiri insan ve doğayı birbirinden ayrı görmeyen hem sosyal hem de biyolojik sistemlere eşit bir ilgiyle yaklaşan eko merkezli bir kuramdır. Bu nedenle yazın ve kültür çalışmalarında doğa-insan birlikteliğini vurgulayarak yeni ufuklar açmıştır. Ekoeleştiri temelde ekolojinin birinci yasası olan ve her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu belirten bütünsel evren görüşüne dayanmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyen ekoeleştirmenlere göre ekosistemdeki tüm canlılar, değerleri insana faydalarından bağımsız olarak kabul edilmesi gereken birer bireydir ve her bireyin kimliğini diğer canlılarla olan ilişkisi şekillendirir (Oppermann, 2012: 14-15).

Doğanın dengelerinin bozulmasında başlıca sorumlu insan olmakla birlikte bu konuda harekete geçerek değişimi başlatacak olan da yine insan gibi görünmektedir. Oppermann (2012), bu anlayış çerçevesinde, insanın ekosistemdeki konumunun ve bu sisteme verdiği zararın incelenmesini, ekoeleştirin başlıca çalışma alanı olarak belirtir.

Temel prensiplerden yola çıkarak ekoeleştirelinin şu kavram ve prensipler çerçevesinde kuramsallaştığını görebiliriz: (i) ekoeleştireli insanın dünyayla ilişkisinin yazındaki yansımalarıyla ilgilenir, (ii) ekoeleştireli doğası gereği eleştirel ve pedagojiktir, insanoğlunun doğayla ilişkisine eleştirel gözle bakarken eğitsel bir vizyona da sahiptir; (iii) ekoeleştireli için tartışmalar pratik anlamda sonuç getirmelidir, bu anlamda çevre sorunlarına ilişkin farkındalık kazandırmak ya da somut öneriler ortaya koymak ekoeleştireli için önemli hedeflerdir. Bu prensiplere ekoeleştirelinin aynı zamanda doğası gereği disiplinlerarası bir çalışma alanı olduğu da eklenmelidir. Dirsek temasında olduğu disiplinler arasında biyoloji, jeoloji, kimya, iklim bilimi, sosyal ekoloji, modern ekoloji, ekopsikoloji, sosyoloji, hukuk, tarih, sanat tarihi, siyaset bilimi, felsefe, teoloji, çevre etiği, çevre felsefesi ve tabii ki yazın eleştirisi ve kuramı bulunmaktadır.

2.3 Ekopedagoji ve Çevre Okuryazarlığı

Çevrenin korunması ekolojik bilinçliliğe, ekolojik bilinç ise eğitime ve pedagojiye bağlıdır. Sürdürülebilir eğitim yaygınlaşmazsa, Dünya sadece bizim ihtiyaçlarımızı karşılayan, sürekli sömürülecek bir yer olarak kanıksanıp canlı bir varlık olduğu unutulacaktır (Antunes ve Gadotti, 2006).

1970'lerde UNESCO, Birleşmiş Milletler ve çeşitli uluslararası sivil toplum kuruluşlarının ortak çalışmaları Belgrad, Tiflis belgeleri ve UNESCO Uluslararası Çevre Eğitimi Programı, çevre eğitiminin tanımı için sağlam bir zemin hazırlamıştır. 1975 yılında Belgrad toplantısında çevre eğitiminin genel bir tanımı yapılmıştır: "Çevre eğitiminin hedefi, çevre ve çevreyle ilgili sorunlara ilişkin farkındalığı ve kaygısı olan, mevcut sorunların çözümüne ve yeni sorunları engellemeye yönelik bireysel ya da toplu olarak çalışmak için bilgisi, becerisi, kararlılığı ve isteği olan bir dünya nüfusu yetiştirmektir" (Hollweg vd., 2011: 1-2). 1977 yılındaki Tiflis toplantısında, çevre eğitiminin beklenen belli başlı sonuçları açıklanmıştır, bunlar genel olarak farkındalık kazanma, çevreye ilişkin temel kavramları edinme, çevre kaygısı taşıma, çevresel sorunları çözmek için gereken becerileri kazanma, çevrenin geliştirilmesine ve iyileştirilmesine yönelik faaliyetlere etkin olarak katılmadır (Hollweg vd., 2011: 2).

Çevre eğitimini ve dolayısıyla çevre okuryazarlığını tanımlamaya çalışan ilk kişilerden Harvey (1977), çevre eğitiminin beklenen sonucunun çevre okuryazarı bir vatandaşlık kavramı geliştirmek

olduğunu söylemektedir. Çevre eğitimi aynı zamanda çevresel olarak yetkin ve kendini çevreye adanmış bireyler de yetiştirecektir. Harvey (1977), insan-çevre ilişkisi açısından temel beceri, kavrama ve hislere sahip olan kişileri çevre okuryazarı olarak tanımlamaktadır.

Roth'a (1992) göre çevre okuryazarlığı, çevresel sistemlerin sağlığını anlama ve yorumlamanın yanı sıra aynı sistemlerin sağlığını sürdürmek veya iyileştirmek için gerekli önlemleri alma yetisidir. Bireyler öğrendikleri temel çevresel kavramları veya edindikleri becerileri bir şekilde gözlemlenebilir bir şekilde sunmalıdır, yani çevre okuryazarlığı gözlemlenebilir davranışlarla tanımlanmalıdır. Roth (1992) çevre okuryazarlığını nominal, içerik ve işlemsel olarak üç seviyeye yaymış ve bu seviyeleri de Bilgi, Beceri, Duyuş (çevreye ilişkin duyarlılık, tavırlar ve değerler) ve Davranış (kişisel yatırım, sorumluluk alma, etkin katılım) adları altında dört alt başlıkta incelemiştir.

i) Nominal seviyede birey çevreye ilişkin birçok temel terimi bilmekte ve bu terimleri ayrıntısız bir şekilde açıklayabilmektedir. Bu seviyede bireyin çevreye ilişkin temel düzeyde bir farkındalığı ve duyarlılığı vardır, aynı zamanda çevresel bir kaygı da taşır ve toplumun doğal sistemlerle olan etkileşimine aşınadır.

ii) İşlevsel seviyede bireyin toplum ve çevrenin etkileşimi hakkında geniş bir bilgisi vardır. Bu etkileşime ilişkin bilgileri analiz eder, sentezler ve değerlendirir. Tarihî, kültürel, ekonomik, dinî, siyasi, coğrafi, eğitimsel süreçlerin çevre üzerine etkisinin farkındadır. Çevresel bir sorunu sağlam kanıtlara ve kişisel değerlerine dayanarak değerlendirebilir, bulgularını diğerlerine aktarabilir, bireysel veya grup olarak siyasi, hukuki, ekonomik eylemlere başvurabilir.

iii) İşlemsel seviyede birey, çevresel beceri ve bilgi açısından içerik seviyeyi aşmış, sürekli çeşitli değişkenlerin çevreye olan etkisini değerlendirmekte, bilgi toplamakta, sağlıklı bir çevrenin sürdürülmesi veya geliştirilmesi için sık sık harekete geçmektedir. Bireyin çevreye dair derin bir sorumluluk duygusu vardır. Hem bireysel hem toplu olarak yerel ve küresel makamlara başvurur, çevresel sorunların çözümüne ilişkin planlama yapar, planlarını uygular ve bu süreçte lider rolü üstlenmekten çekinmez.

Türk eğitim sistemi uzun yıllar çevre eğitimini görmezden geldikten sonra 2004 yılında dördüncü sınıftan başlayıp sekizinci sınıfa kadar verilen Fen ve Teknoloji dersinin müfredatına ekoloji ve çevre ile ilgili konuları dâhil etmiştir. Bu müfredatın amacı öğrencilere çevresel bir farkındalık ve bilinç kazandırmak ve çevreye yönelik sorumlu davranışı teşvik etmektir. Daha çok fen bilgisi derslerine yönelik çeşitli çalışmalar (Srbínovski vd., 2010; Karatekin, 2012; Uyar ve Ensar, 2016) müfredata eklenen konuların niteliği ve işlevi üzerine yoğunlaşan betimleyici saptamalar yapmıştır.

Çeviri kitaplar Türk eğitim sisteminde müfredatın içinde geniş bir yer bulmasına karşın, çevre bilgisi, çevresel sorunlar ve çevre bilicinin oluşturulmasına ilişkin çeviri kitapların kültürlerarası aktarım bağlamında değerlendirilmesi hem dünyada ve hem de Türkiye’de üzerinde durulmamış bir alandır. Ancak bunun nasıl ve hangi parametrelerle gerçekleşeceği, bu aktarımın ölçülebilir olup olamayacağı ilk akla gelen sorulardır.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Glotfelty (1996: xviii), yazın ve fiziksel çevre arasındaki ilişkileri irdeleyen bir araştırma alanı olarak ekoeleştirisinin herhangi bir yazınsal metinle ilgili şu sorulara yanıt arayacağını söyler:

“Doğa bu sonede nasıl temsil edilmektedir? Bu romanın olay örgüsünde fiziksel bir mekân nasıl rol oynar? Bu oyunda ifade edilen değerler ekolojik sağduyu ile uyumlu mudur? Kullandığımız toprak metaforları toprağa karşı tutumumuzu nasıl etkilemektedir?”. Doğa ile ilgili yazıları nasıl bir metin türü olarak değerlendirebiliriz?” [...].

Bu açıdan, ekoeleştirisinin Anglo-Sakson kültüründe modernlik kavramıyla eşleşik olarak birçok soruna eleştirel bir yanıt olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Ancak farklı kültürlerdeki ekoeleştirel yaklaşımlar modern ve postmodern yaklaşımların Batıdan çevrilmiş veya ithal edilmiş sürümleri midir? Yoksa bu kültürlerde çok önceden var olan yerleşik değer ve inançları mı temsil etmektedir? Çevre ve çevreye ilişkin sorunlar, çevre etiği, insan-doğa ilişkisi gibi konularda iletiler ve sezdirimler kültürler arası aktarımda ne boyutta erek kültüre ulaşmaktadır? Bu bağlamda, çevre

ve çevresel unsurların aktarımında, dünya üzerindeki farklı coğrafyalarda yer alan doğal yaşama ilişkin farklı yerel seslerin tanınmasında, tanıtılmasında, farklılıkların belirlenmesinde ve farkındalıkların belirtilmesinde çeviri kilit bir rol oynamaktadır. Çevre ve çevreye ilişkin bir kültür coğrafyası içinde yer alan ayrıntılar, çeviri çalışmaları içinde bir kültür alt kategorisi olarak değerlendirilmiştir (bakınız Florin, 1993; Newmark, 1988).

Bu bağlamda, belli bir kültür içinde bulunan çevreye ilişkin temel kavramları edinme, çevre kaygısı taşıma, çevresel sorunları çözmek için gereken becerileri kazanma, çevrenin geliştirilmesine ve iyileştirilmesine yönelik farkındalık kazanma gibi edinçlerin çeviri yoluyla ne ölçüde ve nasıl aktarılabilirliğini ölçülebilir ve takip edilebilir parametrelerle ortaya koymak çeviri çalışmalarının konu alanını genişleten bir adım olacaktır.

Bu sorunsaldan hareketle, daha önceden belirlenmiş olan kavram haritalarının izini sürerek çevre okuryazarlığı alt başlıklarının kültürlerarası aktarımının takibi yol gösterici bir çerçeve ve Roth'un belirlediği üç "çevre okuryazarlığı" düzeyi adapte edilip düzenlenerek Çeviri Metinlerde Çevre Okuryazarlığı (ÇEMÇOK) Ölçeği oluşturulmuştur. Buna göre ölçek bileşenleri aşağıdaki şekildedir:

Tablo 1. ÇEMÇOK ölçeği içindeki parametrelerin Roth'un üç temel edinciyle karşılaştırılması

Roth'un Çevre Okuryazarlığı Düzeyleri	ÇEMÇOK Ölçeği
Nominal Çevre Okuryazarlığı	(Kelime) bilgi(si) aktarımı
İşlevsel Çevre Okuryazarlığı	Tutum aktarımı
İşlemsel Çevre Okuryazarlığı	-

Oluşturduğumuz ölçekte Nominal Çevre okuryazarlığının metin içindeki izdüşümü kelime bilgisi aktarımı, işlevsel çevre okuryazarlığının metin içindeki izdüşümü ise çevreye yönelik tutum izleklerinin metin içinde taranması şeklinde kurgulanmıştır.

Çevre Okuryazarlığı düzeylerini ve bunlarla eşleşen ölçek içeriğini ayrıntılandırdığımızda kaynak metin ve erek metinler arasında karşılaştırması yapılabilecek içerikler metin içindeki bileşenler şeklinde aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir (bakınız Tablo 2).

Buna göre, bilgi aktarımının alt kıvrımları ekolojik bilgi ve çevreye ilişkin konular olarak belirlenirken, bunların kültürlerarası aktarımındaki yöntem, karşılaştırmalı sözcük sıklığı analizinin ölçümü olarak belirlenmiştir. Tutum aktarım çerçevesinde, çevre duyarlılığı, doğa ve çevreye karşı kaygı duyma ve kontrol/güç odağı temelindeki çevre odaklı tutumun kültürler arası aktarımı içerik analizi yöntemiyle değerlendirilecektir.

Tablo 2. ÇEMÇOK ölçeğinin metin içindeki bileşenleri

Ölçekler	Ölçek Alt Bölümleri	Yöntem
Bilgi aktarımı	Ekolojik bilgi Çevreye ilişkin konular	Sözcük sıklıklarının ölçülmesi
Tutum aktarımı	Çevre duyarlılığı Doğa ve çevreye karşı kaygı duyma Kontrol/güç odağı	İçerik analizi

Çalışmamızda ele alınan 10 eser ve bu eserlerin yeniden çevirileri bu üç değişken çerçevesinde artsüremli bir bakış açısıyla irdelenmiştir. Projede, Betimleyici Çeviri Çalışmaları çerçevesinde ayrıntıları verilen ÇEMÇOK ölçeğinin yer aldığı geniş ölçekli bir araştırma deseni, **eşdeğerlik**, **süreç**, **çevirmen** değişkenleri olmak üzere bir çeviriyi diğerlerinden ayırt eden üç farklı değişken üzerine kurulmuştur:

- (i) Eşdeğerlik değişkeninde “çevre okuryazarlığı”, bir başka deyişle “çevre okuryazarlık eşdeğerliği”, bilgi ve tutum aktarımı bağlamında özgün ve çeviri metinlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesiyle irdelenmektedir.

- (ii) Süreç değişkeninde çevre okuryazarlığının bileşeni olan öğelerin erek dile aktarımında kullanılan çeviri stratejileri tanımlanacak, sınıflanacak ve sıklık dağılımları belirlenecektir.
- (iii) Çevirmen değişkeninde ise çevre odaklı kültürel öğelerin çevirisinde çevirmeni görünür kılan yöntemlerin uygulanıp uygulanmadığı, çevirmenin çevre okuryazarlığında etken rol oynayan bir aracı olup olmadığı dip not, önsöz taramalarıyla gözlemlenecek, sınıflanacak ve sıklık dağılımları belirlenecektir.

Son olarak artsüremli bir yaklaşımla sözü edilen üç parametrenin dönemsel eğilimlere sahip olup olmadığı ele alınacaktır. Tutum analizleri için Toury (1995) tarafından önerilen özel amaçlı eşleme (ad hoc pairs) yöntemi kullanılarak taramalar yapılacak ve veri setleri oluşturulacaktır.

Çevre Okuryazarlığı düzeylerini ve bunlarla eşleşen ölçek içeriğini ayrıntılandırduğımızda kaynak metin ve erek metinler arasında karşılaştırması yapılabilecek içerikler şu şekilde ifade edilmiştir:

Tablo 3. Proje çözümleme deseni

DEĞİŞKENLER	DEĞİŞKEN TANIMI	Metinlerde Taranacak Belirleyiciler
Eşdeğerlik (Çevre okuryazarlığı bağlamında)	Bilgi Aktarımı (nominal çevre okuryazarlığı)	-Flora ve Fauna (Florin, 1993) -Ekolojiye (rüzgâr çeşitleri, coğrafi yerler, yeryüzü şekilleri, ekosistem, fauna, flora, farklı doğa olayları) (Newmark, 1988) ilişkin sözcükler -Enerji, tehlike altındaki hayvanlar, kirlilik, geridönüşüm, habitatın korunmasına ilişkin sözcükler -Doğa/hayvan sevgisi -Doğaya/hayvanlara ilişkin, dünyanın geleceği konusunda kaygı duyma (Chu vd., 2007) -İnsan merkezcilik (anthropocentrism) -Doğa/çevre merkezcilik (ecocentrism)
	Tutum aktarımı (içerik çevre okuryazarlığı) SORU: Bilgi/tutum aktarımı içeriği (metinde ve yan metinde) erek metne nasıl iletiliyor?	
Süreç değişkeni	Çeviri stratejileri SORU: Çevresel bilgi ve kültür erek dile nasıl aktarılıyor?	-Bilgi aktarımı belirleyicilerinin çevrilme stratejileri
Çevirmen değişkeni	Çevirmen Görünürlüğü SORU: Çevirmen görünür mü, değil mi?	-Çevirmenin notu, önsöz, dip not vb.

Bu çerçeveden hareketle, nominal çevre okuryazarlığı çevre ve doğaya ilişkin yüzeysel sözcük bilgisi ve kelime dağarcığı oluşturma şeklinde görülürken, işlevsel çevre okuryazarlığı eleştirel bir bakış açısıyla bir dizi ekolojik, ekonomik, politik sürece yönelik farkındalık ve tutum oluşturmaya gerektirmektedir. Belirlenecek olan, çevreye ilişkin tutum konulu metin parçalarının çeviri yoluyla aktarılıp aktarılmadığı, aktarılıyorsa niteliğinin ölçülmesi olduğu için bu sorunsalın sağlam metin içi parametrelerle takip edilebilir ve ölçülebilir olması gerekir. Buna göre, öncelikle, çevre ve ekosistem temelli sözcüklerin toplandığı toplam sekiz (fauna, flora, yeryüzü şekilleri, coğrafi yer adları, hayvan yaşam alanı, hava ve iklim koşulları, doğal oluşum ve afetler), anlam kategorisi oluşturulmuştur. Ardından bu anlam kategorileri içinde yer alan sözcüklerin çeviri yoluyla aktarımı yani kaynak metin ve erek metin arasındaki nominal çevre okuryazarlığı aktarımı karşılaştırmalı olarak bu sözcüklerin kullanım sıklığına bakılarak ölçülmüştür. Modelde, çevre okuryazarlığı aktarımına odaklanıp metinlerin harekete geçirici etkisini göz önüne almadığı için Roth'un işlemsel çevre okuryazarlığı ölçek içinde hariç tutulmuştur.

Çeviri çalışmalarıyla bütünleşik hale getirmek için bu yaklaşımda Venuti'nin (2007) yorumbilimsel modelinden yararlanılmıştır. Pierce'çı bakış açısıyla Venuti çeviri sürecinde yorumlayış (interpretant) aşamasına yoğunlaşarak bu evreyi bir çevirmenin kaynak kültüre özgü anlamları yorumlayarak erek dile yeniden bağlamlaştırarak aktarması olarak tanımlamıştır. Venuti bu evreyi formal ve izleksel (tematik) yorumlayış olarak iki aşamada ele almaktadır. Formal yorumlayış, bizim modelimizde nominal okuryazarlıkla eşleşen bilgi odaklı anlamsal bağlantılandırmayı, izleksel yorumlayış ise belirli sosyal gruplarla özdeşleşen değerler, inançlar ve temsilleri ifade eder. Venuti (2013) bu yorumlayış biçimlerinin temelde metinlerarası ve söylem dayanaklı olarak erek kültür gereksinimlerini gözeterek gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu geniş ölçekli çalışma bir bakıma bu iddiaların bir uygulama alanı olarak değerlendirilebilir.

3.1 Veri Tabanının Oluşturulması

Çalışmamızın veri setini, İngilizce yazılmış 10 özgün eser ve bunların 94 yeniden çevirisi oluşturmaktadır. Listeye dâhil edilen kitapların, çevre odaklı izleğe sahip olması (hayvan ve doğa sevgisi, insan-doğa mücadelesi, vahşi doğada macera) özgün dilinde çocuk ve gençlik edebiyatı kapsamında üretilmesi eserlerin belirlenmesinde temel ölçüt olmuştur. Seçilen 10 kitabın başlıkları ve her bir sette toplam kaç kitabın yer aldığı aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Avrupa'da yeni olgunlaşmakta olan modern çocuk edebiyatı (19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başları) özgün metinlerimizin odak noktasını oluşturmaktadır. Erken cumhuriyet döneminde çocuk

edebiyatı henüz ortaya çıkmadığı için, çeviri edebiyat hızla bu açığı kapatmak üzere devreye sokulmuştur. Bu nedenle, artsüremli bir bakış açısıyla bu konuya yaklaşıldığı düşünülürse, erken cumhuriyet döneminden itibaren çevirisi yapılan veya 1950'lerden itibaren çeviri olarak piyasaya sürülerek yeniden yeniden çevrilen yapıtlar, Avrupa'da çocuk edebiyatının gelişme aşamasındaki eserlere denk düşmektedir. Çeviri eserler, yerli çocuk edebiyatı gelişene dek çok uzun süre çoğul dizge içinde yerli edebiyat yerine birincil sırada yerini almıştır. Bütüncemizde yer alan birinci tipteki eserler, insan haricindeki canlıların yaşamını onların gözüyle anlatan Anna Sewell'in *Black Beauty* (*Siyah İnci*) (1877), Rudyard Kipling'in *Jungle Book* (*Orman Kitabı*) ve Kenneth Grahame'in *The Wind in the Willow* (*Söğütlükte Rüzgâr*) gibi kitaplardır. İkinci gruptaki kitaplar, dünyada bilinmeyen gizli ve gizemli yerlerin çocuklar tarafından keşfedilmesini, doğayı tanımayı konu alan eserlerdir. Bunlara örnek olarak Robert Louis Stevenson'un *Treasure Island* (*Define Adası*), R. M. Ballantyne'in *Coral Island* (*Mercan Adası*), Frances Burnett Hodgson'nın *Secret Garden* (*Gizli Bahçe*) ve Rudyard Kipling'in *Captains Courages* (*Korkusuz Kaptanlar*) adlı eserleri örnek verilebilir. Üçüncü gruptaki eserler esas olarak yetişkinler için yazılmış ancak daha sonra çocuk ve gençlik edebiyatı içinde yer almış olan William Golding'in *The Lord of the Flies* (*Sineklerin Tanrısı*), Jack London'un *The Call of the Wild* (*Vahşetin Çağrısı*) gibi yapıtlardır. 10 özgün eser ve 94 çeviri kitap olmak üzere veri tabanımızda toplam 104 kitap yer almaktadır.

Tablo 4. Veri tabanını oluşturan çeviri kitapların listesi

	Veritabanını Oluşturan Çeviri Kitaplar	1929-1960	1961-1980	1981-2013	toplam
1	The Call of the Wild (Vahşetin Çağrısı)	1	3	7	11
2	Black Beauty (Siyah İnci)	0	3	8	11
3	The Coral Island (Mercan Adası)	1	5	6	12
4	The Secret Garden (Gizli Bahçe)	1	4	5	10
5	The Jungle Book (Orman Kitabı)	2	4	4	10
6	Capains Couragous (Korkusuz Kaptanlar)	0	4	6	10
7	Treasure Island (Define Adası)	2	4	7	13
8	The Lord of the Flies (Sineklerin Tanrısı)	0	2	2	4
9	The Wind in the Willow (Söğütlükte Rüzgar)	0	1	3	4
10	The Red Pony (Al Midilli)	1	4	4	9
	Toplam	8	34	52	94

Belirlenen kitapların farklı yeniden çevirilerine ulaşmak, veri tabanını oluşturmak için aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

- Öncelikle kapsamlı bir internet çalışması yapılmış ve yeniden çeviri eserlerin bir bibliyografyası çıkarılmıştır.

- Oluşan listeye bakılarak aynı yayınevinden farklı yıllarda çıkan çevirilerin, basım tarihinin yer almadığı yayınların, aynı eser için bir çevirmenin farklı yayınevlerinden çıkan çevirilerinin olduğu tespit edilmiştir. İzmir'deki tüm sahaflara bizzat gidilerek tarama yapılmıştır. 17 Eylül-11 Ekim tarihleri arasında düzenlenen Beyoğlu Sahaflar Festivali'ne gidilmiş ve ender bulunan veya ulaşamadığımız kitaplar için sahaflarla temas kurulmuştur. Ülkedeki tüm üniversite kütüphaneleri taranmış, veri tabanı için uygun görülen kitaplar kütüphaneler arası ödünç sistemiyle getirilmiş, dijital taraması yapılarak iade edilmiştir. Yakın tarihte basılmış kitaplar kitapçılardan satın alınmıştır.
- Seçilecek eserler için şu belirleme ölçütleri oluşturulmuştur:
 - (i) Bir çevirmenin adıyla çıkan birden fazla baskı varsa en erken tarihli çeviri değerlendirmeye alınmıştır.
 - (ii) Muteber yayınevlerinin kitapları seçilmiştir.
 - (iii) Dönemler kendi içinde onar yıllık periyotlara ayrılarak her bir dönemi temsil edecek homojen bir kitap dağılımı oluşturulmaya çalışılmıştır.
 - (iv) Basım yılı olmayan ve tespit edilemeyen kitaplar dönemsel analizler göz önüne alınacağından çalışma dışı bırakılmıştır.
 - (v) Her bir kitap başlığı altında yer alan tüm kitaplar birbirleriyle karşılaştırılarak intihal açısından taranmıştır. Bazı sürümlerin farklı yayınevlerinden farklı yan metin özellikleriyle basılarak daha önce basılmış bir eserin kopyası olarak, "yayına hazırlayan" şeklinde çevirmen adı değiştirilerek ve farklı zamanlarda basılmış çevirileri harmanlayarak yeniden basıldığı tespit edilmiştir. Bu süreçte satın alınan veya ulaşılan yaklaşık 175 kitaptan büyük bir kısmı elenmiştir.

3.2 Çözümlemeler İçin Ön Çalışmalar

3.2.1 Veri Tabanının Dijital Hale Dönüştürülmesi

Veri tabanında yer alan 94 çeviri kitap Abbyy FineReader programında taranarak dijital formata çevrilmiştir. Buna bağlı olarak tüm analizler kitaplardan değil, bilgisayar yüklü dijital kopyalar üzerinden yapılmıştır.

3.2.2 Bilgi Aktarımına Temel Teşkil Eden Çevre Konulu Sözcük Kategorilerinin Belirlenmesi

Proje yürütücüsü ve bir proje çalışanı tarafından özgün metinler taranarak çevre okuryazarlığı temelli sözcük dağarcığını temsil eden toplam 8 anlam kategorisi (fauna, flora, yeryüzü şekilleri, yer adları, iklim ve hava koşulları, doğal oluşumlar, doğal afetler, hayvan yaşam alanı) oluşturulmuştur. Bu kategorilerin tanımları aşağıdaki gibidir:

Fauna: Hayvan alt türleri ve hayvan uzuvları kategorilerinin hepsini kapsayacak şekilde FAUNA başlığı altında toplanmıştır. Buna göre, köpek, kedi, tavşan gibi hayvan isimleri (“hayvan” kelimesi dâhil), Husky, St Bernard, av köpeği, binek atı, tay, kuzu, larva gibi cins veya türe ve yaşa bağlı adlandırmalar ile tırnak, toynak, kulak, kuyruk gibi uzuvlar aynı kategoride yer almıştır.

Flora: Daha önce belirlenen sınıflamadaki Flora ve Kısım Bitki kategorilerinin ikisini de kapsayacak şekilde FLORA başlığı altında toplanmıştır. Floraya bitki, sebze ve meyvelerin yanı sıra yeşillik ve bitki örtüsü barındıran tüm alanlar da dâhil edilmiştir. Buna göre; otlak, mera, çayır, koru, orman, fidanlık, tarla, kır, bozkır, savan, tundra (yeşillik barındıran her yer) floraya dâhil edilmiştir.

Yeryüzü Şekilleri: Fizikî bir haritada görebileceğimiz yeryüzü şekilleri bu kategoriye dâhil edilmiştir: Dağ, deniz, nehir, tepe, çöl, bataklık, yayla, plato, krater gölü, lagün, vadi, okyanus vb. Haritada yer almayan doğal yeryüzü şekli oluşumları (uçurum, fyord, yalıyar, bayır, mağara, kayalık, sahil, kıyı) ve insan eliyle veya hayvanlar tarafından oluşturulmuş yeryüzü şekilleri de (bent, set (nehire yapılan), gölet, baraj gölü) bu kategoriye dâhil edilmiştir.

Yer Adları: Cins isim yer adları (kasaba, köy, şehir) veya özel isimler (New York, London, Brighton Çiftliği, Winston Parkı, Pasifik Okyanusu, Ümit Burnu, İskenderun Körfezi).

Hayvan Yaşam Alanı: Yuva, in, kovuk çiftlik, delik, vb.

İklim ve Hava Koşulları: Havanın soğukluğu ve sıcaklığı ile ilgili kavramlar (kırağı, çığ, don), yağış çeşitleri (dolu, kar, yağmur, tipi, fırtına), serinlik (rüzgâr, esinti) ve rüzgâr çeşitleri (meltem, poyraz, karayel, vb.).

Doğal Oluşum: Doğada var olan somut maddeler (kum, taş, çakıl, su, toprak, odun vb.), yeryüzü ve yeraltı gibi genel terimler, gökyüzü ve gök cisimleri (Ay, güneş, yıldız, gökyüzü, dünya,

gezegenler), doğada oluşan olgular (ışık, anafor, kabarcık, yakamoz, gün ışığı, gölge, ışıltı) ve yumurta, koza, ağ gibi hayvanların yaptığı oluşumlar.

Doğal Afet: Çeşitli şiddet düzeylerinde, katastrofik sonuçlar doğuran oluşumlar (kasırga, çığ, deprem, heyelan, hortum, sel, su taşkını vb.)

3.2.3 Analiz Araçlarına İlişkin Kararlar

Yapılan incelemelerde, proje başvurusunda önerilen Wordsmith programı Türkçe olarak çalışmadığından (Türkçe karakterli sözcüklerin bulunması mümkün değildir) ve var olan diğer yazılım programları verilen sabit listeler kapsamında metinleri taradığından bu proje için manuel (tek tek gözle/elle tarayarak) çalışma yapılmasına karar verilmiştir. Çeviri metinler, farklı çevirmenlerce farklı sözcüklerle ifade edildiği ve farklı uzunlukta metinler oluşturulduğu için ortak bir liste taraması yapmanın uygun düşmediği kanaatine varılmıştır.

3.2.4 Analiz Yöntemi

Oluşturulan dijital setlerin manuel olarak boyanarak sayfa sayfa çözümlenmesine karar verilmiş ve bu karardan hareketle her bir kategoriye bir renk atanmıştır (Örneğin flora sözcükleri yeşil, fauna sözcükleri kırmızı gibi). Taramada öğrencilerin herhangi bir kategoriye ait bir sözcük gördüğünde Ctrl+F tuşuyla metinde geçen aynı tüm sözcükleri “bağlama bakarak” boyaması istenmiştir. Örneğin “tepeye çıktı” tümcesinde “tepe” yeryüzü şekilleri altında kategorize edilirken “güneş tepemizdeydi” tümcesindeki “tepe” analiz dışı kalmıştır. İkinci aşama olarak kitap içinde renklendirilerek taranan sözcükler, Excel dosyasında ilgili kategoriye yerleştirilmiştir.

3.2.5 Analist Eğitimi

İki lisans ve bir doktora öğrencisinden oluşan analist grubuyla toplantı yapılarak bu anlam kategorileri tanıtılmıştır. Buna göre, dijital metinlerin renklendirilmesi yöntemiyle metinlerin manuel olarak belirtilen kategorilere göre nasıl taranacağına dair bir eğitim verilmiştir. İki saatlik bir eğitimin ardından tüm analistlere iki sayfalık bir metin verilerek toplantı esnasında metni boyayarak taramaları istenmiştir. Ortaya çıkan sorunlar tartışılmış, çözüm önerileri geliştirilmiştir.

3.2.6 Pilot Çalışma

Tüm proje çalışanlarına (proje yürütücüsü ve çalışanları dâhil) bir pilot çalışma olarak *Siyah İnci* kitabından 10 sayfalık bir bölüm verilmiştir. Tüm araştırmacılardan, kendi başlarına kitabı renklendirip tarayarak excel dosyalarını oluşturmaları ve ortaya çıkan soru(n)ları not etmeleri istenmiştir. Bir sonraki toplantıda gelen sorular ve ortaya çıkan sorunlar göz önüne alınarak oluşturulan bazı kategoriler birleştirilmiş ve böylece kategori sayılarını azaltma yoluna gidilmiştir. Pilot çalışmada ortaya çıkan sorunlar ve sorular değerlendirilerek anlam kategorilerine ilişkin bir açıklama kılavuzu oluşturulmuş ve diğer ölçütler tekrar gözden geçirilmiştir. Bu toplantı sonucunda şu ölçütler üzerinde karara varılmıştır:

3.2.7 Mecazi Kullanımlar, Eğretilmeler ve Benzetmeler

Mecazi kullanımlar, eğretilmeler ve benzetmelerle karşımıza çıkan bu kategorilerdeki sözcükler değerlendirme dışı bırakılmıştır. Örneğin “Maymun iştahlı bir adamdı.” tümcesindeki “maymun” faunaya eklenmemiştir. Ayrıca, “gibi”, “sanki” gibi benzetmeler ile deyimlerde, atasözleri ve eğretilmelerde kullanılan ve çevre odaklı kategoriye giren sözcükler analiz dışında kalmıştır. Buna göre, “gözleri derin bir deniz gibiydi” veya “yavaş atın tekmesi pek olur” gibi örneklerdeki “deniz” ve “at” sözcükleri çalışma dışı kalmıştır.

3.2.8 Sözcüklerin İşlenmesi Konusunda Kararlar

Sözcük sıklığına ilişkin olarak yapılacak taramada benzer çalışmaları incelediğimizde, tamlamalar veya birleşik sözcükler gibi çoklu biçimbirimsel özelliklere sahip sözcüklerin işlenmesinde iki temel yöntemin belirlendiği görülmektedir: Bu tür sözcükler ya öğelerine ayrılmakta (örneğin “weatherman”, “weather” ve “man” olarak işlenmektedir) (bakınız Andrews, 1986; Juhasz vd., 2005; Libben, 1998; Sandra, 1990) ya da bileşenlerine ayırmadan sözcük aynen alınmaktadır (bakınız Fowler vd., 1985; Giraud ve Grainger, 2001). Tamlama tanımındaki sınırlamalar nedeniyle çevre odaklı kategoriler içinde yer alan sözcükler tek tek değerlendirmeye alınmış, takısız yalın halleri excel dosyasına geçirilmiştir. Buna göre; baş ad, tamlayan veya tamlanan gibi özelliklere bakılmaksızın, örneğin, “köknar ağacı fidanlığı” gibi bir sıralamada “köknar”, “ağaç” ve “fidanlık” şeklinde üç adet sözcük Flora kategorisine yazılmıştır.

3.2.9 Diller Arasındaki Farklar: İşlev ve İçerik Sözcüklerinin Belirlenmesi ve Ayrıştırılması

Türkçe ve İngilizce arasındaki yapısal farklar daha önce yabancı ülkelerde benzer diller arasında yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında bazı yöntem sorunlarına yol açmaktadır. Öncelikle Türkçe eklemeli bir dildir. Bir diğer deyişle, Türkçede tek veya çok heceli kelime köklerine daha ziyade son ekler eklenerek yeni kelimeler türetilir. Eklerden kolaylıkla ayrılabilen köklerde üretme veya çekim sırasında bir değişme olmaz. Bir köke çekim, yapım, tekil-çoğul, hâl ekleri gibi birçok son ek eklenebilir ve bu bir tek sözcük kökü üzerinde yer alır. Bu nedenle, “bahçedekilerden” (bahçe+de+ki+ler+den) şeklindeki tek bir sözcük “from those who/which are in the garden” gibi yedi farklı İngilizce sözcükle ifade edilir. Çünkü biçimbirim açısından İngilizce karışık tipte dildir ve İngilizcede ön-ek, iç-ek, son-ek kavramları vardır; ekler sözcüklerin önüne, ortasına veya sonuna gelebilir. Hâl ekleri “to/at/on/under/from” gibi ayrı sözcüklerle ifade edilir. Bu dillerde kökler ünsüzlerden oluşur ve çekim sırasında görülen değişikliklerle yeni sözcükler ortaya çıkar. Bu durumda, İngilizceden Türkçeye yapılan çevirilerde salt çeviri metin sözcük sayısına ve özgün metin sözcük sayısına bakarak metinlerin kısaltıldığını söylemek İngilizce-Türkçe dil çifti için yanıltıcı bir yorum olacaktır. Diğer taraftan, çevre konulu sözcük dağarcığının dağılım yüzdesini Türkçe çeviri metinlerde ve İngilizce özgün metinlerde karşılaştırarak irdelemek de doğru bir tespit oluşturmayacaktır.

Her dilde söz varlığı belirli kurallarla örüntülenmiştir. Dillerin söz varlıkları genel olarak içerik sözcükleri ve işlev sözcükleri olmak üzere iki kategoride betimlenmiştir: İçerik sözcükleri, evrene ilişkin bilgiyi temsil eden nesne, insan, deneyim ve olaylara karşılık gelen sözcüklerdir. Varlık, yokluk, nitelik, zaman, yer, durum ve neden belirtirler. Bunlar, bir anlamı doğrudan doğruya ifade eden sözcükler olup ad (gemi, çocuk), eylem (yürü, zıpla), sıfat (pahalı, güzel), zarf (hızlı, sakince), adıl (ben, sen) gibi gruplara ayrılırlar. İşlev sözcükleri ise, tek başına bir anlam ifade etmeyen, ancak cümle içinde anlam kazanan sözcükler veya eklerdir. Çoğul ekleri (-ler/lar), bağlaçlar (ki, fakat, ama, çünkü...), durum (hal) ekleri (-i,-e,-de, -den), zaman ekleri (-yor, -ecek, -di, -miş...), ilgeçler (dolayı, gibi, sanki) dilbilgisel amaçlarla sözcükler arasındaki ilişkileri belirtirler. Bazı dillerde işlev sözcüklerinin tam karşılığı yoktur. Örneğin, İngilizce koşaçların (am, is, are, was, were) anlamını açıklamak oldukça zordur.

Nominal çevre okuryazarlığında (bilgi aktarımında) sadece çevre konulu ad aktarımlarını taradığımız göre, doğru analiz sonuçlarına ulaşmak için, toplam sözcük sayısı, içerik sözcükleri ve işlev sözcükleri şeklinde gruplandırılmış işlev sözcükleri toplam sözcük sayılarından

çıkartılmıştır. Bir örnekle açıklayacak olursak, tarama yaparken “ormandaki” sözcüğünü yeşile boyayarak bu sözcüğün yalın hali olan “orman” sözcüğünü Excel’e aktardığımızda, “ormandaki” sözcüğünün İngilizce karşılığı olan “the one in the forest” diziliminde de sadece “forest” sözcüğünü excele yazdığımızı göre “the”, “one”, “in” gibi sözcükler artıklık yaratmaktadır.

Bütün bunlar göz önüne alındığında, çeviri çocuk edebiyatı yapıtlarında bilgi aktarımı çevre konulu adların sıklığının karşılaştırılması temelinde ele alındığı için bu karşılaştırmanın “içerik sözcükleri” temelinde yapılması ve işlev sözcüklerinin bu 104 eser içinde belirlenerek elenmesi uygun görülmüştür. Bu sebeple, Türkçe ve İngilizce dillerinde işlev sözcükleri listeleri oluşturulmuştur. Yapılan kapsamlı alan yazın çalışmasında Türkçe için 601, İngilizce için ise 466 işlev sözcüğü belirlenmiştir (bakınız Rapor 1 Ek 3 ve 4). İzmir Ekonomi Üniversitesi, Yazılım Mühendisliği Öğretim Üyesi, Yrd. Doç. Dr. Senem Kumova Metin’in geliştirdiği özel bir kodla, işlev listesinde yer alan kelimeler Python dilinde yazılan bir program sayesinde metinde tespit edilip otomatik olarak çıkartılmıştır. Bu otomatik ayıklama için, dijital formatta Word’e dönüştürülen 104 romanın hepsi txt dosyaları haline dönüştürülmüş, metinlerdeki metin dışı ayrıntıların hepsi (resimler, boşluklar vb.) metinlerden çıkarılmış, her bir seriye kod isimler verilmiştir.

İşlev sözcüklerinin ayıklanmasından sonra, sözcük sıklığına ilişkin istatistiksel hesaplamalar, Türkçe metinlerdeki içerik sözcükleri temelinde yapılmıştır.

3.2.10 Analistler Arasındaki Uyum (Güvenilirlik Testi)

Standart hale getirilen ölçütlerden sonra Kenneth Grahame’in *Söğütlükte Rüzgâr* romanından 10 sayfalık bir bölüm proje yürütücüsü, bir proje çalışanı ve proje asistanına verilerek kendilerinden belirtilen anlam kategorilerine göre metni boyamaları ve daha sonra renklendirilen kategorileri excel dosyasına aktarmaları istenmiştir. Proje önerisinde sadece asistanların analiz yapması öngörülse de, veri tabanının genişliği nedeniyle analiz yapılacak kitapların çok olması hem proje yürütücüsünün hem de diğer tüm çalışanların analiz yapmasını zorunlu kılmıştır. Projede çalışan beş kişi (yürütücü, bir çalışan ve 3 proje asistanı) analizlere katılmış ve analizler arasındaki uyum bu beş kişinin sonuçları için gerçekleşmiştir. Analistler arasındaki uyum sınıf içi korelasyon yöntemiyle hesaplanmıştır (ICC-Intraclass correlation coefficient). Sırasıyla, analistlerin kitap taramalarında kategorileri göz önüne alarak tarayıp bulduğu farklı sözcük sayısı için (ICC=0.998, $p<0.001$) ve toplam sözcük sayısı için (ICC=0.999, $p<0.001$) gözlemciler arası uyum anlamlı çıkmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1 Metinsel Nominal Çevre Okuryazarlığı (Bilgi aktarımı) Analizleri Sonuçları

Bu projedeki bilgi aktarımı metinsel çözümlenmeler temelinde, tutum aktarımı ise hem metinsel hem de yan metinsel çözümlenmelerle el alınmıştır. Bilgi aktarımının sadece metinsel çözümlenmelerle niceliksel olarak incelenmesinin nedeni, özgün kaynaklara internet üzerinde dijital olarak ulaşmamız, dolayısıyla İngilizce kaynakların yan metin öğeleri içermemesidir.

Bütüncede yer alan özgün metinler bilgi aktarımı bağlamındaki çevre okuryazarlığı değişkeni (fauna, flora, yeryüzü şekilleri, coğrafi yer adları, hayvan yaşam alanları, iklim/hava koşulları, doğal oluşumlar ve afet) bakımından taranmış ve sınıflandırılmıştır. Her bir özgün kitap ve çeviri kitaplardaki toplam sözcük sayıları, içerik sözcükleri sayıları ve ekolojik bilgi/çevreye ilişkin toplam sözcük sayıları manuel olarak beş araştırmacı tarafından taranmış ve aşağıdaki tablolarda verilmiştir. Ayrıca metnin zenginliğini ortaya koymak amacıyla ekolojik bilgi/çevreye ilişkin kullanılan farklı sözcük sayıları da Farklı Sözcük Sayısı başlığı ile verilmiştir.

Özgün kitap ve bunların İngilizceden Türkçeye yapılan çevirilerinden elde edilen bulguların karşılaştırılabilmesi amacıyla ilgili sözcüklerin görülme oranları aşağıdaki eşitlik yardımıyla binde (‰) olarak hesaplanmıştır.

$$\text{Ekolojik bilgi/ çevreye ilişkin sözcük oranı} = \frac{\text{Ekolojik bilgi/çevreye ilişkin sözcük sayısı}}{\text{Toplam İçerik Sözcük Sayısı}} \times 1000$$

Çeviri eserlerdeki ve özgün eserdeki ekolojik bilgi/çevreye ilişkin sözcük oranları (‰) “One Sample Wilcoxon Signed Ranked Test” kullanılarak karşılaştırılmıştır.

Bilgi aktarımının çevre okuryazarlığı bağlamında incelenmesinde çevre ile ilgili sözcükler konularına göre Fauna, Flora, Yeryüzü şekilleri, Yer adları, Hayvan-Yaşam, İklim-Hava, Doğal Oluşumlar ve Afetler olarak ayrılmış ve özgün eserde ve çeviri eserlerde kullanılma sayıları hesaplanmıştır. İlgili sözcüklerin görülme sayıları Toplam İçerik Sözcük Sayısına bölünerek ilgili konu (Fauna, Flora, Yeryüzü şekilleri, Yer adları, Hayvan-Yaşam, İklim-Hava, Doğal Oluşumlar ve Afetler) için görülme oranları Eşitlik (1)'dekine benzer biçimde binde (‰) olarak hesaplanmıştır.

Çeviri eserlerdeki ve özgün eserdeki her bir konuya ilişkin (Fauna, Flora vb.) sözcük oranları (%) "One Sample Wilcoxon Signed Ranked Test" kullanılarak karşılaştırılmıştır.

$p < 0,05$ istatistiksel anlamlılık düzeyi olarak kabul edilmiştir.

Tablo 5. Belirlenen 10 özgün eserde ve onlara ilişkin çeviri eserlerdeki ekolojik bilgi/çevreye ilişkin toplam sözcük oranları (‰) ve farklı sözcük oranları (‰)

	Ekolojik bilgi/ çevreye ilişkin Toplam Sözcük Oranı (‰)				Ekolojik bilgi/ çevreye ilişkin Farklı Sözcük Oranı (‰)			
	Çeviri Eserler		Özgün Eser	p	Çeviri Eserler		Özgün Eser	p
	Ort±SS	Ortanca (Min-Maks)			Ort±SS	Ortanca (Min-Maks)		
<i>Black Beauty</i>	71 ± 8	72,1 (58-83)	62,9	0,01*	9 ± 3	7,7 (5-15)	8	1,00
<i>Captains Courageous</i>	44 ± 4	44,8 (37-51)	44	0,575	9 ± 2	9 (6-13)	10,9	0,074
<i>The Coral Island</i>	103 ± 16	103,7 (83-128)	77,7	0,002*	11 ± 5	8,4 (7-21)	7,7	0,182
<i>The Jungle Book</i>	119 ± 10	119,8 (101-140)	118,8	0,959	12 ± 3	12,6 (9-17)	15,8	0,013*
<i>Lord of the Flies</i>	95 ± 4	94,3 (92-100)	93	0,465	6 ± 0,4	5,6 (5-6)	7,2	0,68
<i>The Red Pony</i>	97 ± 19	102,5 (70-117)	109,8	0,110	15 ± 4	15 (10-23)	18,9	0,028*
<i>Secret Garden</i>	61 ± 4	60,3 (56-66)	54,9	0,005*	7 ± 1	6,6 (5-9)	6,8	1,00
<i>The Call of The Wild</i>	82 ± 3	82,4 (77-87)	96,3	0,003*	14 ± 2	13,9 (12-19)	20,6	0,003*
<i>The Wind in the Willows</i>	111 ± 3	111,3 (107-115)	103,7	0,068	10 ± 1	9,7 (9-11)	11,8	0,068
<i>Treasure Island</i>	36 ± 6	35,9 (20-44)	41,8	0,011*	6 ± 1	5,5 (5-10)	7,2	0,023*

* Özgün eser ve çeviri metinler arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir.

Belirlenen 10 özgün eserde ve onlara ilişkin çeviri eserlerdeki ekolojik bilgi/çevreye ilişkin Toplam Sözcük Oranları (‰) karşılaştırıldığında, kaynak metin (KM) ve erek metin (EM) açısından karşılaştırmalı olarak aşağıdaki özetleyici tabloya ulaşmak olasıdır:

Tablo 6. Çevreye ilişkin toplam sözcük oranlarının (‰) ve farklı sözcük oranlarının kaynak metin (KM) ve erek metin (EM) temelinde karşılaştırmalı olarak dağılımı

Oranlama Çeşitleri	KM=EM	EM>KM	EM<KM
Çevre konulu sözcüklerin oranı	5	3	2
Çevre konulu farklı sözcüklerin oranı	6	-	4

Bu tabloya göre, kaynak metin ve erek metinler karşılaştırıldığında beş kitapta çevreye ilişkin Toplam Sözcük Oranları (‰) farklı bulunmamıştır. Üç kitapta çeviri eserlerdeki ekolojik bilgi/çevreye ilişkin Toplam Sözcük Oranları (‰) kaynak metne göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. İki kitapta çeviri eserlerdeki ekolojik bilgi/çevreye ilişkin Toplam Sözcük Oranları (‰) özgün esere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha düşük bulunmuştur.

Benzer karşılaştırma **Farklı Sözcük Oranları (‰)** için yapıldığında, altı kitapta farklı sözcük oranları farklı bulunmamıştır. Dört kitapta çeviri eserlerdeki çevreye ilişkin Farklı Sözcük Oranları (‰) özgün esere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha düşük bulunmuştur. Bu sonuçlara göre çeviri eserlerde çevre ile ilgili geçen sözcük sayıları korunurken, sözcük çeşitliliğinin azaldığı söylenebilir (Ayrıntılı analiz sonuçları için bakınız Rapor 1, sayfa 28-54).

Metin içi niceliksel çözümlenmelerin yapıldığı çalışmamızın birinci bölümünden sonra ikinci bölümde bilgi ve tutum analizleri niteliksel yan metinsel çözümlenmelerle incelenmiştir.

4.2 Çeviri Stratejileri ve Bilgi Aktarımı

Daha önce Çeviri Çalışmalarında çevre ile ilgili konuların kültüre özgü öğeler bağlamında değerlendirildiğini dile getirmiştik. Kültür odaklı çeviri çalışmalarına ilişkin bir alanyazın taraması yapılarak stratejiler dikkate alındığında Venuti'nin (1995) ünlü çalışması "Çevirmenin

Görünmezliği” karşımıza çıkmaktadır. Kùltür odaklı strateji çalışmalarının son yıllarda Venuti’nin görünmezlik kavramı öncülüğünde, yerlileştirme ve yabancılaştırma olmak üzere zıt kutuplardaki iki temel stratejiyle irdelendiği gör÷lmektedir (bakınız Farahani ve Mokhtari, 2016; Shokri ve Ketabi, 2015; Rezaei ve Kuhl, 2014).

Yerlileştirme ve yabancılaştırmanın arasındaki sùrtüşmenin dilbilimsel boyuttan çok kùltürel ve politik bir boyutu bulunmaktadır (Yang, 2010). Her iki stratejiyi de ilk defa şekillendirenlerden Alman filozof ve teolog Schleiermacher 1813 tarihli ünlü “Über die Verschiedenen Methoden des Übersetzens” dersinde, sadece iki tane eviri stratejisinin olduğunu belirtmiştir. Bunlardan birinin, okurun konumuna dokunmadan yazarı mümkün olduğunca okura yaklaştırmak olduğunu, diğerininse yazarın konumuna dokunmadan okuru mümkün olduğunca yazara yaklaştırmak olduğunu açıklamıştır (Paloposki, 2011). Schleiermacher, kaynak metnin yabancılığının ve farklılığının, erek kùltüre aktarılması gerektiğini söyleyerek çeviride yabancılaştırma stratejisini savunmuştur (Yang, 2010).

Bu iki strateji üzerine düşünen bir başka kişi Eugene Nida (1964), biçimsel ve dinamik eşdeğerlik terimlerini ortaya atmıştır. Biçimsel eşdeğerlik, biçim ve bağlam yönünden, sözcüksel ve yapısal kaynak kùltür unsurlarının erek metinde korunduğu bir yabancılaştırma stratejisidir. Dinamik eşdeğerlik, bir nevi yerlileştirme stratejisi, erek kùltür okurlarının eviri metni, tıpkı kaynak kùltür okurlarının kaynak metni anladığı gibi anlaması ve değerlendirmesine olanak veren stratejidir. Temelde dinsel amaçlar güderek dinamik eşdeğerliliği tercih eden Nida’nın gör÷şlerine karşı çıkanlardan biri olan Venuti’ye göre yerlileştirme, kaynak kùltürün değerlerinin erek kùltüre göre uyarlandığı, bir başka deyişle kaynak metnin yabancılığının etnomerkezci bir yaklaşımla indirgendeiği stratejidir. Öte yandan, kendisinin de savunucusu olduğu yabancılaştırma ise kaynak metnin kùltürel unsurlarının erek metinde kasten korunduğu stratejidir. Venuti (1995), yerlileştirme stratejisinin temelinde Anglo-Amerikan kùltürünün değerlerini öne çıkarmaya çalışan emperyalist bir şiddet yattığını ve bu stratejinin çevirmeni görünmezliğe ittiğini belirtmektedir. Bu görünmezliğin temel sebebi, yerlileştirme stratejisinin akıcı bir metin oluşturma çabasıdır; çünkü akıcı bir metinle karşılaşan erek kùltür okuru, metne bir eviri göz÷yle bakmayacaktır. Akıcılık genellikle özel isimler, argo kullanımlar, yer adları, coğrafi şekiller gibi kùltüre özgü unsurların çeviriye olduğu gibi dâhil edilmemesiyle sağlanmaktadır (Tapanainen, 2008). Venuti, kaynak metnin farklı ve yabancı özelliklerinin korunmasını savunmuş, böylece kaynak metni erek kùltürün baskın değerlerinden kurtarmayı amaçlamıştır (Yang, 2010). Ayrıca Bassnett ve Lefevere (1990) de yerlileştirmenin erek kùltür okurunu tüm kùltürlerin birbirine benzedeiğini düşünmeye ittiğini belirtmişlerdir.

Özellikle yazınsal metinlerde kültür odaklı öğelerin belirlenmesi ve çevirisi önemli ve tartışmalı bir çalışma alanını oluşturmaktadır (Aixela, 1996; Terestyenyi, 2011). Aixela'ya (1996: 58) göre kültüre özgü sözcükler, kaynak dilde işlevi ve yan anlamları metinsel olarak önem taşıyan öğelerin erek metne aktarımı sırasında, bu öğelerin erek kültür okuru için bir karşılığı olmadığı veya erek kültürde farklı bir metinlerarasılık özelliğinin olması durumunda sorun çıktığı zaman anlaşılır. Bir kültür bağlamı içerisinde, çevre odaklı sözcüklerin çeviri metinlere aktarımına yönelik çeviri stratejileri yerileştirme, yabancılaştırma ve birebir çeviri stratejileri adı altında ele alınmaktadır.

4.3 Çeviri Stratejileri Çözümlemelerinde Ön Çalışmalar

Çeviri stratejileri çözümlemelerinde bilgi aktarımı analizleri için çevreyle ilgili alt kategorileri (fauna, flora, yeryüzü şekilleri vb.) belirlemek için daha önce özgün metin ve tüm çeviri metinlerde belirli renklere boyadığımız sözcüklerin İngilizce ve Türkçe karşılıkları taranmış ve bu sözcüklerin çevrilmesindeki çeviri stratejileri envanteri oluşturulmuştur. Analizlere başlamadan önce, çeviri stratejileri çözümlemelerine yönelik olarak aşağıdaki kararlar alınmıştır.

4.3.1 Çeviri Stratejileri Çözümlemeleri İçin Veri Tabanının Oluşturulması ve Örneklem Yönteminin Belirlenmesi

Bu çalışma için 10 kitap serisi içinde yer alan 94 kitap, 3. Raporda değerlendirmeye alınacak olan 1929-1960, 1961-1980, 1981-2013 şeklindeki 3 ana dönem içinde yer alan onar yıllık periyotlar göz önüne alarak istatistiksel dağılımı temsil eden 48 kitaba indirgenmiştir. Burada sadece en az sayıda kitaba sahip olan 1. Döneme ait (1929-1960) çeviri kitapların hepsi eleme yapılmaksızın analize dâhil edilmiştir. Buna göre, çeviri stratejileri için dönemsel dağılıma, dönemler içindeki onar yıllık periyotlara ve bu örnekleme mümkün olduğunca farklı ama seçkin yayın evlerinden çevirilerin yer almasına dikkate edilerek oluşturulan örneklem aşağıdaki gibidir:

Tablo 7. Çeviri stratejileri çözümlemesinde yer alan kitaplar

Veri Tabanını oluşturan Çeviri Kitaplar	1929-1960	1961-1980	1981-2013	Toplam
<i>The Call of the Wild (Vahşetin Çağrısı)</i>	1 (1935)	1 (1968) 1 (1978)	1 (1984) 1 (1996) 1 (2009)	6
<i>Black Beauty (Siyah İnci)</i>	-	1 (1965) 1 (1973)	1 (1997) 1 (2005)	4
<i>The Coral Island (Mercan Adası)</i>	1 (1943)	1 (1967) 1 (1980)	1 (1999) 1 (2007)	5
<i>The Secret Garden (Gizli Bahçe)</i>	1 (1944)	1 (1969) 1 (1978)	1 (1991) 1 (2011)	5
<i>The Jungle Book (Orman Çocuğu)</i>	1 (1936) 1 (1954)	1 (1965) 1 (1973)	1 (1995) 1 (2009)	6
<i>Captains Courageous (Korkusuz Kaptanlar)</i>	-	1 (1964) 1 (1976)	1 (1997) 1 (2009)	4
<i>Treasure Island (Define Adası)</i>	1 (1939) 1 (1956)	1 (1961) 1 (1970)	1 (1983) 1 (2008)	6
<i>The Lord of the Flies (Sineklerin Tanrısı)</i>	-	1 (1969) 1 (1979)	1 (1994)	3
<i>The Wind in The Willow (Söğütlükte Rüzgar)</i>	-	1 (1972)	1 (1986) 1 (2011)	3
<i>The Red Pony (Al Midilli)</i>	1 (1953)	1 (1964) 1 (1976)	1 (1983) 1 (1995) 1 (2013)	6
TOPLAM	8	19	21	48

Çeviri stratejileri için belirlenen 48 kitabı analiz etmek üzere sistematik örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu örneklem yöntemi kitabın toplam sayfa sayısına göre belirlenen ve belirli aralıklarla seçilen; dolayısıyla bir kitabın başından ortasından ve sonundan sistematik olarak sayfa seçmeye olanak tanıyan bir yöntemdir. Bu yöntemle özgün kitaplardan 10'ar sayfalık bölümler proje yürütücüsü tarafından belirlenmiş ve çözümleme yapacak öğrencilere bu sayfalar bildirilmiştir.

4.3.2 Çözümleme Yöntemi

Bu analiz için öncelikle alan yazındaki farklı çalışmalar taranmış ve bir çözümleme şablonu oluşturulmuştur. Alan yazın taramalarında kültür odaklı sözcük düzeyinde çeviriler için toplam 3 çeviri stratejisinin belirlendiği gözlemlenmiştir. Bunlar:

- Birebir Çeviri (Sözcüğü Sözcüğüne çeviri),
- Yerileştirme,

- Yabancılaştırma.

Kültüre özgü sözcüklerin çevirisi de tanımlanması kadar çok kapsamlı bir konudur. Alanyazın ve elimizdeki bütüncedeki örnekler taranmış ve Newmark (1988) ve Axiele'den (1996) adapte edilerek kültüre bağlı terimlerin çevirisi için bizim bütüncemizdeki örneklere hitap edecek bir sınıflandırma oluşturulmuştur. Buna göre, yerileştirme ve yabancılaştırma için aşağıdaki alt kategoriler belirlenmiştir:

Tablo 8. Yerileştirme ve yabancılaştırma alt stratejileri

YERLİLEŞTİRME	YABANCILAŞTIRMA
Eşanamlılık- <i>Synonym</i>	Metin Dışı Açıklama- <i>Extratextual Gloss</i>
Sınırlı Evrenselleştirme- <i>Limited Universalism</i>	Metin İçi Açıklama- <i>Intratextual Gloss</i>
Tam Evrenselleştirme <i>Absolute Universalism</i>	Yazımsal Uyarlama- <i>Orthographic Adaptation</i> (<i>Transcription</i>)
Açıklama- <i>Paraphrase</i>	Tekrar- <i>Repetition</i>
Uyarlama- <i>Adaptation</i>	Yapısal Ödünçleme - <i>Calque</i>
Silme- <i>Omission</i>	İkili-Üçlü Strateji- <i>Couplets,</i> <i>Triplets</i>
Belirtikleştirme- <i>Explicitation</i>	Ödünç Sözcükler- <i>Loan</i> <i>Words</i>
Anlam Çözümlemesi- <i>Componential Analysis-</i>	

Yerileştirme ve yabancılaştırma stratejilerinin alt sınıflamasında yer alan alt stratejilerin tanımları aşağıda verilmiştir.

4.3.2.1 Yerileştirme Stratejileri

Eşanamlılık: Aynı varlık ya da kavramı karşılayan farklı sözcüklere eş anlamlı sözcükler adı verilir. Çalışmamızda bir sözcüğün sözlükteki birinci anlamı veriliyorsa birebir çeviri, ancak beşinci ya da altıncı karşılığı veriliyorsa eş anlamlı olarak kabul edilmiştir.

Sınırlı Evrenselleştirme: Çevirmen, birebir çeviri yerine yine kaynak dilde var olan, ama erek dil okurunun daha aşına olduğu bir karşılığı seçer. Örneğin tropik meyvelerden çevrilmesi gereken sözcük “papaya” ise bunu daha fazla bilinen “mango” sözcüğü ile karşılar.

Tam Evrenselleştirme: Bir sözcüğü bir kapsayıcı terim kullanarak çevirme. Örneğin, “meşe” ağacı” yerine “ağaç”, “hamsi” yerine “balık” karşılığını kullanmak gibi.

Açıklama: Metin içindeki erek okura yabancı bir kavramı metne yedirerek (yabancı bir kavram olduğunu hissettirmeden) açıklama yapma veya açıklama yaparak çevirme. Örneğin, “jackfruit” için “tadı ananasla mango arası kocaman kabak irisi bir meyve”, “lagoon” için “kıyı gölü”.

Uyarlama: Kaynak dildeki kültür odaklı bir sözcüğün erek dildeki karşılığının verilerek çevrilmesi. Örneğin, “conch” veya “shell” sözcüklerinin “şeytan minaresi” olarak çevrilmesi bir adaptasyondur.

Silme: Kaynak metindeki kültürel öğelerin erek dilde çevrilmemesi.

Belirtikleştirme: Kaynak metinde yer almayan sözcüklerin erek kültürde metnin daha iyi anlaşılması için eklenmesi: “It/that/this” gibi sözcüklerin yerine isim konması. “We killed the pigs, we ate them all.” ifadesinin “Domuzları öldürdük ve domuzların hepsini yedik.” şeklinde çevrilmesi gibi.

Anlam Çözümlemesi: Bir sözcüğün birebir karşılığı şeklinde değil de benzer anlama sahip bir sözcük olarak çevrilmesi. Örneğin, “trunk”: “kütük”. “Yanlış çeviri” gibi gözükten durumlar aslında anlam çözümlemesi dâhilinde değerlendirilebilir. Örneğin, “weed”, “yosun” olarak çevrilmiş olsa da, “weed”in anlam evrenine bakınca, uzak bir karşılık olsa da bir bitki türü olan “yosun” olarak çevrilmesi olası.

4.3.2.2 Yabancılaştırma Stratejileri

Metin Dışı Açıklama: Çevirmenin notu, kitap sonu ek bilgiler, dipnotlarla yapılan açıklamalar.

Metin İçi Açıklama: Bir sözcüğü metin içinde, ama yabancı bir öge olduğunun altını çizerek açıklama. “Amerikalılar için klasik bir pazar günü etkinliği olan mangal partisi” gibi.

Yazımsal Uyarlama: Sözcüğün çevrilmeden erek dil normlarına uyarak aktarılması. Örneğin, “Cleveland”, “Klivilend” ve “Pacific”, “Pasifik” şeklinde çevrilebilir.

Tekrar: Kaynak dildeki sözcüğün hiçbir değişiklik yapılmadan aynen aktarılması. Örneğin, “Seattle”, “Seattle” şeklinde çevrilebilir.

Yapısal Ödünçleme: Kaynak dildeki sözcüğün birebir yapısal aktarımla çevrilmesi. Örneğin, “creeping plants”: “sürüngen bitkiler”. Türkçede böyle bir kullanım yoktur. Bu nedenle, bu kullanım Türkçede garip bir ad öbeğinin oluşmasına yol açmakta ve çeviri etkisi yaratmaktadır.

İkili Üçlü Strateji: Bir sorunu çözmek için birden fazla stratejiyi bir arada kullanmak. Örneğin: “Granite rock”: “Granit iri taş” (yazımsal uyarılama+açıklama). Hem “granite” sözcüğü yazımsal uyarılama ile Türkçeleştirilmiş hem de “rock” sözcüğünün açıklaması yapılarak çevrilmiştir.

Ödünçleme: Erek dilde çeviri olarak yabancı kökenli sözcükleri kullanmak. Örneğin, “beach”: “plaj”.

4.3.3 Pilot Çalışmalar

Yukarıdaki sınıflama belirlendikten sonra proje yürütücüsü ve bir araştırmacı bu sınıflamanın işleyip işlemediğini test etmek üzere *Sineklerin Tanrısı* serisinin kitaplarını (3 kitap) iş bölümüyle analiz etmiştir. Sonuçlar ve sorunlar bir araya gelerek tartışılmıştır. Şablonun nihai hâlini almasından sonra, bir standardizasyon oluşturmak üzere proje yürütücüsü tarafından açıklayıcı bir yönerge oluşturulmuştur. Ardından, pilot çalışma olarak 3 öğrenciye *Vahşetin Çağrısı* kitabının İngilizce metninden 5 sayfalık bir bölüm verilmiştir. Öğrenciler yalnız başlarına ilgili bölüm analizini yapmış, sorularını not ederek analiz toplantısına katılmışlardır. Sorunlu bulunan yerler tartışılmış ve analiz yöntemi nihai hâlini almıştır. Analizler için kalan 45 kitap 3 bursiyer arasında bölüştürülmüştür. Öğrenciler excel dosyasına analiz sonuçlarının dökümünü geçirerek analizlerini tamamlamışlardır.

4.4 Çeviri Stratejileri Odaklı Çözömlmeler ve Bulgular

Bu aşamada birebir çeviri (direkt çeviri), yerlileştirme ve yabancılaştırma stratejilerini kullanmak suretiyle 48 kitapta 10’ar sayfalık bölümler içinde taranan çevre konulu alt kategorilerin çevrilmesine ilişkin çeviri stratejilerinin genel dağılımı üzerinde durulmuştur.

Çeviri stratejilerinin genel dağılımına bakacak olursak, incelenen 48 kitabın her birinden sistematik örnekleme yöntemiyle 10 sayfa seçilmiş ve 10 sayfada doğa ile ilgili ortalama 223 ± 74 sözcüğe rastlanmıştır. 48 kitap için çevre ile ilgili sözcük ortancası 222 olup en az 98, en fazla 408 çevre ile ilgili sözcük vardır.

Tablo 9. 48 kitabın 10’ar sayfasında çevre ile ilgili toplam sözcük sayısı ortalaması

Toplam Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Ortanca	Minimum	Maksimum
48,0	223,0	74,0	222,0	98,0	408,0

Sözcüklerin hangi stratejilerle çevrildikleri incelendiğinde direkt çevrilen sözcük ortalaması $91,8 \pm 60,5$, yerleştirilen sözcük ortalaması $124,4 \pm 54,4$ ve yabancılaştırılan $6,8 \pm 7,6$ 'dır.

Tablo 10. 48 kitabın 10'ar sayfasında doğa ile ilgili direkt çeviri yapılmış, yerleştirilmiş ve yabancılaştırılmış sözcük sayısı ortalamaları

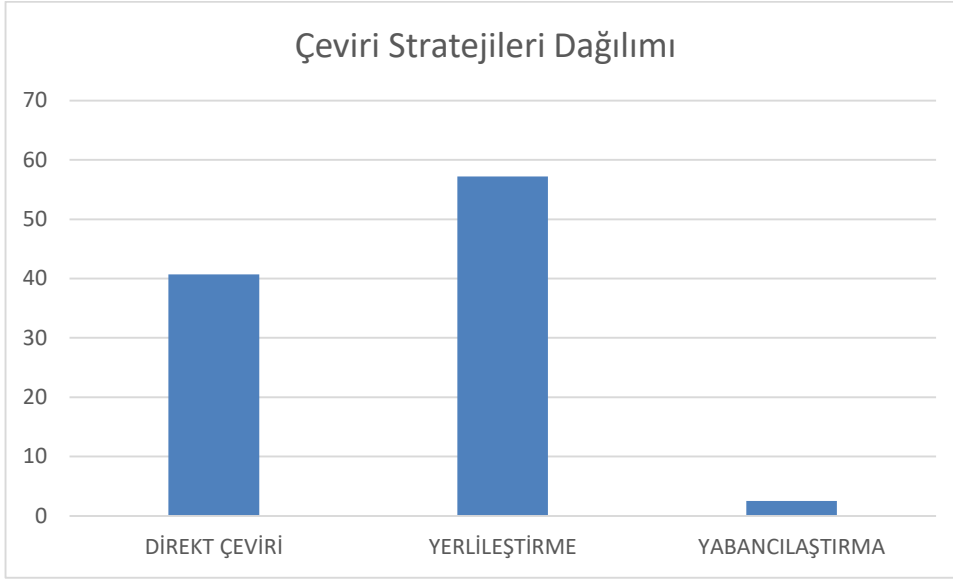
Toplam Sayı	Direkt Ç.	Yerleştirme	Yabancılaştırma
N	48	48	48
Ortalama	91,8	124,4	6,8
Std. Sapma	60,5	54,4	7,6
Ortanca	84,5	117,0	5,0
Minumum	4	36	0
Maksimum	199	278	36

Sözcüklerin hangi stratejilerle çevrildikleri incelendiğinde sözcüklerin ortalama $\%39,1 \pm 20,7$ 'sinin direkt çeviri, $\%57,6 \pm 22$ 'sinin yerleştirme, $\%3,3 \pm 4,2$ 'sinin yabancılaştırma yapılarak çevrildiği görülmüştür (Tablo 11).

Tablo 11. 48 kitabın 10'ar sayfasında doğa ile ilgili sözcüklerin direkt çeviri, yerleştirme ve yabancılaştırma yapıma yüzdelerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Toplam Sayı	Direkt Ç. (%)	Yerleştirme (%)	Yabancılaştırma (%)
N	48	48	48
Ortalama	39,1	57,6	3,3
Std. Sapma	20,7	22,0	4,2
Ortanca	40,7	57,2	2,5
Minumum	2,9	25,0	0
Maksimum	73,2	97,1	22,1

48 kitabın 10'ar sayfasında direkt çeviri, yerleştirme ve yabancılaştırma stratejileriyle çevrilen doğa ile ilgili sözcüklerin ortancaları incelendiğinde Grafik 1'de görüleceği üzere ayırt edici oranda yerleştirme kullanıldığı görülmektedir.

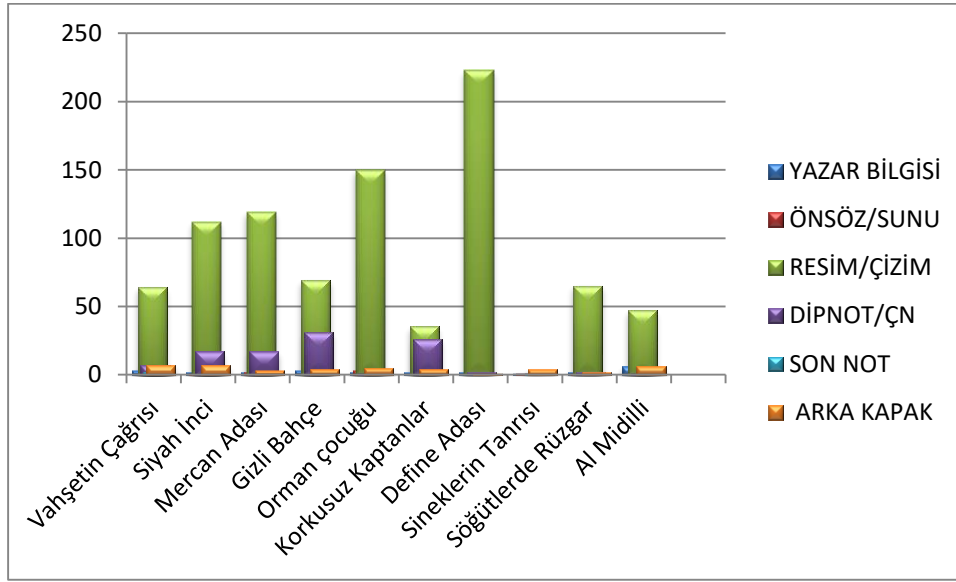

Grafik 1. Çeviri stratejilerinin dağılımı

4.5 Yanmetinsel Nominal Çevre Okuryazarlığı (Bilgi Aktarımı) Analizleri Sonuçları

Yan metin ve çeviri ilişkisi yazar dışındaki çevirmen, yayınevi gibi diğer aktörler tarafından işgal edilen belirsiz ve denetimsiz bir bölgenin sınırları ve boyutlarını belirlemek için ele alınan bir çalışma alanıdır. Genette (1997), yan metin olgusunu yazın eserleri için ortaya attığında çeviri çalışmaları boyutuna değinmemiştir. Yan metin olgusunun çeviri çalışmalarına uyarlanabileceğini gösteren bazı öncül çalışmalar (Tahir-Gürçağlar, 2002; Watts, 2000) yayınevi ve/veya çevirmenin sesinin yükseldiği ve belli bir eseri çevirme/yayınlama niyetlerinin ifade edildiği ana metin dışında kalan bir açıklayan, tanımlayan, dikte eden, ana metni destekleyen, ana metinle çatışan, eser ile ilgili yetkin kişilerin, eleştirmenlerin yorumlarını sunan, bir bakış açısı geliştiren, bir art alan bilgisi sunan görsel veya sözel ek materyalleri işaret etmektedir. Bir diğer deyişle, yan metin bir ahlaki, politik, ideolojik, sosyal ve kültürel bir duruşu sergileyen, ana metnin yanında, kıyısında, öncesinde, içinde, ardında ve ötesinde yer alan göstergebilimsel kodlardan oluşur (Yuste-Frias, 2012). O halde, yan metinlerin aktarım yükünün arttırıcı, bilgilendirme, tanımlama ve açıklama özellikleri yadsınamaz.

Bu noktadan hareketle, veri tabanımızda yer alan kitaplar yan metin öğeleri tarafından taranmıştır. Aşağıdaki grafikte sayılara dökülen verilerde yayınevi ve çevirmene aktarım yüküne müdahale etmede özel bir alan sunan yazar bilgisi, önsöz/sunu, dipnot/çevirmenin notu, son/ek materyal ve arka kapak tanıtım yazıları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Grafik 2. Çeviri eserlerde yan metin öğelerinin dağılımı

Bu öğelerin dağılımına bakacak olursak bilgi desteğinin en çok sırasıyla resim ve çizimlerle sağlanan görsel destek, dipnot/çevirmen notu (ç.n.), arka kapak tanıtım yazıları, yazar bilgisi, önsözler ve son not/ek materyallerle sağlandığı görülmektedir. Yani yan metinlerin bağlamsal, edimsel ve işlevsel doğası özellikle her çeviriyle yeniden oluşturulan yan metin öğeleriyle, bir kültürde öncelenen ve baskılanan faktörlere ışık tutmaktadır.

Bu görsel veya metinsel destek sayesinde metnin bilgi yükü artmakta ve göstergeler arası çeviriyle okurlar için yabancı bir bağlam anlaşılır hale gelmektedir (Neather, 2014). Yan metin öğelerinden resim ve çizimlerin bir kısmı olay akışını aktarırken bazıları da doğrudan ekolojik bağlamı, ekoçevreyi resmeden resimlerdir. Resimlerin büyük bir kısmına eşlik eden kısa metinler hem açıklayıcı hem de tanıtıcı niteliktedir. Örneğin 1935 baskısı *Vahşetin Çağrısı*'nda "Kar yığınları ve cümudiyeler (buz dağları)" (sayfa 48), "Çılgın akıntılar buzlara meydan okuyorlardı" (sayfa 64), "yukarıda soğuk alevler saçarak tan yeri ağarırken" (sayfa 72) şeklinde metin örgüsüne ek destek metin içeren görseller vardır.

Kimi çalışmalar (Paloposki, 2010; Martin, 2006) dipnot ve çevirmen notlarının çevirmen duruşunu en belirgin yansıtan yüksek sesler olduğunun altına çizmektedir. Özellikle çevirmenin notu erek kültürün nabzını tutan çevirmenin neyin eksik olabileceğine dair sezgilerini, aktarım kaygısını ifade eden en bariz göstergelerden birisidir. Paloposki'ye (2010: 87) göre dipnotlar, "tıpkı insanların ardında bıraktıkları ayak izleri gibi izlerdir. Kat edilen yolları takip etmemize, yeni yollar

keşfetmemize olanak verirler.” Örneğin *Korkusuz Kaptanlar* serisinde çevirmenler birçok gemicilik terimi ve balık çeşitleri için çevirmenin notu ekleme gereksinimi duymuşlardır. (Örneğin, Morina balığı, deniz çileği). Yine *Mercan Adası* serisindeki dipnotların çoğu, egzotik bitkiler (yam, mangrov, pandanus), okura yabancı olduğu düşünülen hayvanlar (munçak, salamandra) hakkındadır.

Arka kapakta yer alan tanıtıcı ve bilgilendirici metinler, eserin bağlamını aydınlatan, okurun eseri daha iyi yorumlamasını sağlayan ve okuru bu kitabı almaya sevk eden cazip yorumlar içermektedir. Kimi zaman bu metinler yazın dünyasında otorite kişilerce ele alınırken kimi zaman da anonim olarak sunulur. Ancak, bu yazıların erek dildeki okurun nabzını yoklayan ve kitaba ilişkin ilk izlenimleri yaratan materyaller sunduğu açıktır. Örneklere bakacak olursak:

“Yayınlandığı günden itibaren çocukların en sevdiği öykülerden biri olan *Siyah İnci*, sizleri bir atın hayatına tanıklık etmeye çağırıyor. Yemyeşil kırların ortasında güzel bir çiftlikte doğan Siyah İnci alnı ve bir ayağındaki küçük beyaz lekeler dışında simsiyah bir tayıdır. Son derece uysal olan Siyah İnci dört yaşına gelince iyi kalpli insanlara satılır ve kısa zamanda nefes kesen bir at haline gelir. Ancak yeni sahiplerinin şehre taşınmasından sonra Siyah İnci'nin hayatında büyük değişiklikler meydana gelir ve defalarca kiralanıp satılır. Siyah İnci hayatının geri kalan kısmı boyunca hem iyi hem de kötü insanlarla karşılaşır birçok macera yaşar. En sevilen çocuk klasiklerinden biri olarak kabul edilen Anna Sewell'in *Siyah İnci* kitabı her çocuğun kütüphanesinde mutlaka yerini almalı” (2011, Arkadaş-Gökkuşluğu-Arka kapaktaki tanıtıcı yazı).

“Hayvanları hepiniz seversiniz. Şimdi, bir ormanda, hayvanlarla arkadaş olmuş bir çocuğu düşünün! İşte bu kitap size Orman Çocuğunun yaban hayvanları arasındaki hayatını anlatıyor” (1973, Armağan Neşriyat-Arka kapaktaki tanıtıcı yazı).

Yazar bilgisi de okunacak metni yazan kişi hakkında bilgi verirken aslında metnin yazılış nedenine, metnin oluşturulmasındaki sosyo-politik koşullara ve sosyo-kültürel kaynağa ışık tutar ve böylece kitabın bağlamını sağlamlaştırır.

“*Al Midilli* adlı bu öyküdeki olaylar, işte yazarın doğduğu Salinas kasabasına yakın bir küçük çiftlikte geçer. Yazarın çocukluk anılarından biri olsa gerek. Steinbeck yaşamı boyunca çok değişik işlerde çalıştı. Doğadan da insanlardan da hiç kopmadı” (1983, Bilgi Yayınları-Yazar hakkında bilgi).

“Bu öykünün yazarı Robert Louis Stevenson 1850-1894 yılları arası yaşamış bir İskoçya’lı yazardır. İngiliz edebiyatında deniz serüveni yazarlarının en ünlülerinden biridir Stevenson. *Define Adası*’nın yazılışını şöyle anlatıyor yazar: Bir gün, yakınlarından bir küçük çocuğu oyalamak için bir kâğıda resimler çiziyormuş. Çocuğun isteği üzerine bir de ada resmi yapmış. Güzel tepeleri, ormanları, pırıl pırıl kıyıları olan bir şirin ada. Özene bezene renk renk boyamış adayı. Derken iyice kaptırmış kendini bu işe, kâğıt üstündeki bu adaya, serüvenli bir korsan öyküsü de uydurmuş çocuğu eğlendirmek için. Büyük küçük bütün öbür çocukların da bu eğlenceye katılabilmesi için, sonra oturmuş yazmış uydurduğu öyküyü. Elinizdeki öykü böyle çıkmış ortaya işte. *Define Adası* İngilizcede ilk olarak 1883 yılında yayımlanmış. O gün bugün, aradan geçen yüz yıl içinde, bütün dünya dillerinin en çok okunan, en sürükleyici öykülerinden biri olmuş” (1983, Can Yayınları-Yazar hakkında bilgi).

Yayınevi veya çevirmen önsözlerine odaklanan çeşitli çalışmalar, metnin oluşum sürecini, yazarın motivasyonunu, kaynak ve erek dil toplumlarındaki tarihsel, kültürel, politik devinimleri yansıtan, yazar dışında başka seslerin yükselmesine olanak sağlayan açık kaynaklardır (Hartama-Heinone, 1995; Dimitriu, 2009; Oktar ve Kansu-Yetkiner, 2012).

“Tek kitabı *Siyah İnci*’yi, hastalığının ölümcül olduğunu öğrendiği son beş yıl içinde yazdı. Kitabın esin kaynağı, hayvanlara eziyet edilmesine, özellikle de koşum atlarına sabit mengene kayışı takılmasına duyduğu büyük öfkeydi. Amacının, insanları “atlara şefkat ve sevgi göstermeye ve anlayışlı davranmaya teşvik etmek” olduğunu yazmıştı. Kitabın ilk baskısı Norwich matbaası Jarrods tarafından Sewell’in ölümünden birkaç ay önce yayımlandı” (2009, İş Bankası-Yazar hakkında bilgi).

"Bu kitapta anlattığım olağanüstü serüvenleri yaşadığımda çocuk denecek yaşta bir oğlandım. Çocukça duygularının anılarını hâlâ tüm gücüyle korurken bu kitabımı, değerli bilgiler edinebilirler, çok zevk duyabilirler, büyük ölçüde yararlanırlar ve sınırsız eğlenebilirler diye gerçekten umutlanarak özellikle erkek çocuklarına armağan ediyorum” (1985, Sosyal Yayınları-Önsöz).

Yan metin öğeleri içinde üzerinde pek çalışılmamış olan bir olgu da son notlar veya ek materyallerdir. Kitabın sonuna, kitabın bağlamını derinleştiren, konusunun anlaşılmasına olanak veren ek bilgiler eklenebilmektedir. Örneğin *Sineklerin Tanrısı* serisinin 2014 baskısına (Çalışmaya, 2011 yılına dek olan kitaplar dâhil edilmiştir. Ancak, çevirmenin söz konusu kitap

çevirisinin piyasadaki tüm sürümleri alınarak incelenmiştir.) çevirmen Mina Urgan tarafından kaleme alınmış ve kitabın yazınsal değerini anlatan 12 sayfalık bir yazınsal metin bu sürüme eklenmiştir. Benzer şekilde, *Vahşetin Çağırısı*'nın İş Bankası yayınlarından çıkan 2009 baskısında olayların geçtiği kutup bölgesinin ayrıntılı bir haritası ve yazarın bölgeyle ilgisini anlatan açıklayıcı bir metin yer almaktadır.

4.5.1 Kılıcı Rolünde Çevirmen

Çeviri, çıkış noktası (kaynak dil, kaynak metin, kaynak kültür, kaynak metin okur kitlesi) ile varış noktası (erek dil, erek metin, erek kültür, erek metin okur kitlesi) arasında başta çevirmen olmak üzere çok çeşitli aktörlerin rol aldığı karmaşık bir süreçtir. Bu süreç içerisinde yer alan aktörlerin çeviriye ilişkin politikaları, tercihleri, yöntemleri ve stratejileri, çevirinin erek kültürdeki yerini, üstlendiği işlevi ve hedef kitle tarafından algılanma biçimini büyük ölçüde etkiler. Bu nedenle, çevirinin tarih boyunca kültürleri şekillendirme ve değiştirme, edebiyatı etkileme ve yenileme gibi pek çok önemli işlevi yerine getirdiği görülmüştür. Kimi zaman kolonileştirme gibi olumsuz, kimi zaman da yeni edebi türlerin oluşturulması gibi olumlu gelişmelerin önemli bir parçası olduğuna tanık olunmuştur.

Çevirinin yalnızca aktarım değil aynı zamanda çok güçlü bir etkileme ve değişim aracı olduğunu ve bu aracın başta çevirmen olmak üzere, yayıncı ve editör gibi daha pek çok aktörün kullanımında olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, çeviri çalışmalarının yelpazesi genişledikçe, çeviribilim literatüründe de çeviri bir tür “kılıcılık”, çevirmen de “kılıcı” olarak yerini almıştır. Koskinen (2010: 165), kılıcılık ile nedensellik arasında bir ayrım yapmakta ve kılıcılığın, hür iradeyle bağlantılı “eylemde bulunma istekliliği ve kabiliyeti” iken, nedenselliğin bunun tam zıttı, yani “belirleyici, tahmin edilebilir ve bireysel harekete bağlı olmak zorunda olmayan neden-sonuç ilişkisi” olduğunu öne sürmektedir. Çeviri çalışmalarındaki olguların, fizik kuralları kullanılarak açıklanamayacak karmaşıklığa sahip olması nedeniyle, diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi bu alanda da kılıcılık kavramının daha üretken çalışmaların yapılmasına olanak tanıdığını vurgulamaktadır. Bunu, çeviri çalışmalarında önemli bir yeri olan norm kavramına değinerek açıklayan Koskinen (2010: 178), belirli bir çeviri ürünü temelde normların şekillendirdiği düşüncesi nedenselliğe işaret etse de, aslında söz konusu normlara hangi düzeyde bağlı kalınacağına ya da kalınmayacağına çevirmenin kendisinin karar vermesinden ötürü, çevirmenin kılıcı kimliğinin ön plana çıktığını vurgulamaktadır. Bu durumun, kılıcılık-odaklı bakış açısıyla, normların çeviri eylemini yönlendirmesi olarak değil, çevirmenin bu normlara karşı belirli bir tutum sergileyen kılıcı

olduğu şeklinde yorumlanmasının daha doğru olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle, Koskinen (2010: 183), nedenselliğin daha derininde aslında kılıcılığın bulunduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle, psikolojik ve bilişsel yaklaşımların kültürel ve sosyolojik yaklaşımlarla birleştirildiğinde çeviri çalışmaları açısından daha verimli sonuçlar ortaya çıkaracağını savunmaktadır (Koskinen, 2010: 184).

Kılıcılığı merkeze alan çeviri çalışmalarında, kuramcıların çeşitli yaklaşımlar benimsediklerini savunan Felix Awung'a (2014) göre, bu bağlamdaki başlıca yaklaşımlar şöyle sıralanabilir: Bruno Latour'un "Aktör Ağ Kuramı" (Actor Network Theory-ANT) ve Pierre Bourdieu'nün "sermaye" kavramının temel oluşturduğu bir sosyolojik yaklaşım, çevirmenin diğer kültürlerin erek kültürde nasıl temsil edileceğine karar veren bir kılıcı olduğunu öne süren diğer bir sosyolojik yaklaşım, çevirmenin diğer kılıcılarla birlikte siyasi ve kültürel güç ilişkilerinde etkin rol oynadığını ileri süren yaklaşım, çevirmenin hâkim olan ve olmayan güçler ikiliği karşısında kullandığı stratejilerle taraflardan birinin lehinde çeviri ürün oluşturan bir kılıcı olduğunu öne süren yaklaşım. Awung (2014: 17), çevirmenin tarafsız bir aracı değil, çeviri sürecindeki güç ilişkilerine dâhil olan önemli bir kılıcı olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır. Çeviri sürecinde yer alan diğer kılıcıların da etkisi beraberinde, erek kültürde konumlanacak olan çeviri ürüne nihai şeklini veren çevirmenin kendi kimliğini anlamanın, kullandığı çeviri stratejilerini de anlamanın ön koşulu olduğunu ifade etmektedir (Awung, 2014: 18). Bu anlamda, yaptığı çalışmada etno-metodolojinin yararlı bir yöntem olduğunu kanıtlamaktadır. Elbette, kılıcılık-odaklı çeviri çalışmaları bu yöntemle ve yukarıda sayılan yaklaşımlarla sınırlı olmadığı gibi, çeşitli yaklaşımların birbirini tamamladığı araştırma desenleriyle de gerçekleştirilebilmektedir.

Milton ve Bandia (2009: 8), Bourdieu'nün "habitus" kavramının, çeviri sürecindeki kılıcıların rolünü açıklamada oldukça önemli olduğunu ifade etmekte ve bu kavram ile çeviri arasında bağlantı kuran Daniel Simeoni'nin çalışmasına dikkat çekmektedir. Gideon Toury'nin, çevirmenin kararlarını yönlendiren dinamikler olarak normlara vurgu yaparken, Simeoni'nin, çevirmenlerin söz konusu normları şekillendiren boyutlarını ön plana çıkardığını ve bunu da, "çevirmen habitusu" ifadesiyle detaylandırıldığını söylemektedir. Milton ve Bandia (2009: 10), Bourdieu'nün "habitus" kavramının, Simeoni'nin önemli çalışması sayesinde "çevirmen habitusu" olarak Çeviri Çalışmalarına katkıda bulunmuş olmasına rağmen, çeviri sürecinde yer alan kılıcıların çevirmen ile sınırlı olmadığına da altını çizmektedir.

Latour'un "Aktör Ağ Kuramı", belirli bir sistemde (edebiyat, çeviri vb.) yer alan aktörlerin kendi bireysel konumlarına değil, birbirleri arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır. Çeviri çalışmalarında bu kuramdan yararlanılarak sorulabilecek sorular arasında şunlar bulunabilir: "Çevirisi yapılacak metin nasıl ve kimler tarafından seçilmektedir? Bu seçim sürecindeki gerekçeler nelerdir? Çeviri hakları konusundaki müzakerelerde kimler yer almaktadır? Bu katılımcılar nasıl seçilmektedir? Bu kimseler, nasıl etkileşimde bulunmakta ve müzakere yapmaktadır?" (Milton ve Bandia, 2009: 11).

Cemal Demircioğlu'nun (2009) çalışması, çevirmenin diğer kültürlerin erek kültürde nasıl temsil edileceğine karar veren bir kılıcı olduğunu öne süren yaklaşıma iyi bir örnek oluşturmaktadır. Demircioğlu (2009: 132), Osmanlı döneminin üretken yazarı, yayıncısı, çevirmeni Ahmed Midhat'ın edebiyatı şekillendiren önemli bir kılıcı olduğuna odaklanan çalışmasında, kültürel ve edebi unsurların, bireysel olarak hareket eden çevirmenler tarafından yabancı kültürden yeni bir kültüre aktarılabilirliğini iddia etmektedir. Demircioğlu (2009: 133), çeviri sürecinde yer alan aktörlere ilişkin çalışmalardan yola çıkarak, bu aktörlerin "1) belirli bir kültürdeki toplumsal hayatta çeşitli kimliklere ve mesleklere sahip olabildiklerini, 2) çok-işlevli bireyler olarak, çeviriyle ilgili edimlerde aracı roller üstlenebildiklerini" ifade etmektedir. Itamar Even-Zohar'ın "kültür repertuarı" kuramının, çevirinin kılıcılık boyutunu göz ardı etmeyen yanı sıra çeviri çalışmalarında önemli bir yere sahip olduğunu ve bu kuram çerçevesinde kılıcıların "seçim yapanlar" olarak görülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Öyle ki, "kültür repertuarı" perspektifiyle yaklaşıldığında, kılıcıların, "belirli bir toplumun, toplumsal yaşamın düzenlenişine çeşitli düzeylerde katkıda bulunan bilinen ya da bilinmeyen üyeleri" olarak görülebileceğini ifade etmektedir. Demircioğlu (2009: 136), tıpkı Even-Zohar gibi, Gideon Toury'nin de kılıcıları, "planlamada aktif olarak yer alan kurumlar ya da bireyler" olarak gördüğünü ve çeviri olanı orijinal, orijinal olanı da çeviri olarak gösterme şeklindeki manipülasyonlara dikkat çektiğini söylemektedir. "Kılıcı" kavramının, "çok işlevli", "kültür repertuarı", "seçenek", "planlama", "ithal etme", "transfer" gibi kavramlardan ayrı düşünülmemeyeceğini savunmaktadır.

Demircioğlu'nun (2009) çalışmasında çeviri sürecinin en önemli kılıcısı bir çevirmen iken, Şehnaz Tahir-Gürçağlar'ın (2009) çalışması, kılıcı olarak karşımıza çıkan kişinin aslında aktif olarak çeviri yapmamasından dolayı kılıcılık kavramını daha da aydınlatmaktadır. Tahir-Gürçağlar (2009), 1938-1946 yılları arasında Milli Eğitim Bakanı kimliğiyle, Çeviri Bürosu kurulmasını ve yabancı kültürlerden yoğun bir şekilde çeviri yapılmasını sağlayıp dönemin edebiyatının gelişmesine önemli katkılarda bulunan Hasan Âli Yücel'i, kültürel kılıcı olarak tanımlamaktadır. Tahir-Gürçağlar (2009: 163), çeviri (olmayan) metinler, sosyo-kültürel yapılar ve çevirmenlerin daha bütüncül bir

yaklaşım ile bir arada incelendiği araştırmalara dikkat çekerek, geçmişe kıyasla, günümüzde çevirmeni, çeviri ve kültür alanında bir kılıcı olarak ele alan yaklaşımların giderek trend haline geldiğini vurgulamaktadır. Tahir-Gürçağlar (2009: 163-164), çeviri tarihi boyunca kılıcı olarak sadece çevirmenlere odaklanılmış olsa da, artık çeviri edimiyle doğrudan ilgisi olmasa da, çeviri politikaları ve stratejilerini etkilemek suretiyle dolaylı olarak çeviri sürecine yön veren siyasetçiler, iş adamları ve diğer toplum önderleri gibi kimselerin çeviri çalışmalarında kılıcı olarak karşımıza çıktığını ifade etmektedir. Tahir-Gürçağlar (2009: 164), çeviri alanları arasında edebi çevirinin kültür politikalarıyla daha yakından ilişkili olmasından dolayı, edebi çeviri sürecinde yer alanları “değişim öznesi” nitelendirmekte ve çevirilerin gerçekleştiği bağlamları görebilmek için, çevirmen, yayıncı, editör gibi bireylerin ötesine bakılması gerektiğini savunmaktadır. Bu anlamda, Andre Lefevere’in “patron” kavramından yararlanarak, belirli edebi türlerin ya da eserlerin basımını sağlayabilecek ya da kısıtlayabilecek kültürel ya da ekonomik sermayesi (Bourdieu’nün ifadesiyle) olan çeviri patronlarına da odaklanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunun en iyi örneklerinden biri olarak da modernleşmenin Batılılaşma ile eşdeğer görüldüğü 1940’lı yıllarda Tercüme Bürosu’nu kurarak dünya edebiyatının önde gelen eserlerinin çevrilmesini ve yayınlanmasını sağlayan Hasan Âli Yücel’in Milli Eğitim Bakanı olarak edebi çeviri yoluyla kültür ve toplumu şekillendirmesine işaret etmektedir.

Çeviri çalışmalarında, çevirmenin edebiyat alanında çoğu zaman yeniliklerin öncüsü olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, Chu Shen (2014), çevirmeni, etkili bir toplumsal kılıcı olarak nitelendirdiği çalışmasında, Zhou Zouren adlı çevirmenin, yabancı kültürlerden çeviri yoluyla kendi ülkesinde yeniliklerle dolu bir çocuk edebiyatı yaratırken, bir taraftan da bu çevirilerin, çocukların düşünsel evrenini şekillendirici bir eğitsel araç olduğu keşfine odaklanmaktadır. Shen (2014: 262), yabancı çocuk edebiyatıyla yalnızca çeviri değil aynı zamanda tanıtım ve eleştiri yazılarıyla da ilişki kuran çevirmenin, genelde edebiyata özeldir ise çocuk edebiyatına ilişkin kuramsal düşüncelerinin, kendi ülkesinde çocuklar için bir edebiyat ve daha derinde de hümanist bir edebiyat oluşturma çabasına işaret ettiğini vurgulamaktadır. Çocukların hedef okur kitlesi olarak düşünülmediği, kitapların konuşma diliyle değil de çocukların anlama zorlukları yaşayacak şekilde klasik Çince kullanılarak basıldığı, yetişkin-odaklı düşüncenin hâkim olduğu bir dönemde, çevirmenin bu durumu çocuk okurun lehine dönüştürmek üzere yaptığı çevirilerle adeta toplumsal kılıcı rolünü üstlendiğine değinmektedir. Çocuk okur için en uygun dilin konuşma dili olduğunu, klasik Çince kullanılarak yapılan çevirilerin çocuklara ulaşamadığını, hümanist söylemin edebiyatta yerini alabilmesi için başlangıç noktasının çocuklar olduğunu düşünen çevirmenin,

toplumsal kılıcı olarak metin ötesi hedeflerinin, stratejilerinin ve kararlarının olduğuna dikkat çekmektedir (Shen, 2014: 264-265). Shen (2014: 268), çevirmenin, ulusunun geleceği olan çocukların eğitimi açısından belki de en önemli görevi üstlenen kitapların niceliksel ve niteliksel olarak yetersiz olduğu bir dönemde, kendi çeviri yöntem ve stratejileriyle çocuk edebiyatını zenginleştirmeye çalıştığını söylemektedir.

Kılıcılık temelinde gerçekleştirilen çeviri tartışmalarının önemli bir noktası da hiç şüphesiz güç ilişkileridir. Milton ve Bandia (2009: 14), bu bağlamda, çevirdiği broşür ile bağımsızlık düşüncesinin yayılmasını sağlayan Venezuelalı bir çevirmenin yanı sıra başka çarpıcı örnekler de sunmaktadır. Yapılan çevirilerle Britanya, Fransa ve Brezilya arasında hem siyaset, ekonomi, toplum hem de çeviri yöntemleri konularında etkileşime olanak veren Revue Britannique adlı dergi, Antik Mısırlıların Afrika kökenli olduklarına dair kanıtları çeviriyle ortaya koyarak tarihi aydınlatılmasına katkıda bulunan Senegalli bir entelektüel gibi. Milton ve Bandia (2009: 2), çeviri sürecinde yer alan kılıcıları, çeviri yoluyla yeni edebi ve felsefi kavramları tanıtan ve böylece, bir toplumda siyasi ve kültürel rol oynayabilen taraflar olarak tanımlarken, bu kılıcıların her zaman çevirmen, yayınevi sahibi ya da editör gibi tek bir birey olmayabileceğine de dikkat çekmektedir. Bu konudaki en çarpıcı örnek olarak da, Afrikalı yazarların romanlarının, öykülerinin, şiirlerinin, oyunlarının, çevirilerinin basılmasına olanak tanıyarak Afrika edebiyatının gelişmesinde ve yaygınlaşmasında aktif rol oynayan Heinemann Education Books adlı basım şirketini göstermektedir (Milton ve Bandia, 2009: 4).

Çeviri yoluyla kültürel yenilenme ve değişimde büyük roller oynayan kılıcıların siyasi ve kültürel açıdan ne kadar işlevsel oldukları, karşılaştıkları olumsuz sonuçlarla da ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, *The Satanic Verses* adlı kitabın İtalyan çevirmenin suikasta uğraması, aynı kitabın Norveçli yayıncısının vurulması ve Japon çevirmenin bıçaklanması, belirli çeviri eylemlerinin bazı taraflarca gerekli bazı taraflarca da tehlikeli bulunduğunu ortaya koymaktadır (Milton ve Bandia, 2009: 5).

Görüldüğü üzere, büyüyen ve derinleşen çeviribilim alanında, çevirmenin çeviri pratiği ile gerçekleştirebileceği yenilikler, değişimler ve dönüşümlerin yanı sıra, çeviri sürecinde yer alan başka kılıcıların da varlığı anlaşılmalıdır. Geçmişte çoğunlukla çeviri ürün odaklı gerçekleştirilen çeviribilim çalışmalarında, kılıcılık kavramı giderek artan bir önem kazanmıştır.

4.5.2 Kılıcı Çevirmenin Görünürlüğü

Çeviri Çalışmaları Sözlüğü (Translation Studies Glossary, <http://glossary-est.wikidot.com/>), “çevirmenin görünürlüğü” kavramını iki şekilde tanımlar: 1) sözlü ya da yazılı çevirmenin ürettiği metinde söylem düzeyindeki varlığı, 2) sözlü ya da yazılı çevirmenle okuyucu/müşteri arasında, üretilen metinden bağımsız bir şekilde ortaya çıkan iletişimin varlığı. Çevirmenin görünürlüğü kavramı ilk kez 1995 yılında Amerikalı çeviribilimci Lawrence Venuti tarafından kuramcının *The Translator’s Invisibility (Çevirmenin Görünmezliği)* başlıklı kitabında ortaya atılmıştır. Venuti bu çalışmasında Anglo-Amerikan kültürüne hâkim bir bakış açısının çeviriye yaklaşımından bahseder ve aynı bakış açısının Türk kültürü için de geçerli olduğu söylenebilir. Venuti’ye göre çevirmenin görünürlüğü ya da görünmezliği iki bileşenden oluşur: Birincisi, çevirmenin hedef dil üzerindeki manipulatif etkisi, ikincisi de çevirinin etrafında oluşan algı. Kültür dünyasına hâkim olan bu yaklaşıma göre ister şiir ister düzyazı, ister edebiyat ister edebiyat dışı olsun, çeviri metnin, okuyucu, yayıncı ya da eleştirmen tarafından kabul görmesi için akıcı okunabilmesi, üsluba ve dile ilişkin özelliklerin yazarın karakterini, niyetini, kaynak metnin anlamını yansıtması, diğer bir deyişle sanki çevrilmiş bir metin değil de orijinal metinmiş gibi algılanabilmesi gerekmektedir. Hedef metnin sözdizim ve üslup açısından bazı özelliklerden çeviri sürecinde arındırılmış olmasına Venuti “şeffaflık” (transparency) demektedir. Metin ne kadar kolay okunuyorsa, ne kadar akıcıysa çeviri o kadar şeffaftır; yazar o derece öne çıkar. Öte yandan, çevirmen metinde görünmez kılınır. Venuti’nin “yanılsama” olarak nitelendirdiği bu durum, çevirinin ortaya çıktığı bağlamı tamamen gözardı etmektedir ve basında nadiren de olsa görülen çeviri tartışmaları çeviri metnin söyleminin akıcılığına odaklanarak çevirinin doğruluğu, okuyucu kitleleri, edebiyat anlayışındaki yeri gibi etkenleri görmezden gelir (Venuti, 2004: 1-2).

Bir metni daha “akıcı” kılan bu söylem özellikleri nelerdir? Eski dilde yazılmayıp güncel dile çevrilen, içinde jargon barındırmayıp gündelik söyleyiş özelliklerini benimseyen, argodan çok ölçünlü dile yakın, yabancı kelimelerden kaçınan bir çeviri “akıcı” çeviri olarak tanımlanır. Sözdizimi bakımından da bir metni akıcı yapan kaynak metnin sözdizimi tercihlerine sadık kalınmaması olabilir. Bunun yanında, yabancı dile özgü söyleyiş özelliklerini barındırmaması, kolayca anlaşılabilir olması, hedef dilde tanıdık hâle getirilmesi, neredeyse tamamen yerleştirilmesi, okurun düşünce akışını engellemeyecek şekilde metnin kendini açması metni akıcı kılan özellikler olarak Venuti tarafından listelenmiştir. Akıcı olma çabası içinde çevirmen sürekli olarak yaptığı işi görünmez kılmakla mükelleftir ki böylelikle çevirdiği metin çeviri değil orijinal bir metinmiş gibi algılanabilsin (Venuti, 2004: 5).

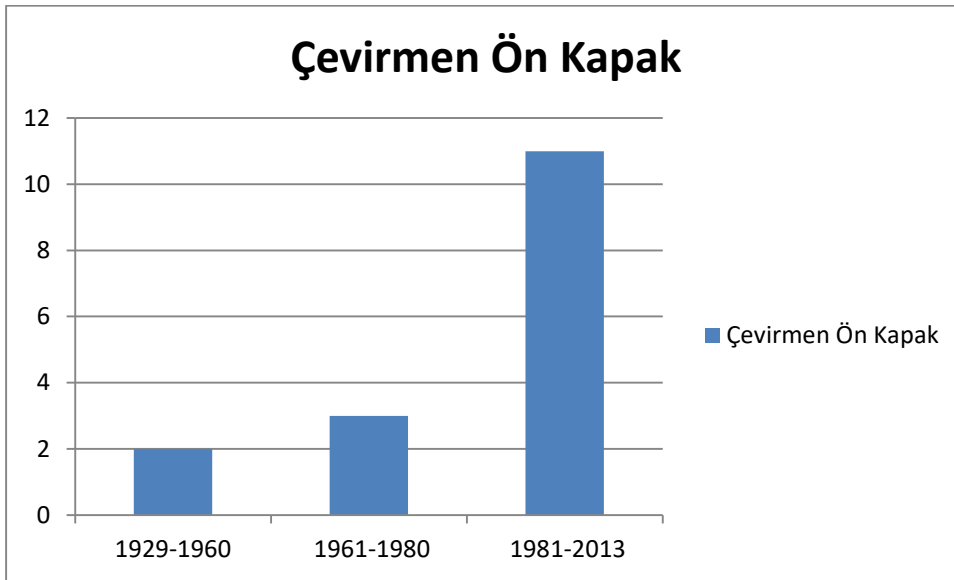
“Akıcı” çeviri etrafındaki bu yanlış algının sebeplerinden biri Anglo-Amerikan kültüründe hâkim olan inanıştır. Bu inanışta yazar düşüncelerini yazıyla temsil eden bir bilinç olarak görülürken bu temsil esnasında bireyin de ötesine geçen dilsel, toplumsal ve kültürel etkilerin müdahalesi dikkate alınmaz. Çeviri açısından bunun bir sakıncası, çevirinin ikincil bir temsil alanı olarak görülmesidir. Buna göre sadece orijinal metin gerçektir; çeviri metin orijinal metnin olsa olsa bir türevi, çakma bir versiyonu olmaktan öteye gidemez. Hâl böyleyken, çevirmen çeviri metin üzerindeki bu sahtelik şaibesini olabildiğince şeffaflaştırarak ortadan kaldırmak durumundadır. Bunu gerçekleştirmek için, yazarın çeviri metinde hâlâ mevcut olduğu illüzyonunu yaratmaya uğraşır. Venuti (2004: 7), özellikle edebî çeviriyle uğraşan çevirmenlerin süreçle ilgili söylemlerinde “yazarla özdeşleşmek” ifadesinin varlığını bu algıya dayandırmaktadır. Bu, nihayetinde çevirmenin kendi kendini imha etmesinden başka bir şey değildir ve günümüz kültüründe -Venuti bu durumu Anglo-Amerikan kültürüyle sınırlandırır da bizim kültürümüzü de kapsadığı açıktır- çevirmene atfedilen sınırlı konumla da kendini göstermektedir (Venuti, 2004: 7). Venuti’ye göre çevirmenin bu marjinalleştirilmiş konumu ekonomik olarak da çevirmenin aleyhine işleyen bir düzen yaratmıştır (2004: 17).

Çevirmenin görünürlüğü/görünmezliği sorunsallığının aşımı çeviride yerileştirme ve yabancılaştırma stratejileri çerçevesinde tartışılabilir. Venuti bu aşamada Alman felsefeci ve teolog Friedrich Schleiermacher’ın 1813’te yaptığı bir konuşmaya gönderme yapmaktadır (aktaran Lefevere, 1977: 74). Schleiermacher çevirmenin iki seçeneği olduğunu ifade etmiştir: Çevirmen ya olabildiğince yazarı rahat bırakıp okuru yazara yaklaştırır ya da okuyucuyu rahat bırakıp yazarı okuyucuya yaklaştırır. Tam olarak bu terimlerle ifade edilmese de Schleiermacher’ın burada kastettiği yerileştirmeyle yabancılaştırma yöntemleridir. Yerileştirmede yazar hedef kültüre davet edilerek metin etnik merkezci bir şekilde hedef kültürde oluşturulur. Yabancılaştırmada ise okur yabancı kültüre davet edilerek dille ve kültürle ilgili farklılıklar metinde kendilerine yer bulurlar. Schleiermacher kendi tercihini yabancılaştırma yönünde de belirtmiştir. Venuti çağdaş çevirmenlerin çevirmen görünürlüğünü elde etmekle yükümlü olması gerektiğini ve bunu yapmanın yolunun da söylemi çeşitlendirmek olduğunu ifade etmiştir (2004: 310-11). Söylemi çeşitlendirmek eski dil ya da argo kullanarak, kinayeye başvurarak gerçekleştirilebilir.

Her ne kadar yerileştirme ve yabancılaştırma çevirmenin metin içindeki görünürlüğü açısından önem arz etse de çevirmen başka şekillerle de görünürlük sergileyebilir. Bu bağlamda çevirinin yasal statüsü büyük önem teşkil eder. Çevirmenler ortaya koydukları işin kiralama usulü elde edilen bir hizmet değil, telif tabii bir sanat eseri olması konusunda yasal önlemleri almakla

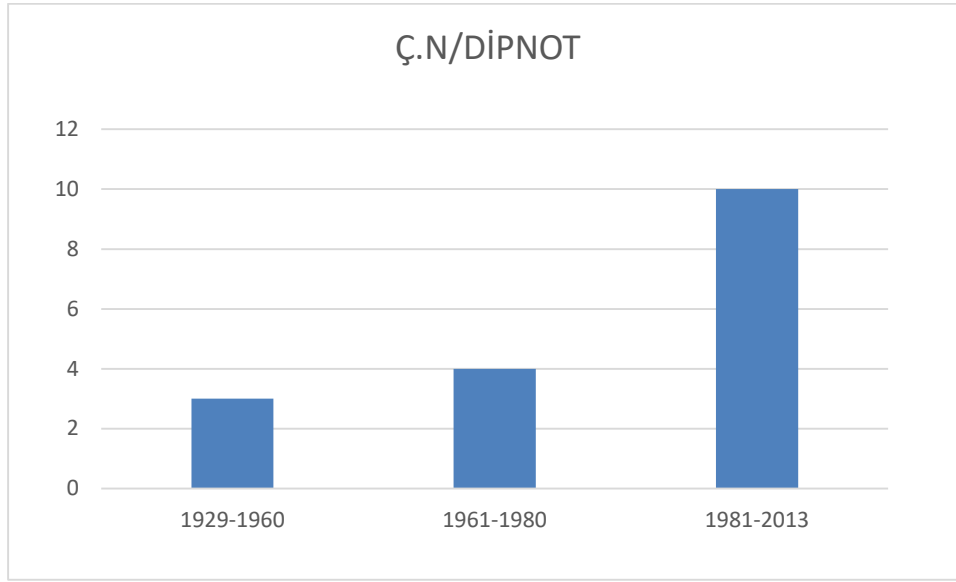
yükümlüdür (Venuti, 2004: 311). Ayrıca çevirmenin önsöz yazması, çeviri süreciyle ilgili söyleşiler, atölyeler gerçekleştirilmesi, yazılar yazması da görünürlüğü artırma konusunda katkılar sağlayacaktır.

Bu çerçeveden hareketle, bu çalışmada çevre odaklı bilgi ve tutum aktarımı içinde bir kültürel kılıcı olarak çevirmenin rolünü artsürekli bir yaklaşımla değerlendirmek için çeviri kitapların ön kapağında çevirmen isimlerinin yer alıp almadığı, bir eserin oluşturulmasında eser sahibi veya esere yoğun katkı sağlayan bir kılıcı gibi görülüp görülmediğini belirlemek amacıyla incelenmiştir (bakınız Grafik 3).

Grafik 3. Ön kapakta çevirmen görünürlüğü dönemsel dağılımı

İncelenen bir diğer nokta, çevirmeni görünür kılan Ç.N. ve dipnotların varlığıdır (bakınız Grafik 4).

Grafik 4. Ç.N./Dipnot dönemsel dağılımı

1929-1960, 1961-1980 ve 1981-2013 şeklinde üç döneme yayılan süreçte elde edilen bulgularda çevirmenin ön kapaktaki görünürlüğünün ve ç.n./dipnot kullanımının geçmişten günümüze doğru giderek arttığını ortaya koymaktadır. 1981-2013 sonrası döneme denk gelen her iki şekildeki çevirmen görünürlüğünde görülen büyük artış dikkat çekicidir.

4.6 Metinsel İşlevsel Çevre Okuryazarlığı (Tutum Aktarımı) Analizleri Sonuçları

Özgün metinlerde belirlenen tutum sınıflamasına ilişkin taramanın yapılması ve belirlenen bölümlerin çeviri metinlere farklı çeviri stratejileriyle nasıl aktarıldığı bu analiz için başlıca hedefimizdir.

4.6.1 Çevre Okuryazarlığı ve Tutum

Çevre okuryazarlığı kuramsal çerçevede farklı çalışmalarda incelenmiştir. Ancak bütün bu çalışmalar birbiriyle çok fazla örtüşen kategoriler ortaya koyduğu için bu alan yazın incelemesi çevre okuryazarlığının bileşenlerini oluşturan kategorileri ilk tanımlayan isimlerden Simmons (1995) üzerine odaklanmıştır. Simmons'a (1995: 55-58) göre çevre okuryazarlığı, yedi bileşenden oluşmuştur. Bunlar,

- 1- doğa sevgisi,
- 2- çevreye ilişkin bilgi,

- 3- sosyo-politik bilgi,
- 4- çevre konularına ilişkin bilgi,
- 5- bilişsel yetiler,
- 6- çevreye karşı sorumlu davranışlar ve
- 7- çevreden sorumlu davranışları belirleyen diğer etkenlerdir.

Bu bileşenler temel olarak “bilgi”, “tutum” ve “eylem” olmak üzere üç unsuru inşa eder. Çevreye ilişkin bilgi, sosyo-politik bilgi, çevre konularına ilişkin bilgi ve bilişsel yetiler “bilgi” kategorisini; doğa sevgisi “tutum” kategorisini ve çevreye karşı sorumlu davranışlar ve bu davranışları etkileyen diğer etkenler de “eylem” kategorilerini oluşturmaktadır.

Çevreye karşı “eylem”e geçme kategorisi, çevreye ilişkin sorunlarda çözüm üretme konusunda aktif katılım, çevrenin korunmasına yönelik olarak yaşam tarzını değiştirme, çevreye duyarlı tüketici davranışları edinme, çevrenin korunmasına ilişkin düzenlemelerin, yönetmeliklerin, yasaların ve politikaların desteklenmesi gibi unsurlardan oluşmaktadır. Okurun eyleme dönüşen okuryazarlık edinimi bu proje kapsamı dışında olduğu için ele alınmamıştır.

Çevreye karşı tutum, “öğrenilmiş eğilim” olarak tanımlanır. Bu eğilim, doğayla ilişkili nesne ve olaylara ilişkin kişilerin olumlu-olumsuz tavırlarında ortaya çıkar ve dolayısıyla kişilerin çevreye dair ilgilendikleri ya da yadsıdıkları durumları yansıtır (Hollweg vd., 2011). Simmons’a (1995) göre tutum kategorisini detaylandırarak olursak, çevreye karşı tutum, şu yaklaşım ve davranışları içerir: doğa sevgisi kategorisi, teknoloji, çevre kirliliği gibi konularda doğaya karşı hassasiyet gösterme; doğayı sevme, doğayı korumaya ve iyileştirmeye yönelik harekete geçme arzusu gibi bileşenleri içerir. Bununla beraber çevreye karşı tutum psikolojik bir kurgu olarak kişinin doğa ve doğayla ilişkili nesne ve durumlarla ilgili değerleri, duyguları ve tercihleriyle ilgilidir (Hines vd., 1986). Her ne kadar bazı çalışmalar olumlu tutumun her zaman davranışsal değişime evrilmediğini ileri sürse de (Adams, 2003: 15), çevreye karşı eyleme dönüşmüş davranışların olumlu tutumdan kaynaklandığı şüphe götürmez (Newhouse, 1990; Chan, 1996).

Çevre okuryazarlığının kazanılmasıyla eğitim arasındaki ilişkiye değinen pek çok çalışma mevcuttur. Farklı toplum ve kültürlerde öğrenim çağındaki çocuklar üzerine gerçekleştirilmiş bu çalışmaların ortak noktası çevre okuryazarlığının oluşmasında eğitimin ezici rolünü

vurgulamalarıdır (Korhonen ve Lappalainen, 2004; Paraskevopoulos vd., 1998; Akıllı ve Genç, 2015; Uzun ve Sağlam, 2007).

Alan yazın taramasından da görüleceği üzere, çevre okuryazarlığı hep fen eğitimi çerçevesinde ele alınmış ve bu kapsamda değerlendirilmiş bir kavramdır. Ancak çevre okuryazarlığı kavramının disiplinlerarası doğası düşünüldüğünde, edebiyat okuma yoluyla da edinilecek bir edininim olduğu düşünülebilir. Erdoğan vd. (2011), Millî Eğitim Bakanlığı'nın ilk ve orta dereceli okullar için önerdiği 100 Temel Eser kapsamındaki 63 Milli Edebiyat örneği içinden seçilen 10 kitap üzerindeki çevre okuryazarlığı unsurlarını incelemiştir.

4.6.2 Metin İçi Tutum Aktarımı Ön Çalışmaları

Metin içi tutum aktarımında çözümlene çerçevesini oluşturmak için öncelikle bir ölçüt belirleme ön çalışması yapılmıştır. Bunun için alan yazında var olan tutum bileşenine ilişkin yorumlar ve oluşturulan alt bileşenler taranmış, Erdoğan vd. (2011) ile Simmons'un (1995) üstte belirtilen bileşenlerinden adapte edilerek çevre okuryazarlığı kapsamında çevreye karşı tutum aktarımı çerçevesi belirlenmiştir. Bu çerçeve daha önce yan metinsel tutum aktarımında kullanılan çözümlene aracıdır. Proje yürütücüsü ve iki araştırmacıyla birlikte *Black Beauty*'den seçilen 10 sayfalık bir bölüm araştırmacılar tarafından bağımsız olarak yanmetin çözümlenmelerinde kullanılan çerçeve temelinde tutum açısından taranmış ve sorunlar not edilerek tekrar bir araya gelinmiş ve Simmons'ın (1995) Çevre Okuryazarlığı çerçevesinde daha yalın ve net bir sınıflandırmaya gidilmesine karar verilmiştir.

Buna göre metin içi analizlerde tutum dört temel kategoriye ayrılarak:

- i. Merak: Çevreye, hayvan, bitki ve doğal kaynaklara merak duyma ve bu konuda inceleme araştırma yapma,
- ii. Olumlu yaklaşım: Doğayı/çevreyi/diğer canlıları takdir etme, onların bu evrendeki katkılarını kabul etme. Hayvanların insanlara karşı sevgi ve bağlılık veya insanların hayvanlara sevgi göstermesi,
- iii. Olumsuz yaklaşım: Hayvanlara, bitkilere ya da genel olarak doğaya karşı olumsuz tutum ortaya koyma, hayvanlara/çevreye kötü davranma, şiddet gösterme,

iv. Kaygı ve korku yansıtma: Doğa/çevrenin zarar göreceği kaygısı (doğa/hayvanlara ilişkin, dünyanın geleceği konusunda kaygı duyma). Doğadan insana zarar geleceği kaygısı, sudan veya hayvanlardan korkma/çekinme şeklinde bir sınıflamayla incelenmiştir.

Özgün metinlerde yapılacak tutum analizlerinde belirlenen tutumlarla ilgili bölümün farklı renklere boyanarak taranmasına karar verilmiştir. Buna göre, merakla ilgili bölümlerin mora, olumlu yaklaşımla ilgili bölümlerin yeşile, olumsuz yaklaşımla ilgili bölümlerin kırmızıya, kaygı ve korku içeren bölümlerin maviye boyanmasına karar verilmiştir.

4.6.2.1 Analistler Arası Uyum Testi

Daha sonra, *Black Beauty* içinde 20 sayfalık yeni bir bölüm belirlenerek ilgili 3 kişi tarafından İngilizce özgün metin taranmıştır. Analistler arasındaki uyum sınıf içi korelasyon yöntemiyle hesaplanmıştır (ICC-Intraclass correlation coefficient). Analistlerin kitap taramalarında tutum kategorileri göz önüne alarak tarayıp bulduğu farklı tutum sayıları için (ICC=0,998, $p<0,001$) gözlemciler arası uyum anlamlı çıkmıştır. Analistler arası uyum belirlendikten sonra 3 analist tüm özgün kitapları iş bölümüyle taramış, ilgili tutumları önceden karar kılınan renklere boyayarak belirlemiştir.

4.6.2.2 Çözümleme Yöntemi

Özgün metinlerde belirlenen tutumların nasıl aktarıldığına dair bir çerçeve daha oluşturulmuştur. Buna göre, tutumla ilgili bölümler,

- a) birebir çevrilmiş,
- b) değişikliğe uğratarak çevrilmiş (manipülasyon) şeklinde sınıflandırılmıştır.

Manipülasyon, metnin çevirisinde yapılan tüm değişikliklere ilişkin olarak (kısaltarak çevirme, açıklama yapma, yorumlama, özetleme vb.) bir şemsiye terim olarak kullanılmıştır. Excel dosyası için manipülasyon varsa bu örneğin İngilizce ve Türkçesinin yazılarak manipülasyon çeşidinin belirtilmesi kararlaştırılmıştır. Özgün eserlerdeki tutum dağılımları belirlendikten sonra bunların çeviri eserlere nasıl aktarıldığına bakmak üzere bu stratejilerin direkt çeviri (sözcüğü sözcüğüne) ve manipülasyon açısından çeviri metinlerdeki dağılımı ele alınmıştır. Bu proje kapsamında birebir çeviri, tutumla ilgili bölümlerin içerik ve yapı açısından hiçbir değişikliğe uğratılmadan sözcüğü sözcüğüne çevrilmesi şeklinde tanımlanmıştır. Öte yandan, ideolojik, ekonomik ve kültürel sebeplerle bir metnin iletisini kontrol altına alma, etkileme adına yapılan, yeniden yazma dâhil tüm

müdahaleler manipölasyon adı altında toplanabilir (Katan, 1999; Lefevere, 1992). Çeviride manipölasyon, ideolojik ya da kültürel nedenlerle ortaya çıkabilir. Sözcük, söz öbeği, tümce, paragraf gibi düzeylerde kaynak metinden önemli ölçüde farklılık içeren çeviri kararları alınabileceği gibi, söz konusu düzeylerde kaynak metinden parçalar çeviriden çıkartılabilir; yani bu parçalara erek metinde yer verilmeyerek eksiltmeye gidilebilir. Hatta, ideolojik ya da kültürel nedenlerle erek dizgede yer almaması istendiğinde, kaynak metnin tamamı hiç çevrilmeyebilir. Bunlar, manipölasyonun çevirideki yansımalarının çeşitli şekilleridir. Bundan sonraki çözümlenelerde metin içinde yer alan tutumların birebir (sözcüğü sözcüğüne) ve manipölasyon temelli aktarımlarının genel dağılımı üzerinde durulacaktır (ayrıntılı bilgi için bakınız rapor 2, sayfa 13-24). Manipölasyon olarak değerlendirilen örneklerden bazıları şu şekilde örneklendirilebilir:

Örnek 1:

Kaynak Metin:

"When Mr. Bond, the farrier, came to look at the black horse that lay groaning on the grass, he felt him all over, and shook his head; one of his legs was broken. Then some one ran to our master's house and came back with a gun; presently there was a loud bang and a dreadful shriek, and then all was still; the black horse moved no more." (*Black Beauty*, 7)

Çeviri Metin:

"Baytar «Mr. Bond» geldiği zaman genç avcı ile yere yuvarlanan siyah atı muayene etti. Zavallı yattığı yerde inliyordu, bacaklarından biri kırılmıştı, yalvarır gibi «Mr. Bond»dan ıstırabını dindirmesini istiyordu sanki. Onun bu halini gören baytar çaresizlikle başını salladı, artık herşey bitmişti. «Mr. Bond» orada bulunanlardan birine bir tüfek getirmesini söyledi. Biraz sonra müthiş bir patlama ve canhıraş bir feryat işitildi. Şimdi herşey yine eskisi gibiydi, fakat siyah at artık hareket etmiyordu." (*Siyah İnci*, 1965:10)

Bacağı kırılan bir atın vurulma ânının anlatıldığı bu bölümde durumu yumuşatmaya çalışmak için Türkçe metinde: "yalvarır gibi Mr. Bond'dan ıstırabını dindirmesini istiyordu sanki", "çaresizlikle başını salladı, artık her şey bitmişti" gibi yaralı bir atın bir insan tarafından vurulmasını meşrulaştıran ve sanki bu durum hayvanın isteğiymiş duygusu yaratan eklemeler yapılmıştır.

Örnek 2:

Özgün Metin:

“It was, indeed, a most pleasant portion of the island that we were now approaching. A heavy-scented broom and many flowering shrubs had almost taken the place of grass. Thickets of green nutmeg- trees were dotted here and there with the red columns and the broad shadow of the pines; and the first mingled their spice with the aroma of the others. The air, besides, was fresh and stirring, and this, under the sheer sunbeams, was a wonderful refreshment to our senses” (*Treasure Island*, 196)

Çeviri Metin:

“Hava tertemizdi. Bu nedenle herkeste bir canlılık görülüyordu.” (*Define Adası*, 1984: 144).

Doğanın betimlendiği bu uzun paragrafta sadece son tümce, o da kısaltılarak çevrilmiştir. Diğer kısımların hepsi atılmıştır.

Bir sonraki aşamada, iki öğrenciye bu araştırma deseni hem tutum sınıflaması hem de bunların çevrilmesindeki sınıflama açısından tanıtılmıştır. Bu noktada, iki öğrenciye önce bir saatlik bir eğitim sunulmuş, ardından *Black Beauty*'den iki bölüm ve bu kitabın 1968 Türkçe baskısı pilot çalışma olarak verilmiştir. Öğrenciler bir sonraki buluşmaya ilgili bölümlerin 1968 baskısının taranmasına yönelik bir pilot çalışma yaparak gelmiş ve soru(n)lar üzerinde tartışılmıştır. Ancak tutumların çeviri stratejilerini belirlemede fazla bir sorun çıkmadığı görülmüştür.

Tutum analizleri, çeviri ve özgün kitaplar göz önüne alınarak kitap bazında yapılmıştır. Buna göre öncelikle özgün kitaplarda merak, olumlu tutum, olumsuz tutum, korku/kaygı tutumlarının yüzde (%) olarak dağılımı her bir kitap için hesaplanmıştır.

4.6.3 Özgün Kitaplarda Genel Tutum Dağılımı

Tablo 12. Özgün kitaplarda tutum dağılımı

		Tutum				Toplam
		Merak	Olumlu Tutum	Olumsuz Tutum	Korku/ Kaygı	
Black Beauty	Kitap içinde	2	148	136	19	305
	%	0,7%	48,5%	44,6%	6,2%	100,0%
The Call of The Wild	Kitap içinde	1	23	41	0	65
	%	1,5%	35,4%	63,1%	0,0%	100,0%
Captains Courageous	Kitap içinde	24	4	6	6	40
	%	60%	10%	15%	15%	100,0%
Coral Island	Kitap içinde	11	9	26	7	53
	%	20,8%	17,0%	49,1%	13,2%	100,0%
Treasure Island	Kitap içinde	5	5	2	9	21
	%	23,8%	23,8%	9,5%	42,9%	100,0%
Jungle Book	Kitap içinde	0	32	66	7	105
	%	0,0%	30,5%	62,9%	6,7%	100,0%
Red Pony	Kitap içinde	35	61	26	14	136
	%	25,7%	44,9%	19,1%	10,3%	100,0%
Secret Garden	Kitap içinde	4	63	12	0	79
	%	5,1%	79,7%	15,2%	0,0%	100,0%
The Lord of the Flies	Kitap içinde	4	4	29	6	43
	%	9,3%	9,3%	67,4%	14,0%	100,0%
The Wind in the Willows	Kitap içinde	0	17	14	7	38
	%	0,0%	44,7%	36,8%	18,4%	100,0%
Total	Kitap içinde	86	366	358	75	885
	%	9,7%	41,3%	40,4%	8,4%	100,0%

Genel olarak bakıldığında doğaya/hayvanlara karşı olumlu tutum oranı %41,3 olumsuz tutum oranı %40,4 merak %9,7 iken korku/kaygı %8,4'tür. İstatistiksel hesaplamalar (ki kare testi) kitaplar arasında tutum dağılımları bakımından fark olduğunu ortaya koymuştur ($\chi^2(27) = 342,4$; $p < 0,001$).

Tutum aktarımında kaynak metin ve çeviri metinler arasında karşılaştırmalı bir aktarım analizi yapılmamıştır. Çünkü öncelikle kaynak metinler taranarak elde edilen tutum örneklerinin çeviri metinlerdeki iz düşümleri direkt (birebir çeviri) ve manipülasyon temelinde taranmıştır. Manipülasyon terimi çevirmeme, eksiltme ve ekleme gibi farklı müdahaleleri kapsayan bir şemsiye terim olduğu için çeviri metinlerde silinen veya eksiltelen örnekler manipülasyon başlığı altında yer almıştır.

4.6.4 Tutumların Çeviri Kitaplar İçindeki Çevrilme Stratejileri

Öncelikle, tutumların çeviri kitaplar içindeki çevrilme stratejilerinin genel dağılımı incelenmiştir. Buna göre;

- 80 kitapta merak ile ilgili tutumların %52,3'ü birebir çevrilmişken, %47,7'si manipüle edilmiştir. (İncelenen 94 kitabın 80'inde merak tutumuna rastlanmıştır.).
- 94 kitapta doğaya ve hayvanlara karşı olumlu tutumların %45,5'i birebir çevrilmişken, %54,5'i manipüle edilmiştir.
- 94 kitapta doğaya ve hayvanlara karşı olumsuz tutumların %45,6'sı birebir çevrilmişken, %54,4'ü manipüle edilmiştir.
- 73 kitapta korku/kaygı tutumlarının %48'i birebir çevrilmişken, %52'si manipüle edilmiş veya eksiltilmiştir. (İncelenen 94 kitabın 73'ünde korku/kaygı tutumuna rastlanmıştır.). İlgili tanımlayıcı istatistikler aşağıda verilmiştir.

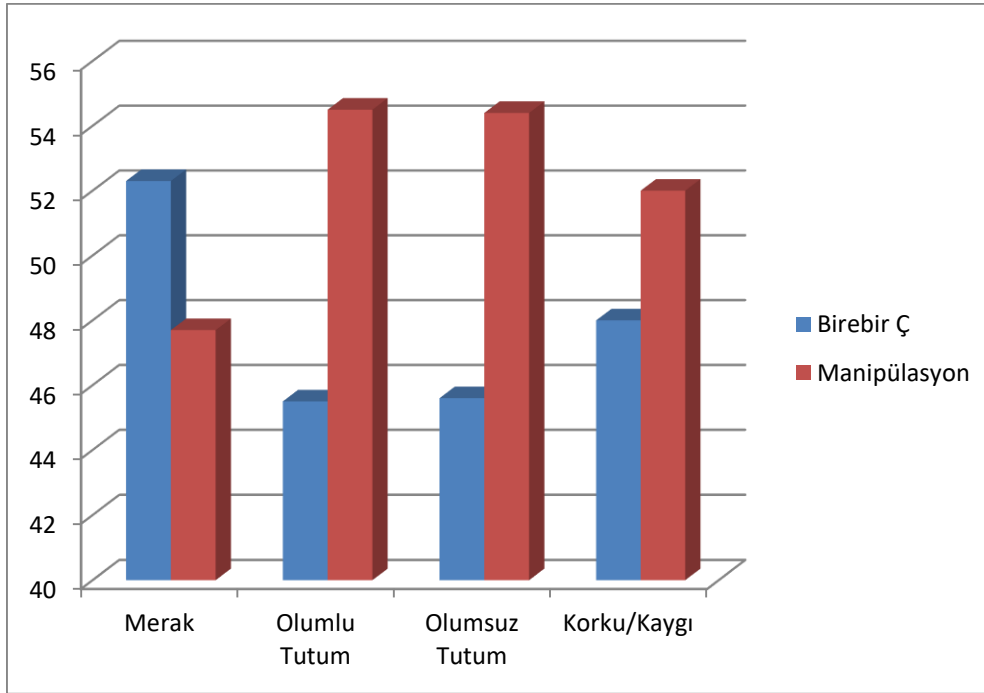
Tablo 13. Birebir çeviri stratejisi ve tutum dağılımı

	Merak (%)	Olumlu Tutum (%)	Olumsuz Tutum (%)	Korku/Kaygı (%)
Toplam Sayı	80.0	94.0	94.0	73.0
Ortalama	52.3	45.5	45.6	48.0
Std. Sapma	41.1	37.0	35.4	36.6
Ortanca	50.0	44.4	42.3	47.4
Minimum	.0	.0	.0	.0
Maksimum	100.0	100.0	100.0	100.0

Tablo 14. Manipülasyon stratejisi ve tutum dağılımı

	Merak (%)	Olumlu Tutum (%)	Olumsuz Tutum (%)	Korku/Kaygı (%)
Toplam Sayı	80,0	94,0	94,0	73,0
Ortalama	47,7	54,5	54,4	52,0
Std. Sapma	41,1	37,0	35,4	36,6
Ortanca	50,0	55,6	57,7	52,6
Minimum	,0	,0	,0	,0
Maksimum	100,0	100,0	100,0	100,0

Bulgularımızı bir grafik ile özetleyecek olursak;

Grafik 5. Çeviri stratejileri açısından tutum dağılımı

Görüleceği üzere, merak tutumu hariç (ki 94 kitabın sadece 80'inde merak tutumu belirlenmiştir) diğer tüm tutumların aktarımında manipülasyon, yani metne farklı yöntemlerle müdahale, baskın bir biçimde karşımıza çıkan çeviri stratejisidir.

4.7 Tutum Aktarımı Yan Metin Çözümlenmeleri

Çözümlenmelerin bu bölümünde çevre okuryazarlığı kapsamında çevreye karşı tutum aktarımı kodları üç temel temanın yan metinlerde taranmasıyla ele alınmıştır. Projemiz veri tabanında yer

alan 94 çeviri metin, yan metin analizi temelinde dış kapak, iç kapak, ithaf, yazar/roman hakkında bilgi, önsöz/sunu, kitap bölüm listesi, resimler/çizimler, dipnot/çevirmen notu, son not/ek materyaller ve arka kapak/tanıtıcı yazılar şeklinde 10 öge göz önüne alınarak taranmıştır. Araştırmacılar, tüm verileri niteliksel analizler için (incelenen tüm metinler de dâhil olmak üzere) excel dosyalarına aktarmış, ardından elde edilen verilerin sayısal dökümü alınarak 94 metindeki yan metin öğelerinin niceliksel olarak genel görünümü oluşturulmuştur. Yan metin incelemesi erek kültürde metinlerin nasıl oluşturduğunu incelediği için karşılaştırmalı bir çalışma içermemektedir. Ayrıca, veri tabanımızda yer alan İngilizce metinler internetten alınan pdf şeklindeki metinlerdir. Bu nedenle yan metin öğeleri içermemektedir. Bu nedenle bu analizler sadece çeviri metinler göz önüne alınarak karşılaştırmalı bir bakış açısı olmadan gerçekleşmiştir.

Çevre okuryazarlığı çerçevesinde, tutum aktarımının metinlerde taranan üç boyutu ve bunların alt bileşenleri aşağıdaki gibidir:

- a) Çevre duyarlılığı, yani doğa/hayvan sevgisi, doğayı ve diğer canlıları koruma ve kollama söylemi yan metinler içinde
 - i. Merak-Çevreye, hayvan, bitki ve doğal kaynaklara merak duyma ve bu konuda inceleme araştırma yapma
 - ii. Tutum geliştirme-Hayvanlara, bitkilere ya da genel olarak doğaya karşı olumlu ya da olumsuz tutum ortaya koyma, doğayı/çevreyi/diğer canlıları takdir etme, onların bu evrendeki katkılarını kabul etme
 - iii. Sevgi-Hayvanların insanlara karşı sevgi ve bağlılık veya insanların hayvanlara sevgi göstermesi
 - iv. Ekolojik korkuları yansıtma-Sudan veya hayvanlardan korkma gibi
- b) Doğa/çevre kaygısı (doğa/hayvanlara ilişkin, dünyanın geleceği konusunda kaygı duyma)
- c) Güç odağı (insan merkezilik, doğa/çevre merkeziliğe (ecocentrism) ve hayvan merkeziliğe (animism) dair bölümler ve/veya ifadeler bakımından
 - i. İnsan odaklı/merkezli çevre söylemi (İnsan merkezilik)
 - ii. Çevre odaklı/merkezli çevre söylemi (Eko merkezilik)

Pellatt (2013) önsöz, giriş, yayıncı veya çevirmen notu gibi yan metin öğelerinin yazınsal normlara, belli bakış açılarına gönderme yapan açık kuramsal ifadeler içeren metasöylemlere dönüştüğünü belirtmektedir. Bu nedenle bu tür yan metin öğeleri “yan anlamsal” değere sahip olup, ana metnin konusu dışında açıklama, doğrulama, yönlendirme ve yoğun olarak manipülasyon içerir.

Yan metin öğelerini tutum analizi açısından incelerken üstte belirtilen yan anlamsal değerlerin içinde çevreye ilişkin tutum aktarımı boyutunun da olduğu düşüncesiyle daha önce verdiğimiz şablon çerçevesinde daha niteliksel bir içerik analizi yapılmıştır.

Tablo 15. Türkçeye çevrilen çocuk romanları yan metinlerindeki çevre odaklı tutum bağlamında içerik analizi

ÇEVİRİ ESERLER										
TEMALAR	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. ÇEVRE DUYARLILIĞI										
1.1. Merak	-	-	1	1	-					
1.2. Tutum	6	4	1	1	3	1	1		2	1
1.3. Sevgi		1								4
2. DOĞA/ÇEVRE KAYGISI										
3. GÜÇ ODAĞI										
3.1 İnsan Odaklı	1	-	2	1	2	1		3		
3.2 Çevre Odaklı		-			1					
3.3. Canlandırmacı(Animism)	3	2							1	-
Toplam	10	7	4	3	6	2	1	3	3	5

10 farklı tutum ögesiyle 10 kitap seti içinde en fazla tutum aktarımı ögesi içeren seri *Vahşetin Çağrısı*'dir. Analizin sonuçları taranan temalara ilişkin örneklemelerle şu şekilde ayrıntılandırılabilir:

Eser 1 (*Vahşetin Çağrısı*):

Tutum: “Burada (doğada) ne özgürlük, ne dinlenme ne de bir anlık güvence vardı. Her şey bir karmaşa ve hareketlilik içindeydi ve yaşam sürekli tehlike altındaydı.” (1999, Gün Yayıncılık- Arka kapaktaki tanıtım yazısı)

“[...] Vahşetin Çağrısı'nda uzak diyarların vahşi ıssızlığı içinde dişe diş bir yaşam mücadelesi veren "güçlü" kızak köpeği Buck'ın destansı serüvenini [...]” (1979, Oda Yayınları, Arka kapak yazısı)

Animizm: “Romanın baş kişileri, insanlar değil, altın avına koşanların kullandıkları kızak köpekleridir. Jack London, altın hırsıyla gözü dönmüş insanların günlük yaşamlarını, davranışlarını, duygularını ve egolarını bir köpeğin gözüyle yansıtmaktadır.” (1968, Kök Yayınları-Yazar hakkında bilgi).

İnsan Odaklı Söylem: “Jack London'ın bu yapıtı, bir bakıma, çağdaş toplumun ağır baskısına karşı direnen ve kendini ezilmekten kurtarmağa çalışan insana adanmış bir övgü, bir güneşsiz karlar ülkesinin, büyük ıssızlıkların şiiridir.”

Vahşetin Çağrısı kitabı serisi içindeki kitapların tutum odaklı yan metinsel öğelerine genel olarak bakıldığında, “yabanıl doğa” ve “zorlu yaşam koşulları” söyleminin altının çizildiği görülmektedir. Kitap bir köpeğin gözünden zorlu yaşam mücadelesini anlatırken kimi kitaplar bunun bir “insan öyküsü” olduğunu ifade etmektedir.

Eser 2 (*Siyah İnci*):

Tutum: “Kitabın esin kaynağı, hayvanlara eziyet edilmesine, özellikle de koşum atlarına sabit mengene kayışı takılmasına duyduğu büyük öfkeydi.” (2009, İş Bankası-Yazar hakkında bilgi)

Sevgi: "Bu küçük kitap yaşamını ve kalemini derin bir sevgiyle başkalarının iyiliğine adayan sevgili ve saygıdeğer anneme ithaf edilmiştir." (2009, İş Bankası-İthaf)

Animizm: “Black Beauty bir atın gösterişsiz fakat güçlü bir otobiyografisidir.” (1999, Engin Yayıncılık-Önsöz)

İyi huylu hayvanlar ve onlara kötü davranan, kötü niyetli insanlar çerçevesinde çevre ve animizm odaklı bir bakış açısıyla yan metin öğelerinde “eşsiz doğal güzellikler” tekrarıyla doğanın verimli ve verici yönlerinin öne çıkarıldığı görülmektedir.

Eser 3 (*Mercan Adası*):

Merak: “En çok da Büyük Okyanus'taki mercan adalarını merak ediyordu. Bu adalarda neredeyse bütün yıl yaz hüküm sürüyor, ağaçlar bol ve lezzetli meyvelerle dolup taşıyordu.” (2006, İş Bankası Kültür Yayınları-Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

Tutum: “Korkunç fırtınalar, karada ve denizde yaşayan olağanüstü yaratıklar, ilginç ülkeler ve tuhaf insanlar...” (2006, İş Bankası Kültür Yayınları- Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

İnsan Odaklı Söylem: “Robenson Cruzoe romanının ardından ıssız adada tek başlarına kalan insan veya insanların serüvenleriyle dolu pek çok yapıt yazıldı. Biz romanlarımızın arasından bunlardan epeycesini de yayınladık. Şimdi bunların en ünlülerinden birini, Mercan Adası'nı yayınlarken kıvanç duyuyoruz. Bu kez üç arkadaşın ıssız adadaki serüvenleri çok heyecanlı, bir o kadar da öğretici.” (1974, Deniz Yayınları-Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

İnsanoğlunun bilinmeyeni merak etme ve öğrenme dürtüsünü, doğayı keşfedilecek, fethedilecek ve ehlileştirilerek insan için kullanılacak bir kaynak olarak gören insan merkezci bakış açısının yan metinlerin bütününe yayıldığını görmekteyiz.

Eser 4 (*Gizli Bahçe*):

Merak: “Burası bir çiftlik eviydi. İç içe bahçeler vardı. Bunlardan biri duvarla çevriliydi, kapısı da yoktu. Mary'yi bir merak sardı: Bu bahçede ne vardı acaba?” (1978, Halk Neşriyat-Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

Tutum: “Hayvan eğitici, iyi kalpli arkadaşı Dickon sayesinde, çocuk sadece o gizli bahçeyi yaşatmayı başarmaz, üstelik yepyeni bir kişilik kazanarak bencillik ve hırçınlığından sıyrılır.” (1991, Engin Yayıncılık- Arka kapaktaki tanıtıcı yazı).

İnsan-odaklı söylem: “Akrabalarının yanına taşınmak zorunda kalan Mary, zamanını malikanenin bahçelerinde oynayarak geçirir. Kendi gibi huysuz bir çocuk olan kuzeni Colin ile malikanenin sayısız odalarından birinde karşılaşır. Bir sır onları birbirlerine daha da yakınlaştırır. Mary, Colin ve Dickon seni de bu maceranın bir parçası olmaya çağırıyor.” (2011, Can Çocuk-Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

Yan metinlerin geneline yayılmış olan ileti; insanın doğaya değen eli sayesinde güzelleşen ve iyileştirici bir güce dönüşen doğa öykülenmektedir. İnsan-doğa dengesi barışçıl bir dille ifade edilmektedir.

Eser 5 (*Orman Çocuğu*):

Tutum: “Onu bir dişi kurt besledi, yaban ormanının bütün tehlikelerine karşı korudu. Orman Çocuğu, küçükten beri, bütün hayvanlarla arkadaş oldu. Bizim korkunç bildiğimiz bu hayvanların gerçekte nasıl duygulu, düşünceli yaratıklar olduklarını öğrendi. Ayılar, parsler, sırtlanlar, çakallar, aslanlar, kaplanlar, maymunlar ne sevimli hayvanlardı!” (1973, Armağan Neşriyat Yayınları-Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

İnsan Odaklı Söylem: “Büyük İngiliz romancısı Kipling’in, Cangıl Kitabı adlı pek ünlü eserinden alınan bu hikâye, küçük yaşta bir kurt inine düşerek kurtlar tarafından büyütülen bir insan yavrusunun macerasını anlatıyor. Hayvanlar arasında, insanlara yabancı büyüyen Movgili adlı bu oğlanın tabiatın koynunda orman kanununa uyararak dişleri ve tırnaklarıyla didişe uğraşa yaşayışını, hayvanlarla anlaşmasını ve savaşlarını zevkle okuyoruz. Çok öğretici, meraklı bir çocuk romanı bu.” (1954, Doğan Kardeş Yayınları- Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

Çevre Odaklı Söylem

“Orman Kanunu”

Eğer balta girmemiş vahşi ormanlarda her yaratığın başı boş ve kendi başına buyruk yaşadığını sanıyorsanız, hemen belirtelim, aldanıyorsunuz demektir. Bu tür yerlerde yaşayan yaratıklar yüzlerce, belki binlerce yasaya uymak zorundadır. Bunlardan hikâyelerimizle ilgili bir kaçını aşağıda sunuyoruz:

- Bunlar, gökyüzü kadar eski ve gerçek olan orman yasalarıdır. Yasaya saygılı kurt, mutlu yaşar, karşı çıkan ölüm kucaklar.

Her gün saçının en ince telinden tırnağının en ucuna kadar bir güzel yıkanmalısın. Çok derine dalmadan bol bol su içmelisin. Geceler avlanmak, gündüzler de uyumak içindir.

Bu kuralı unutanlar aptaldan beter olur sonra.

- Bir çakal bir kaplanın ardından gidebilir ama bıyıklan yeni terlemiş bir kurt asla! Yavru kurt uzaklara gider, avını kendi arayıp bulur.

- Orman tanrılarıyla barış içinde yaşamak gerekir. Kaplanla, panterle ve ayıyla iyi geçinilmelidir. Sessiz fil Hathi’yi ürkütmemek en akıllıca iştir. Siz, siz olun, ininde dinlenen yabandomuzuyla sakın alay etmeyin.

- Sürü, bir başka sürü ile karşı karşıya gelince, sakın coşup heyecanlanma ve birşeye karışma. Birak, önce önderler konuşsun. Kimbilir belki bir çözüm yolu bulurlar da boş yere bir kapışma olmaz.
 - Sürüden bir kurtla kapışırsan onunla teke tek döğüşmeyi seç. Öbürleri kavgaya karışırsa sürüye zarar gelir.
 - Kurdun ini, onun hem sığınağı hem de yuvasıdır. Kimsenin buraya girmeye hakkı yoktur. İn, güvenli ve sağlam değilse sürü meclisi kurdun başka bir ine göçmesini buyurabilir.
 - Avını geceyarısından önce avlamışsan, hiç sesini çıkarma ve ormanı uykusundan etme! Ürkek ceylânı boş yere korkutursan ormanın bütün kurtlarını aç koyarsın.
 - Yaşamak, arkadaşların ve yavruların için öldürmek hakkındır. Ama iş olsun diye öldürmek orman için suç sayılır.
 - Kendinden güçsüz birinin avını elinden alırsan, bunu başın yukarda yemeye kalkma. Sürüde güçsüzün de hak sahibi olduğunu akıldan çıkarmamalısın. Avın postuyla kellesini olsun, ona bırakiver.
 - Sürünün ortak avı yalnız sürünüdür. Bulduğun yerde ye, sakın inine götürme. Bu kuralın dışına çıkarsan kendini de ölmüş bilirsın.
 - Kurdun avı, kurdundur. Nasıl isterse öyle yapar. Kurt izin verene kadar, sürü bu ava elini bile süremez.
 - Yavru hakkı da yavrunundur. Bütün sürüden av payı istemek onun en tabii hakkıdır.
 - İn hakkı da ananıdır. Yavrularına süt vermesi için bir yıl boyu her avın bir budu onun payına ayrılır.
 - Mağara hakkı babaya düşer. Yavruları büyüyene kadar sürüdeki görevlerinden başışlanır ve ailesi için avlanma kaygısından başka birşey düşünmez.
 - Sürünün başkanı ya da önderi kurt, sürünün en akıllısı, en güçlüsü ve en gün görmüşüdür. Ağzından çıkacak her söz bir yasa kabul edilir ve dışarı çıkılmaz.” (1971, Milliyet Yayınları-Önsöz)
- İnsanoğlunun orman kanunlarına uyum sağlama ve orman içinde hayatta kalma çabası, ders verici eğitsel bir öyküleme içinde ormandaki farklı bir ekosistemin tanıtımı ve ormanın eşsiz

güzelliklerinin ve tehlikelerinin birlikte verilmesiyle sunulmaktadır. Sadece 1971 baskısında kitabın başına bir özsöz niteliğinde eklenen “orman kanunları” bölümü anlatılan her öyküden bir ana fikir sunarak ormanın kendi kurallarıyla işleyen bir düzeni olduğunu belirtmektedir.

Eser 6 (*Korkusuz Kaptanlar*):

Tutum: “Engin denizlerde korkunç dalgalara karşı savaşan gözüpek kahraman gemicilerin bu meraklı macerası başından sonuna kadar birçok beklenmedik olaylarla doludur.” (1968, Armağan Çocuk Neşriyat- Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

İnsan Odaklı Söylem: “Denizler bizim gibi genç ve korkusuz kaptanları bekliyor.” (1997, Ünsan Yayınları- Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

İnsanoğlunun zorlu doğa koşullarına nasıl göğüs gerdiğini ve bunda nasıl başarılı olarak doğayı kendisine bir kaynak haline getirdiğini önceleyen yan metin öğeleri söz konusudur. İnsan odaklı bir söylem içinde zorlu doğa koşullarında başrolde yine insan konumlandırılmaktadır.

Eser 7 (*Define Adası*):

Tutum: “Çocuğun isteği üzerine bir de ada resmi yapmış. Güzel tepeleri, ormanları, pırıl pırıl kıyılan olan bir şirin ada. Özene bezene renk renk boyamış adayı.” (1983, Can Yayınları-Yazar hakkında bilgi)

Define Adası'na ilişkin yan metin öğeleri büyük bir korsan macerasının arka planına doğayı konumlandıran bir öykülemeyi yan metin öğelerine aktarmıştır. *Korkusuz Kaptanlar*'da olduğu gibi doğada geçen bir insan hikâyesi anlatılmaktadır. Kahraman insanoğlu, hırsları peşinde koşarken doğa bir figüran rolünde kimi zaman zenginlikler sunmakta kimi zaman zorluklar yaratmaktadır. Ancak insanoğlu her koşulda onu alt etmesini bilmekte ve doğaya karşı galip gelmektedir.

Eser 8 (*Sineklerin Tanrısı*):

İnsan Odaklı Söylem: “Mercan Adası ile öbür ıssız ada serüvenlerinden ayrıldığı en önemli nokta, ıssız ada yaşamının çetin güçlüklerini ya da mutluluğunu anlatmaktan daha çok, bir insanlık durumunu, kişiler arasındaki çatışma aracılığıyla ortaya koymaya çalışmasıdır.” (1983, Deniz Yayınları-Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

II. Dünya Savaşı'nın gölgesinde, savaş vahşetinin etkisiyle insanın doğasının ve içinden gelen kötülüğün sorgulandığı bir çerçeve çizilmektedir. Yine doğa içinde insanı tanıma, insan doğasının karanlık yönlerini ortaya çıkarma gibi temalar yan metinlere yansımıştır.

Eser 9 (*Söğütlükte Rüzgâr*):

Tutum: "Doğanın güzelliklerini, büyüsunü gözler önüne seren." (2002, İş Bankası Kültür Yayınları- Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

Animizm (Canlandırmacı söylem): "Söğütlerdeki Rüzgâr, tıpkı kahramanlar iyi huylu köstebek, fedakâr fare ve kendini beğenmiş Karakurbağası ve huysuz porsuk gibi asla eskimeyecek bir baş yapıttır." (2011, Yapı Kredi Yayınları- Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

Kişileştirilmiş hayvan karakterleri temelinde insani ilişkileri doğa atmosferinde hayvanlar üzerinden anlatan bu kitapta, barışçıl atmosfer ve doğal yaşamın uyumu çevreye yönelik olumlu bir söylemle yan metinlerde yer almaktadır.

Eser 10 (*Al Midilli*):

Tutum: ""(...) eserlerinin çoğuna mekan olarak seçtiği Salinas Vadisi'ndeki bu çiftliklerde kırsal kesimlerdeki zorlu hayat şartlarına ilişkin ilk izlenimlerini edindi." (2003, Remzi Kitabevi- Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

Sevgi: ""Küçük oğlan midilli yavrusunu görünce sevinçe 'Bu benim mi?' diye haykırdı. 'Senin!' dediler. Ondan sonra çocukla yavru midilli arasında inanılmaz bir sevgi başladı. Jody bu al renkli tayı öylesine seviyordu, öylesine bağlanmıştı ki uğruna canını bile verebilirdi." (1976, Armağan Çocuk Neşriyat- Arka kapaktaki tanıtıcı yazı)

Kitaba ilişkin yan metinlerde, küçük bir çocukla bir tay arasındaki sevgi ve dostluğun eşliğinde insanın doğaya karşı zorlu mücadelesinin altı çizilmektedir.

4.8 Bilgi ve Tutum Aktarımının Dönemsel Analizi

Artsüremli Betimleyici Çeviri Çalışmaları, belli bir döneme yayılmış olan çeviri eserlerin, işlevi, çeviri süreçleri ve bu eserlerin niteliği hakkında, işlev, süreç ve ürün açısından incelemeye olanak verir. Çeviri süreçlerine dönemsel olarak ışık tutmak, bir döneme ait çeviri normlarının da ortaya çıkmasını sağlar. Normlar çeviri sürecinin her aşamasında uygulanan vazgeçilmez olgular olarak çevirmen kararlarını etkileyen sosyokültürel, politik ve ekonomik karar alma mekanizmaları olarak

karşımıza çıkar (bakınız Toury, 1980: 53). Artsüremli yaklaşım, evrilen dil normları ve toplum içindeki sosyo-politik ve ekonomik devinimlerin çevirmen kararları ve çeviri stratejilerini nasıl etkilediğini sistematik olarak ortaya koymaya yardımcı olur.

Bu bağlamda, çalışmamızın bu aşamasında bilgi ve tutum aktarımına yönelik olarak ortaya çıkan çeviri davranışlarının Türkiye tarihinde önemli olaylara sahne olan üç dönem içinde (1929-1960, 1961-1980, 1981-2013) nasıl değiştiğini ve bu sosyo-politik dinamizmin çocuk edebiyatına dair çeviri süreçlerine nasıl yansıdığı ele alınacaktır. Bu dönemlerin belirlenme mantığı şöyle açıklanabilir:

1929-1960-Harf devrimi (1928) sonrası Latin harflerle yazının kullanıldığı dönemin başı kabul edilen 1929'dan 1960 ihtilaline dek olan süreyi kapsayan zaman aralığı

1961-1980-1961 Anayasasının yürürlüğe girmesi, 12 Mart 1971 askeri muhtırası, 12 Eylül 1980 askeri darbesi

1981-2013-Özal hükümeti, AKP iktidarı dönemi, 100 Temel Eser tartışması.

Çözümlemelere geçmeden önce, Türkiye'deki çocuk edebiyatı tarihine kısa bir şekilde değinilecek, ardından söz konusu üç döneme damga vuran olayları kapsayan bir tarihsel bağlamaştırma bilgisi verilecektir. Ardından da çeviri süreçlerinin artsüremli olarak değerlendirilmesi yapılacaktır.

4.8.1 Türkiye'deki Çocuk Edebiyatının Gelişimi ve Sosyopolitik Dinamikler (1929-2013)

4.8.1.1 Çocuk Edebiyatının Gelişimi

Edebiyat, yalnızca yazarların, çevirmenlerin ya da yayınevlerinin ortaya koyduğu ürünler bütünü temsil etmemekte, bir ülkede yaşanan sosyal, siyasi, ekonomik durumlardan etkilenen, yaşayan kültürel varlıklar bütünü olarak ele alınmayı zorunlu hale getirmektedir. Bu nedenle, bir ülke edebiyatını ya da o ülkenin herhangi bir edebi eserini anlamak, ancak söz konusu ülkenin edebiyatını şekillendiren sosyal, siyasi, ekonomik koşulları daha yakından incelemek ile mümkün olabilir. Ünlü çeviribilim kuramcısı Itamar Even-Zohar'ın, edebiyatı bir dizge, diğer dizgeleri de edebiyatı etkileyen ve edebiyattan etkilenen dizgeler olarak kabul ettiği Çoğuldizge Kuramı da bu gerçeğe akademik bir açıklama getirmektedir. Çoğuldizge Kuramı'nda, farklı dizgelerle etkileşim halinde olan edebi dizgenin de kendi içerisinde yazar, çevirmen, edebi tür, yayınevi vb. çeşitli

dizgelerden oluştuğunu ve her bir dizgenin de edebiyatın merkez konumuna yerleşmek üzere bir çekişme halinde olduğu öne sürülmektedir. Dolayısıyla, bir edebi dizgeye ya da bu dizge içerisinde yer alan edebi ürünlere ilişkin dinamikler, söz konusu edebiyatı çevreleyen unsurlar aracılığıyla daha iyi anlaşılabilir.

Türkiye’de çocuk edebiyatının gelişimi de, Türkiye coğrafyasında meydana gelen önemli sosyal, siyasi, kültürel gelişmeler çerçevesinde incelenmelidir. Bu nedenle, Türkiye’de çocuk edebiyatının gelişimini, önemli siyasi ve sosyokültürel gelişmelerin yaşandığı, Osmanlı’nın son yılları olan 19. yy., Cumhuriyet’in ilk yılları, 1960 sonrası ve 1980 sonrası olmak üzere dört ana bölümde incelemek uygun olur.

19. yüzyıla kadar, Türk çocuk edebiyatı, Karagöz oyunları, Nasrettin Hoca fıkraları ve Keloğlan masalları gibi ürünlerle sözlü gelenek şeklinde var olmuş, yazınsal ürünler ancak Tanzimat Dönemi’nde, 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu kendisini yeniden düzenleme ve yenileme kararı aldığı anda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde, yabancı eserlerden çeviriler yapan Şinasi ve Ahmet Mithat, çocuk şiirleri yazan Tevfik Fikret, Namık Kemal, Ziya Gökalp ve İbrahim Alaaddin Gövsa, çocuk kitapları ve kısa öyküler yazan Ahmet Rasim ve Ömer Seyfettin, Türk çocuk edebiyatının temellerinin oluşmasına en büyük katkılarda bulunan kişiler arasında olmuştur (Tuncer, 1995: 268).

Tanzimat Dönemi’nin getirdiği yenileşme çabaları ile birlikte, 1859 yılının Türk çocuk edebiyatı açısından en önemli gelişmelerin yaşandığı yıl olduğu söylenebilir. “A) Şinasi’nin La Fontaine’den yaptığı fabl çevirilerinin şairin *Tercüme-i Manzume* adlı kitabında yayınlanması, B) Doktor Rüştü’nün *Nuhbetü’l-Effâl* adlı kitabının sonuna eklediği çocuk hikâyeleri ve fabl çevirileri, C) Yusuf Kamil Paşa’nın François de Salignac de la Mothe Fenelon’dan çevirdiği *Telemak* adlı roman” bu önemli gelişmeler arasında yer almaktadır (Çıkla, 2005: 94). Ayrıca, bu dönemde, Daniel Defoe’nun *Robinson Crusoe* ve Jonathan Swift’in *Gulliver* adlı romanları, çevirisi yapılan ilk eserler olmuştur. Jules Verne ise, ilki *Seksen Günde Devr-i Âlem* olmak üzere kitapları en çok çevrilen yazar olmuştur. Çocuk edebiyatı alanında ilk çevirilerin *Robinson Crusoe* ve *Gulliver* adlı romanlardan yapılması, Batı’daki Aydınlanma sürecinin takip edilmeye çalışılması ile, Jules Verne eserlerinin çevrilmesi ise çocukları bilime yöneltmeye çalışılması ile açıklanabilir (Neydim, 2003: 80). Türk çocuk edebiyatındaki boşluk, yabancı eserlerin çevirileri yapılarak doldurulmaya başlandıktan sonra, telif eserlerin sayısında artış görülmüştür. Ahmet Mithat Efendi’nin *Hâce-i Evvel* (1870) ve *Kıssadan Hisse* (1871), Recaizade Mahmut Ekrem’in *Tefekkür* (1886), Muallim

Naci'nin *Ömer'in Çocukluğu* (1890) adlı kitapları ile Tefik Fikret'in *Şermin* (1914), Ziya Gökalp'in *Kızıl Elma* (1915), Ali Ekrem Bolayır'ın *Şiir Demeti* (1923) adlı şiirleri, bu eserler arasında sayılabilir (Çıkla, 2005: 95). Tanzimat Dönemi ile birlikte Türk çocuk edebiyatı alanında ortaya çıkan eserler arasında yalnızca kitaplar ve şiirler değil, aynı zamanda dergiler de bulunmaktadır. Bu anlamda, ilk çocuk dergisi *Mümeyyiz* (1869) olmuştur. Çocuklara yönelik haftalık ya da aylık olarak gazete, mecmua, ceride, risale adları altında yayınlar yapılmaya başlanmıştır (Güran Yiğitbaşı, 2014: 42). Yapılan akademik çalışmalarda, eski harfli 50 çocuk dergisi tespit edilmiştir (Çıkla, 2005: 96).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise edebiyat açısından meydana gelen en önemli gelişme Harf Devrimi olmuştur. 1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesinden beş yıl sonra, 1928 yılında Latin harfleri kabul edilmiş ve yeni alfabe kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihten sonra, Osmanlı döneminde eski harflerle basımı yapılan kitaplar Türk alfabesi kullanılarak yeniden yazılmış ve yeni basımları yayınlanmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarının, edebiyat alanında Osmanlı dönemindeki Tanzimat çalışmalarının daha kapsamlı haliyle bir tür devamı olduğunu söylemek mümkündür (Neydim, 1995: 21). Örneğin, Jules Verne, Cumhuriyet öncesi dönemde olduğu gibi, Cumhuriyet sonrası dönemde de kitapları en çok çevrilen yazar olmuştur (Çıkla, 2005: 98). Telif eserler konusunda da, yine hepsi Cumhuriyet öncesinde yazılmış olmasına rağmen Cumhuriyet sonrasında en çok basılan ve en çok okunan hikâyeler, Ömer Seyfettin'in hikâyeleri olmuştur (Çıkla, 2005: 100).

Cumhuriyet'in ilanından 1960'lara kadar geçen zaman içerisinde edebiyat açısından meydana gelen bir diğer önemli gelişme de 1940'lı yıllarda klasiklerin devlet imkânları aracılığıyla yoğun olarak çevrilmesidir. Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı yaptığı bu yıllarda Batı klasikleri ile birlikte pek çok çocuk edebiyatı kitapları da Türkçeye çevrilmiştir. Bu dönemde kurulan Tercüme Bürosu, Batı kültürünün başyapıtlarını Türkçeye kazandırarak kültürel açılım yaratmaya çalışmıştır (Neydim, 2003: 91). Bu gelişmeye, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yine aynı yıllarda çoğu çeviri olmak üzere pek çok çocuk kitabı bastırması eşlik etmiştir (Çıkla, 2005: 98).

1950'lere kadar çoğunlukla klasikler, peri masalları, fabllar ve kısa öykülerden oluşan Türk çocuk edebiyatı eserlerinin temasında, demokratikleşme adımları ile birlikte bu tarihten sonra sosyal konuları da kapsayacak biçimde değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Türkçe edebi eserler sunan yazarlar arasında Talip Apaydın, Mehmet Seyda, Gülten Dayıoğlu, Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz gösterilebilir (Tuncer, 1995: 268). Bu tarihlerde, yayınevleri de giderek artan şekilde çocukları edebiyat ürünleriyle buluşturma isteği göstermişlerdir. Örneğin, Doğan Kardeş yayınları, başta klasikler olmak üzere pek çok eserin çevirisini yüksek kaliteli kitaplara dönüştürmüştür. Yılın

en iyi kitaplarını, öykülerini seçmek üzere yarışmalar düzenlenmiştir. Teknolojik gelişmeler sayesinde de görsellik bakımından oldukça ilerlemiş düzeyde kitaplar basılmaya başlanmıştır (Tuncer, 1995: 269).

1960-1980 yıllarının, Türk çocuk edebiyatının yine üretken yılları olduğu söylenebilir. Bu dönemde dikkat çeken iki önemli gelişme olmuştur. Bunlardan ilki 68 öğrenci hareketidir. Eğitim politikalarına karşı çıkış şeklinde gelişen hareket, edebiyat eleştirisine bir zemin oluşturmuş ve edebiyata siyasi ve sosyolojik yaklaşımlar geliştirilmesinin önünü açmıştır. İyi kitap kavramının sorunsallaştırıldığı bu dönemde, çocuk edebiyatı daha büyük bir ciddiyetle ele alınmaya başlanmış ve çocuk edebiyatı ile eşitlik, özgürlük, estetik gibi kavramlar birlikte anılır olmuştur. 68 öğrenci hareketinin getirdiği bu gibi yeniliklerle birlikte, 1970'li yıllar hem telif hem çeviri eserler açısından, çocuk edebiyatı ürünlerinde sol düşüncenin öne çıktığı yıllar olarak görülebilir. (Neydim, 2000: 67-68). Neydim'e (2000: 77) göre, "68 gençlik hareketinin bizdeki yansıması ideolojik bir temelde olurken, bu yansıma çocuk edebiyatında da ideolojik temelde olmuştur."

1960-1980 yılları arasında yaşanan bir diğer önemli gelişme de 1979 yılına aittir. 1979 yılı, Uluslararası Çocuk Yılı olarak kabul edildiği için, özellikle bu yılda çocuk kitapları basımında hem nicelik hem de nitelik açısından çok büyük bir atılım gerçekleşmiştir (Tuncer, 1995: 269). Aziz Nesin, Ülkü Tamer, Erdal Öz, Erol Toy, Demirtaş Ceyhun, Abbas Cılga, Rifat Ilgaz, Fakir Bayburt gibi yetişkin edebiyatı yazarları, çocuklara yönelik eserler de vermişlerdir (Neydim, 1995: 29). 1970'li yıllarda daha fazla telif eser üretme yoluyla Türk çocuk edebiyatını güçlendirme çabaları yine de istenilen hedefe ulaşamadığından, çeviri eserler önemini korumaya devam etmiştir (Neydim, 2000: 72).

1960-1980 yılları arasında genel olarak masalları ve fablları en çok çevrilen yazarlar içerisinde Grimm Kardeşler, Andersen ve La Fontaine yer alırken, roman türünde en çok çevirisi yapılan yazar yine Jules Verne olmuştur (Çıkla, 2005: 98). Bu yirmi yıllık dönemde çocuklara yönelik eserler veren başlıca yazarlar ve eserleri ise şu şekildedir: Mehmet Seyda- *Bir Gün Büyüyeceksin* (1966), Aziz Nesin- *Şimdiki Çocuklar Harika* (1967), Gülten Dayıoğlu- *Fadış* (1971), Çetin Öner- *Gülibik* (1975), Fazıl Hüsnü Dağlarca- *Balina ve Madalina* (1977), Yalvaç Ural- *Müzik Satan Çocuklar* (1979), Sulhi Dölek- *Yeşil Bayır* (1979) (Kanat Soysal, 2012: 30). Çocuk dergileri bağlamında ise, önemli Türk edebiyatçılarının eserlerine yer veren *Milliyet Çocuk Dergisi*, sağ ideolojiye yakınlığı ile bilinen *Tercüman* ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan *İleri Yavrutürk* adlı dergiler, dönemin öne çıkan çocuk dergileri olmuştur (Güran Yiğitbaşı, 2014: 43).

1980 sonrası dönemde, çocuk, edebiyatın bir hedef kitlesi olarak daha görünür hale gelmiş ve çocuk edebiyatı ürünleri çeşitli kaygılarla yayınlanmaya devam etmiştir. 1980'li yıllar, dini kaygılarla basımı yapılmış çocuk kitaplarının yoğunluk kazandığı bir dönem olmuştur (Neydim, 2000: 69). 1970'li yıllarda sol ekseninde çocuk kitaplarının basımının yoğunlaştığı gibi, 1980'li yıllarda da dinsel ekseninde kitapların yaygınlık kazanması, çocuk kitaplarının da belirli ideolojilerin etkisi altında olabileceği gerçeğini doğrulamıştır. Neydim'e (2000: 70) göre, "tüm yaygınlığına karşın, dini çocuk edebiyatı yine de kendi içine kapalı kalmış, postmodern bir cemaatin kendi kültür odağını yaratması düzeyinde kalmıştır. Buna karşılık, sol çocuk edebiyatı, kendini genel kültür politikasının devamı olarak kabul ettirebilmiştir."

1980 sonrası dönemde, klasikler de basılmaya devam etmiştir. Yayınevlerinin bu eserleri basmada neredeyse hiç güçlük yaşamamasının ve devlet onayı sayesinde bu eserlerin eğitim kurumlarında kolaylıkla yerini almasının, bu durum üzerinde önemli etkileri olmuştur (Neydim, 2000: 75). Bunun en belirgin örneği de, Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2006 yılında çoğunluğu Batı klasiklerinden oluşan bir 100 Temel Eser listesi yayınlamasıdır. Bu listenin yayınlanması ve okullarda öğrencilere okutulacak kitaplar olarak tavsiyede bulunulmasının ardından, klasikler yeniden çeviri yoluyla çok çeşitli yayınevlerinin basımlarıyla çocuklara sunulmuştur.

Türk çocuk edebiyatının yakın geçmişine bakıldığında, çocuk edebiyatının temellerinin atıldığı ilk yıllarda görülen didaktik unsurların önemini büyük ölçüde yitirdiği, bunun yerine çocuğu bir birey olarak gören ve birey olarak ona değer veren türde çocuk yayınları yapıldığı da görülmektedir. Christine Nöstlinger ve Francesca Simon gibi klasik çocuk figürü kalıplarına sığmayan karakterlere yer veren yazarların kitapları çevrilmekte ve benzer türde telif eserler de yayınlanmaktadır. Günümüzde, tarama modeline göre tespit edilmiş, çocuk edebiyatı alanında eserler vermiş ve vermeye devam eden 132 yazar bulunmaktadır (Ungan ve Demir, 2016: 43).

Türkiye'de çocuk edebiyatının gelişimi pek çok akademik çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Ankara Üniversitesi'nde, 2006 yılında gerçekleştirilen II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu ve 2011 yılında gerçekleştirilen III. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu ile Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği tarafından 2014'ten bu yana her yıl gerçekleştirilen Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, çocuk edebiyatı konulu akademik çalışmaların görünürlük kazanmasını sağlayan önemli etkinlikler arasındadır.

Görüldüğü üzere, önemli siyasi, sosyal ve kültürel değişimler temel alınarak dönemler halinde incelenebilen Türk çocuk edebiyatı, tarih boyunca çok çeşitli etmenlerle etkileşim halinde gelişim

göstermiştir. Sözlü gelenekle varlığını sürdüren çocuk edebiyatı, ilk defa Tanzimat Dönemi'nde yazıya dökülme fırsatını elde etmiştir. Henüz oluşum evresindeyken, kendini var etme çabasında en büyük destekçisi çeviri eserler olmuştur. Türk çocuk edebiyatındaki boşluklar çeviri eserlerle doldurulmaya başlandıktan sonra telif eserler ivme kazanmıştır. 1928 yılındaki Harf Devrimi'nden sonra, daha önce basılan eserler yeni alfabe kullanılarak yeniden basılmıştır. 1940 yılında kurulan Tercüme Bürosu, içinde çocuk kitaplarının da yer aslığı Batı klasiklerinin büyük hız ve yoğunlukla Türkçeye kazandırılmasında etkin rol oynamıştır. 1960'lı yıllarda yaşanan siyasi gelişmelerin ardından, 1970'li yıllarda sol ideolojinin, 1980'lerde ise dini kaygıların yaygınlaştığı edebi ürünler ön plana çıkmıştır. 2000'li yıllara Millî Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı ve okullarda okutulmasını tavsiye ettiği 100 Temel Eser damgasını vurmuştur. Ülkede yaşanan siyasi ve sosyokültürel gelişmelerden ayrı olarak düşünülmesi imkânsız olan çocuk edebiyatının tarihsel serüveni, pek çok çalışmaya konu olmayı sürdürmektedir.

4.8.1.2 1929-1960 döneminde Türkiye

Erken Cumhuriyet Dönemi boyunca Türk toplumu, laikliği ve batılılaşmayı esas alan radikal değişimlere tanıklık etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin eski, geleneksel kurumların gölgesinden kurtulması gerektiğini savunmuş ve pozitvizmin ışığında, Türk milletinin çağdaşlaşması ve uygarlaşması için ilk adımları atmıştır (Oğuz, 2010).

1923-1946 yılları arasında tek siyasi parti olan CHP, çağdaşlaşma devrimlerinin öncüsü olmuştur. Tek partili rejim her ne kadar demokratik olmasa da, okuryazar oranının sadece yüzde 8 olduğu, savaştan yeni çıkmış Türkiye'de, önce vatandaşların eğitilmesi gerektiği, sonra çok partili düzene geçilebileceği inancı kanıksanmıştır (Oğuz, 2010). Dolayısıyla, Cumhuriyet dönemindeki en temel amaç, çocukları ve yetişkinleri eğitmek olmuştur. Böylelikle, Osmanlı vatandaşlarını eğitimsiz bırakmasıyla suçlanan Arap alfabesi kaldırılmış, 1928'de Türkçeye daha uygun olduğu düşünülen Latin alfabesine geçilmiştir. Atatürk yeni alfabenin tüm vatandaşlara öğretilmesini milli bir görev olarak benimsemiş ve bu görevi üstlenecek Millet Mekteplerinin açılmasına önyak olmuştur. Bu değişikliklerle, okuryazar oranı 1935'te yüzde 20'ye, 1945'te ise yüzde 30'a çıkmıştır (Feroz, 1993). Millet Mektepleri en çok etkin olduğu 1928-1937 yılları arasında yaklaşık bir buçuk milyon vatandaşı mezun etmiştir. Halkı eğitime çabaları sadece mekteplerle sınırlı kalmamıştır. Örneğin, Cumhuriyet devrimlerini halka ulaştırmak, halka millet bilinci aşlamak ve halkı hem siyasi hem kültürel açıdan bilinçlendirmek amacıyla CHP, 1932 yılında Halkevlerini kurmuştur. Kurulduğu günden 1940'a kadar üye sayısını yüzde 506 artıran Halkevlerinde vatandaşlar, güzel sanatlardan

spora, tiyatrodan edebiyata pek çok konuda eğitim almıştır. Aynı şekilde, CHP'nin bir kolu olarak yeniden faaliyete geçen Türk Ocakları, devrim bilincini yerleştirmek ve ümmet kültürü yerine Türk kültürünü ön plana çıkarmak için sürekli konferanslar, konserler düzenlemiştir. Türk Ocakları o zamanlar Türkiye'nin en büyük kütüphanelerini bulunduruyordu, özellikle içinde 40 bin kitap bulunduran Ankara Türk Ocakları halkın eğitimine büyük destek vermiştir (Oğuz, 2010).

Erken Cumhuriyet Döneminde, 1924 tarihli Tevhidi Tedrisat Kanunuyla beraber halifelik ve medreseler kaldırılmış; böylece eğitim laikleştirilmiş, ulusallaştırılmış, çağdaşlaşma yoluna sokulmuş ve tüm eğitim öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite eğitimlerinde de reformlar yapılmıştır. Bu reformların temeli, Batılı eğitim kaynaklarına ve materyallerine dayandırılarak Avrupa'nın eğitim modellerini Türkiye'ye uyarılmanın yolları aranmıştır. Aynı zamanda, Türk öğrenciler de yükseköğrenimlerini tamamlamaları için Avrupalı ülkelere gönderilmiştir. İlkokul eğitiminin parasız olması ve kız erkek fark etmeksizin herkese zorunlu kılınması sayesinde 1923'ten 1945'e kadar ilkokullardaki ve ortaokullardaki öğrenci sayısı sırasıyla yüzde 372 ve yüzde 345 oranlarında artmıştır (Oğuz, 2010; Tahir-Gürçağlar, 2008). 1926 yılından itibaren ortaöğretimde karma eğitime geçilmiştir. Arapça ve Farsça dersleri müfredattan çıkarılmış, Türkçe ve Türk edebiyatına ağırlık verilmeye başlanılmıştır. Yükseköğretime yönelik, 1925'te Ankara Hukuk Mektebi, 1926'da Gazi Eğitim Enstitüsü ve 1930 yılında Yüksek Ziraat Okulu açılmıştır (Demirtaş, 2008). Üniversite reformu kapsamında, Darülfünun'daki öğretim üyelerinin bilimsel yetersizliği, topluma yabancılığı ve Cumhuriyet reformlarına bakış açıları eleştirilmiştir. Böylelikle, Darülfünun 1933 yılında kapatılmış ve aynı yıl İstanbul Üniversitesi adıyla yeniden doğmuştur. Atatürk, İstanbul Üniversitesini Batılı üniversitelerin seviyesine çıkarmayı amaçlayarak, üniversitedeki bölümlerin sayısını artırmış ve laboratuvarların, kütüphanelerin, araştırma merkezlerinin kurulmasına ön ayak olmuştur. Aynı zamanda, yabancı öğretim üyeleri hem Türkiye'ye ders vermeye davet edilmiş hem de üniversitelerin geliştirilmesi hakkında görüşleri istenmiştir. Örneğin, Albert Malche 1939 tarihli raporunda, Türkiye'deki üniversitelerde yabancı dil eğitimine ağırlık verilmesini, eski kitapların yeni alfabeye tekrar basılmasını ve kütüphaneleri özendirici çalışmalar yapılmasını önermiş; aynı zamanda, üniversitelerin halkı eğitmek amacıyla sık sık konferanslar düzenlemesi ve süreli bilimsel yayınlar çıkarması gerektiğini de belirtmiştir. Bu görüşler sayesinde üniversitelerin çağdaşlaşması konusunda önemli adımlar atılmıştır (Oğuz, 2010).

Millet bilincinin yaratılmasında diğer kilit noktalarsa dil ve tarihi. Latin alfabesine geçilmesi, aynı zamanda aslında 19. yüzyıldan beri düşünülen dilde sadeleşmeyi de beraberinde getirmiştir.

1928'den sonra Dil Komitesi, yeni bir Türkçe sözlük üzerinde çalışmaya başlamıştır. Bu komite, 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti adını almıştır. Cemiyet, Türkçedeki yabancı sözcükleri dilden çıkarmayı ve yerlerine sade Türkçe sözcükleri yerleştirmeyi amaçlayarak bir dil reformu başlatmıştır. Ancak, "yabancı sözcük" olarak algılanan sözcükler genellikle Arapça ve Farsça kökenli olmuş, batı dillerinden gelen sözcüklerse yabancı olarak algılanmamıştır. Hatta çıkarılan terimler için karşılık bulunamayınca Avrupa kökenli sözcükler Türkçeye dâhil bile edilmiştir. Böylelikle, laikliği benimsemiş Türkiye Cumhuriyeti, Doğu'ya tamamen sırtını dönerek Batılı bir ülke olma konusundaki kararlılığını göstermiştir (Tahir-Gürçağlar, 2008). Bu dönemlerde, aynı zamanda, Türk tarihinin Osmanlı'dan ibaret olmadığını ve Türklerin Orta Asya'dan göçmesiyle beraber medeniyeti tüm dünyaya yaydığını savunan tarih tezleri ortaya çıkmıştır. Böylece, Türklerin Avrupalı kaynaklarca barbar bir kavim diye sunulmasına karşı çıkararak, Türklerin uygarlık tarihindeki önemini araştırmaya başlayan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti 1931 yılında kurulmuştur. 1935'te ise bu kurum Türk Tarih Kurumu adını almıştır. Hem Türk Dil Kurumu'nun hem de Türk Tarih Kurumu'nun temel isteği, Türkleri ortak, milli bir paydada toplayabilmek olmuştur (Acun, 2013; Tahir-Gürçağlar, 2008).

Feroz'e (1993) göre, okuryazarlığı artırma çalışmaları, köy ağalarının okuryazar ve haklarını savunan köylü kavramına karşı çıkmasından dolayı sadece kentlerle sınırlı kalmış, bu da köyler ve kentler arasındaki kültürel uçurumun derinleşmesine yol açmıştır. Üstelik şehirden gelen öğretmenler hem köy ortamına çok yabancı kalmışlar hem de hala din adamlarının etkisinde olan köylüler tarafından şüpheyle karşılanmışlardır. Bunun üzerine, köylerdeki gençlerin Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda eğitilip gelecekte öğretmen olarak köylere gönderilmesi fikri ortaya çıkmıştır. Böylece 1940 yılında köylerdeki kültürel değişimin öncüsü olacak Köy Enstitüleri kurulmuştur. Köy Enstitüleri sayesinde Anadolu'nun en ücra köşelerine bile ilkokullar açılmıştır. Bu enstitülerin yetiştirdiği öğretmenler, köy okullarında sadece bilime, sanata dair teorik bilgiler anlatmakla kalmamış, aynı zamanda öğrencilere pratik, mesleki beceriler de kazandırmışlardır. 1948 yılına kadar sayıları 20'ye çıkan Köy Enstitüleri 44.000 köyde hizmet vermiştir.

1940'lı yılların ağır ekonomik koşulları altında, bütçesinin büyük bir kısmını giyecek, yiyecek gibi temel gereksinimlere ve Osmanlı'dan kalan borçları ödemeye ayıran Türkiye, diğer ülkelerin yardımları sayesinde kıt kanaat geçinen bir durumdaydı. Tüm bunlara rağmen, bu dönemde eğitim harcamaları ikinci sırada yer almıştır (Aycan ve Aycan, 2011). Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, sadece Köy Enstitülerini kurmakla kalmamış, aynı zamanda Atatürk'ün 1923 yılında bile önemini vurguladığı çeviri ve yayıncılık alanlarında da önemli girişimlere imza atmıştır. Örneğin,

1939 yılında Birinci Türk Neşriyat Kongresi toplanmıştır. Bu kongreden önce, 1920'li yıllarda, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan Telif ve Tercüme Komitesinin dünyada kabul görmüş eserleri ve ders kitaplarını çevirdiği bilinmektedir. 1926 yılına kadar 30 çeviri kitap yayınlayan Komite, dönemin ruhuna uygun olarak genellikle edebi eserlerden çok eğitime yönelik özgün metinler üzerinde çalışmıştır. 1927 yılında Millî Eğitim Bakanlığı, içinde Charles Dickens ve William Shakespeare'in eserlerinin de bulunduğu on edebi eseri, lise öğrencileri için Türkçeye çevirmiştir (Tahir-Gürçağlar, 2015). Aynı yıl, Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu çıkarılarak çocukların genç zihinlerine zararlı yayınların sansüre uğratılmasının önü açılmıştır. Eserin edebi değerini azaltmak pahasına öngörülen bu sansürler, daha çok Özal döneminde karşımıza çıkmıştır (Üstünsöz, 2015). 1920'lerin sonlarından 1940'lı yıllara kadar, Türkiye'nin batılılaşma sürecinde kilit rol oynayan çevirilerin sayıca yetersiz kalması eleştirilmiş, çevirilerin kalitesininse düşük olduğu saptanmıştır. Bu noktada, pek çok aydın, devletin çeviri işlerini ciddi bir şekilde eline alması ve hükümetlerin kültür politikalarında çeviriye öne çıkarması gerektiği savunmuştur. Böylelikle, Birinci Türk Neşriyat Kongresi'nde, basın yayın, edebi mülkiyet, gençlik ve çocuk edebiyatı, tercüme ve benzeri konularda encümenler oluşturulmuştur. Kongrede yazarların, çevirmenlerin ve özel yayın kuruluşlarının devlet tarafından desteklemesi ve ödüllendirmesi gerektiği konuşulmuş ve halka okuma sevgisi aşılamanın yolları aranmıştır. Ayrıca Kongre, Türkçeye çevrilecek klasik edebi eserlerin ve ders kitaplarının tespitini yapmış, bu çevirilerin önceki çevirilere göre daha kaliteli bir şekilde yürütülmesi için resmi ve özel kuruluşlarla işbirliği yapma kararı almıştır. Bir çocuk kütüphanesi kurulması, ansiklopedi ve sözlük hazırlanması fikirleri de tartışılan diğer konular arasındadır. Buna göre, Kongre sonunda hazırlanan raporda, bir tercüme bürosu kurulması ve tercüme dergisi yayınlanması önerilmiştir (Tahir-Gürçağlar, 2015).

Sonuç olarak, 1940 yılında Tercüme Bürosu kurulmuş, hemen ardından iki ayda bir yayınlanan Tercüme isimli dergi de çıkarılmıştır. Büro, enerjisini genellikle klasikleri çevirmeye adanmış için bu gelişme bir Türk Rönesansı'nın doğuşu olarak algılanmıştır. Büro'nun çeviri için öncelik verdiği kitaplar genellikle hümanizmle alakalı olmuştur. Böylelikle Tercüme Bürosu, Rönesans hümanizmini ulusal ekseninde Türk toplumuna uyarlayarak, ülkede sosyal değişimleri tetiklemek istemiştir. Tercüme Bürosu, en verimli olduğu ilk altı yılında en çok antik Yunan ve Latin klasiklerini, daha sonra diğer Batılı eserleri çevirmeye yoğunlaşmıştır. Öyle ki bu dönemde, Batılı olmayan özgün metinlerin çevirisi, yapılan tüm çevirilerin sadece yüzde beşini oluşturur. Tercüme Bürosu, 1966'ya kadar toplam 1247 çeviri yayınlamıştır (Tahir-Gürçağlar, 2015). Hasan Âli Yücel, çevrilen kitapların önsözünde, bir milletin kütüphanesindeki çeviri kitapların sayısının, o milletin ne

kadar çağdaş olduğunu gösterdiğini öne sürmüş ve çevirinin, bir milletin kendi kültürünü ve edebiyatını zenginleştirme aracı olduğunu dile getirmiştir. Bu doğrultuda, 1940'lı yıllarda, Türkiye'deki modernleşme çabasından doğan çeviri anlayışının Alman Romantizminden etkilendiğini söyleyebiliriz (Seyhan, 2015). *Tercüme* dergisiyse, Tercüme Bürosu'ndan çıkan çevirilerin haberlerini yapmış ve bu çeviriler hakkında yazarların ve çevirmenlerin eleştiri yazılarını yayınlamıştır. Türkiye'de 1946 yılında çok partili rejime geçilmesiyle beraber, maalesef, çeviri işleri hükümet programlarında yer bulamamaya başlamıştır, bu da kültür politikalarının içeriğinin Cumhuriyet Dönemi'ne kıyasla sığlaşmasına yol açmıştır (Tahir-Gürçağlar, 2015).

Hasan Âli Yücel döneminde gerçekleştirilen yenilikler arasında 1940'ta Devlet Konservatuvarı'nın kurulması ve İnönü Ansiklopedisi'nin çalışmalarının başlatılması da yer alır (Aycan ve Aycan, 2011). Ayrıca, 1939 yılında, eğitimciler, bilim insanları ve sanatçılar Birinci Milli Eğitim Kurultayı'nda toplanmış, Türk eğitim sisteminin geliştirilmesi için fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Daha sonra bu kurultaylar bir gelenek haline gelmiş ve günümüze kadar devam etmiştir. 1943 yılında, *Tebliğler Dergisi* ve *İlköğretim Dergisi* yayınlanmaya başlamıştır. 1946 Üniversite Reformuyla beraber, Ankara Üniversitesi kurulmuş ve Yüksek Mühendislik Okulu İTÜ'ye dönüştürülmüştür. Üniversiteler Millî Eğitim Bakanlığı'nın etkisi altından çıkarılmış ve böylece üniversitelere özerklik tanınmıştır (Kavcar, 2011).

Türkiye 1946 yılında çok partili rejime geçmiştir. Bu değişikliğin ana etmenleri arasında ekonomik çöküntü ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünyayı etkisi altına alan demokrasi rüzgârı sayılabilir. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'de komünizmi yayma çabaları dolayısıyla Türkiye, demokratik Batılı ülkelerle işbirliği yapma yoluna gitmiştir. Karşılık olarak da Türkiye'nin çok partili rejime geçmesi beklenmiştir (Oğuz, 2010).

İzmir İktisat Kongresi'nde, Osmanlı'nın deneyimlemekte geç kaldığı Sanayi Devrimi'ni bir nebze telafi etmenin yolları aranmış ve karma ekonomi modeli benimsenerek devletin özel girişimcileri desteklemesi kararı alınmıştır. Aynı zamanda bir burjuvazi sınıfının yaratılması da hedeflenmiştir. Ancak, sanayileşme hedefleri, o zamanki girişimcinin elinde yeterli sermaye bulunmamasından dolayı gerçekleştirilememiştir. 1929 buhranı ile devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiği düşünülmüş ve böylece devletçilik politikasına geçilmiştir. Atatürk döneminde özel girişimciliğe gereken destek verilmeye devam etmiş, ama bir yandan da özel kurumların yetersiz kaldığı alanlarda devlet kendi teşebbüslerini başlatmıştır. Ancak, Atatürk'ün vefatından sonra, İkinci Dünya Savaşı'nın kısıtlayıcı atmosferinde koyu devletçilik politikası benimsenmiştir. Savaş

yüzünden sanayileşme planları rafa kaldırılmış ve erkeklerin silahaltına alınmasıyla tarımsal üretimde düşüş yaşanmıştır. Bu doğrultuda, gıda fiyatlarında artmış, bu da karaborsacılığı tetikleyerek savaş zenginlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türk lirasının değeri düşürülmüş ve bu nedenle dış ticaret açığı artmıştır. Ülkedeki sıkıntıların ana nedenini devletçiliğe bağlayan Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Celal Bayar ve Refik Koraltan, 1946 yılında Demokrat Parti adında yeni bir parti kurmaya karar vermişlerdir (Acun, 2013).

Demokrat Parti döneminde Batılılaşma faaliyetleri nispeten azaltılmıştır, çünkü hala bilim ve teknolojinin kaynağı Batı olarak görülse de Batı'nın kültürünü benimsemeye hoş gözle bakılmamış ve geleneksel Türk-İslam kültürünün muhafaza edilmesi gerektiği görüşü yaygınlık kazanmıştır. Ezanların tekrar Arapça okunmasına izin verilmesi veya Arapça-Farsça sözcüklerin siyasette tekrar çok kullanılmaya başlanması bu görüşe örnek olarak verilebilir. Demokrat Parti döneminde Türk Dil Kurumu'nun eski sadeleştirme heyecanını kaybetmesi ve siyasetten uzak durması şaşırtıcı değildir (Tahir-Gürçağlar, 2008). Böylelikle, tek parti döneminde takip edilen kültür politikalarında ciddi değişikliklere gidilmiştir. Örneğin, CHP'nin kolları olarak görülen Halkevleri, 1932 yılında devletin kaynaklarıyla yaratılmıştı. Ancak 1950 yılındaki seçimlerle devlet değiştiği için, Halkevleri artık CHP'nin parti propagandasının yapıldığı yerler olarak görülmeye başlanmıştır (Akan, 2013). Bunlara ek olarak, bazı Halkevlerinde büyük kütüphaneler bulunurken, diğerlerindeyse hiç kütüphane olmaması eleştirilmiştir. Halkevleri ilk yıllarındaki hevesini kaybedince, bu kurumların artık halkın ihtiyaçlarına cevap veremediğini savunan Demokrat Parti, 1950'de Halkevlerini kapatmıştır (Oğuz, 2010). Köy Enstitüleri ise sadece 14 yıl eğitim verebilmiştir. Muhafazakâr kesim, eğitilmiş ve kendine güvenen köylülerin kolaylıkla sosyalizm veya komünizm gibi zararlı ideolojilere kapılarak isyan edeceklerini düşünmüş, aynı zamanda yüzyıllardır süregelen geleneklerin değiştirilmesine karşı çıkarak, kız erkek çocuklarının bir arada okumasını da istememiştir. Sonuç olarak, 1954 yılında Demokrat Parti, Köy Enstitülerini de kapatmıştır (Feroz, 1993). Böylelikle, Türkiye'nin ilk kültür politikasının eserlerinin kapatılmasıyla ve yerine açılan Türk Ocaklarının kültürel hayata pek bir katkı sağlamamasıyla beraber Türkiye'de kültür politikaları, Cumhuriyet dönemindeki heyecanını kaybetmeye başlamıştır (Oğuz, 2010).

Demokrat Parti döneminde, CHP dönemindeki laiklik anlayışı gevşetilmiştir. 1930lu yıllarda din dersleri ilköğretim müfredatlarından çıkarılmış ve çocuğuna din dersi aldırarak isteyen velilerin dilekçe vermesi durumunda resmi saatler dışında çocuklarına din dersi aldırabilmelerinin önü açılmıştı. Öte yandan, Demokrat Parti iktidarı 1950 yılında din derslerini tekrar müfredata dâhil etmiştir. Benzer bir şekilde, 1933 yılında kapatılan İmam Hatip Okullarının yerine açılan İmam Hatip

kurslarının, 1950 yılında tekrar İmam Hatip Okullarına dönüştürülmesine karar verilmiştir. İmam Hatip Okullarının sayısı 1950'de yedi iken, 1960'ta otuza yükselmiştir. Aynı şekilde, 1933 yılında İslam Araştırma Enstitüsü'ne dönüştürülen İlahiyat Fakültesi, daha sonraki yıllarda din dersleri müfredattan çıkarıldığı için çok talep almamış ve kapatılmıştı. İmam Hatip Okullarının tekrar açılmasıyla din öğretmeni eksiği ortaya çıktığından 1953 yılında Ankara Üniversitesi'nde İlahiyat Fakültesi kurulmuştur (Akan, 2013).

Demokrat Parti'nin ilk zamanlarında parti programlarında eğitimin üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Programlarda, ulusal eğitime ve eğitim birliğine olan inanç devam ettirilmiş; yeni üniversitelerin, kültür merkezlerinin ve kütüphanelerin kurulmasına, üniversitelerin özzerleştirilmesine, güzel sanatların geliştirilmesine değinilmiştir. Demokrat Parti iktidar olduğu zaman, sanayinin gelişmesi ve sermayenin artmasıyla beraber açığa çıkan teknik eğitim eksikliğine özellikle vurgu yapmıştır. Örneğin, 1950 yılında toplam 326 teknik ve mesleki okul varken, bu sayı 1960 yılında 530'a yükselmiştir. Aynı zamanda, vatandaşın okuma yazma öğrenmesini hızlandırmak amacıyla okuma odaları açılmıştır (Oğuz, 2010). Bu dönemde, Türkiye'de 72 kütüphane açılmış, devlet kütüphanelerinin ve kitap koleksiyonlarının sayısı da iki katına çıkmıştır (Tahir-Gürçağlar, 2008). 1946 yılında çalışmaları başlatılan Milli Kütüphane, 1948 yılında 8000 kitaplık koleksiyonuyla halka açılmıştır. 1950 yılındaysa Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun çıkartılarak, Milli Kütüphanenin amacının ulusal mirası korumak ve aktarmak olduğu belirtilmiştir. 1952 yılındaysa, ulusal bibliyografyaların derlenmesi ve bilimsel çalışmaları kolaylaştıracak bibliyografların düzenlenmesi için Milli Kütüphaneye bağlı Bibliyografya Enstitüsü kurulmuştur. Aynı zamanda, çocuk kütüphanelerine yönelik, 1952 yılında yayınlanan bir genelgeyle her iki bin çocuk için bir kütüphane kurulması kararlaştırılmıştır. Bu belgeyle kütüphanelerin mümkünse okullarda, öğretmenlerin denetimi altında açılmasına karar verilmiştir. Dolayısıyla bu belgede, çocuk kütüphaneleri ayrı bir organ olarak düşünülmemiş, sadece okulun bir parçası olarak görülmüştür. Ayrıca, önemli referans kitaplarının veya pahalı kitapların çocuk kütüphanelerinden ödünç alınamaması da kütüphanelerin işlevselliğini sorgulanır hale getirmiştir (Oğuz, 2010).

1950 yılında Türkiye'de okuma-yazma oranı yüzde 32,4'e ulaşmış, 1955 yılında yüzde 40,9'a yükselmiş, ancak 1960 yılındaysa, nüfus artışıyla beraber yüzde 39,5'e gerilemiştir. Bu gerileme göz önüne alındığında, Demokrat Parti'nin ilk yıllarındaki eğitim vurgusunun, sonraki yıllarda ekonomik sıkıntılarının artmasıyla birlikte azalmış olduğu söylenebilir. 1946-1960 yılları arasında, ortaokuldan mezun olan öğrencilerin sayısı 12 binlerden 40 binlere çıkmıştır, ancak lise ve

üniversite mezunu öğrencilerin sayısında beklenen artışlar yaşanmamıştır. Bu dönemde, Anadolu'da yeni yükseköğretim kurumları da kurulmuştur. Örneğin, 1954 yılında Atatürk Üniversitesi, 1957 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Gülhane Askeri Tıp Akademisi ve 1959 yılında da Ankara Sosyal Hizmetler Akademisi açılmıştır (Oğuz, 2010).

Tahir-Gürçağlar'a (2008) göre, 1940-1946 yılları boyunca Tercüme Bürosu'nun çeviri için tercih ettiği Batılı ve hümanist kitapların içeriğine herhangi bir itiraz gelmemiştir. Ancak, 1940'lı yılların sonlarına doğru, Türkiye'de komünizme karşı duyulan kaygı artmıştır. Mesela, daha önce de bahsedildiği gibi, Köy Enstitülerinin kapatılma nedenlerinden biri de budur. Dolayısıyla bu yıllarda, solcu esintiler taşıyan özgün kitaplara şüpheyle bakılmaya başlanmıştır. Örneğin, 1947 yılında TBMM'de milletvekilleri, daha önce çevirileri yapılmış Lermantov'un eseri *Vadim*'i ve Erasmus'un eseri *Deliliğe Övgü*'yü Türk kültürüne uygun bulmayarak eleştirmişlerdir. Klasiklere gelen bu eleştiriler rağmen dönemin Milli Eğitim Bakanı, klasiklerin çevirilerinin devam edeceğini duyurmuş, aynı zamanda çevrilecek kitapların içeriğinin genişletilmesi önerisinde bulunmuştur. Böylelikle, Tercüme Bürosu artık sadece edebi kitapları değil, aynı zamanda felsefi, bilimsel ve tarihi kitapları da çevirmeye başlamıştır. Tercüme Bürosu'nun ilk altı yılında, özgün metinlerin seçilmesindeki temel ölçüt hümanizmken, Demokrat Parti döneminde bu ölçüt vatanseverlik olmuştur. Yani, gençliğin vatani duygularına hitap eden kitapların çevirisine ağırlık verilmiştir. Tercüme Bürosu, ilk altı yılı boyunca, yılda yaklaşık 68 kitap çevirmekteydi, ancak bu sayı 1947'den sonra yarıya düşmüştür. Ayrıca bu dönemde, çevrilen Doğu klasiklerinin sayısı 1943'e kıyasla yüzde 4 artarken, çevrilen Yunan klasiklerinin sayısı yüzde 9,33 azalmıştır. Sonuç olarak, Demokrat Parti'yle beraber, çevirilerle Türk Rönesansı'nın yakalanması fikri terk edilmiştir. Klasiklerin başına önsözler yazılmamaya başlanmıştır. CHP döneminde, ortak bir tarih ve dille yeni bir milli kimlik inşası yapılmaya çalışılmış ve çeviri de bu çabanın en temel araçlarından biri olarak görülmüştür. Ancak Demokrat Parti döneminde, eski İslam kültürü tekrar ön plana çıkarılmış ve bir kültür inşası için Batılı kaynaklara gerek duyulmadığı dile getirilmiştir. Sonuç olarak, Tercüme Bürosu'nun çalışmalarının azalmasıyla beraber çevirinin "romantik" dönemi noktalanmıştır.

4.8.1.3 1961-1980 Döneminde Türkiye

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu tarihten itibaren birçok olayla karşılaşmıştır ve bu olayların başında ise askeri darbeler ve muhtıralar gelmektedir. Yakın geçmişe bakıldığında Türkiye tarihinde gerçekleşmiş olan birçok askeri darbe bulunmaktadır ve bu askerî darbeler Türkiye'deki siyasi, ekonomik ve kültürel hayatı çeşitli yönlerden etkilemiş ve şekillendirmiştir.

Söz konusu askerî darbelerden ilki 27 Mayıs 1960 darbesidir. Demokrat Parti, 1950, 1954 ve 1957 seçimlerini kazanarak ülkede üç dönem arka arkaya iktidardaki yerini korumuştur. Bu dönemler içerisinde demokrasiye kurumsal bir yapı kazandırmak için çok ciddi gelişmeler yaşanmış olmasına rağmen demokrasi ve kurumlar istenilen düzeyde kurumsallaşamamıştır. Demokrat Parti iktidarda yer aldığı süreler içerisinde gittikçe otoriterleşen bir hale bürünmüş, iktidar ile muhalefet arasında aşılması güç uçurumlar oluşmuş ve basın ile yargıya karşı çeşitli baskılar yapılmıştır. Örneğin; muhalefet, yargı ve basın üzerine bir baskı oluşturmak için mecliste 15 kişilik “Tahkikat Komisyonu” oluşturulmuştur (Akıncı, 2014). Ayrıca ordu ve iktidar arasında da bir gerilim oluşmuştur. Demokrat Parti, ordu tarafından Atatürk laikliğini sarsmakla suçlanmıştır. Söz konusu baskı ve gerilimler sonucunda kendilerini Kemalist laikliğin savunucuları olarak tanımlayan bir grup subay, Türkiye tarihinde bir ilk olacak 27 Mayıs 1960 askeri darbesini gerçekleştirmiştir (Kansu-Yetkiner, 2016). 1960 darbesinin ardından envai çeşit demokratik oluşum görülmeye başlanmış ve söz konusu demokratik oluşum gerçekleşirken uzun yıllar boyunca gizlenen fikir ve duygular da süratle ortaya çıkmıştır (aktaran Demirtürk, 2015: 156).

1960 askerî müdahalesinin ardından Türkiye tarihindeki en demokratik anayasa olarak kabul edilen 1961 anayasası oluşturularak siyasi yapı sağlanmıştır. 1961 anayasasının en demokratik anayasa olarak görülmesinin sebepleri çoğunlukçu demokrasi ortamının oluşması ve geniş kapsamlı hak ve özgürlüklerinin Türkiye tarihinde görülmeye başlanmış olmasıdır (aktaran Demirtürk, 2015: 156). Türkiye İşçi Partisi, Milli Nizam Partisi ve Demokratik Parti gibi yeni siyasi partiler kurularak farklı ideolojilere sahip partiler mecliste kendilerine yer bulmuştur (Bek, 2007). 1961 anayasası ile birlikte Meclis ve Senato olmak üzere çift meclis sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca Milli Güvenlik Kurulu ve Anayasa Mahkemesi kurulmuş, üniversitelere özerklik verilmiş ve yargı bağımsızlığını sağlamak için birtakım adımlar atılmıştır (Akıncı, 2014). Örneğin, 1961 Anayasasında birçok özgürlükçü maddenin yanı sıra basın özgürlüğü ve sansür yasağına dair maddeler de bulunmaktaydı. Tüm bu maddeler Türk siyasi hayatında gerçek demokratikleşme sürecinin yolunu açmıştır (aktaran Kansu-Yetkiner, 2016: 107). Tüm bu özgürlüklere karşın 1961 Anayasası, seçimle başa gelmemiş olan askeri bürokrasiyi yüceltti. Seçimle başa gelmemiş olan askeri bürokrasi de Milli Güvenlik Kurulu ve Anayasa Mahkemesi vasıtasıyla basına, gazetecilere ve darbeyi eleştirenlere karşı kısıtlamalar getirerek kendi çıkarlarını devam ettiremeye çalışmışlardır (aktaran Kansu-Yetkiner, 2016: 107). Bu dönemde de birçok sansür uygulanmış olup bu sansürlerin başlıca amacı komünizmin, Ermencililiğin ve Helenizmin yayılmasını durdurmak ve Türk karşıtı propaganda yapan ve kamu huzurunu bozan yayınları önlemek olmuştur (Kansu-Yetkiner, 2016).

1960 sonrası dönemde siyasi hayatta olduğu gibi ekonomik hayatta da birçok gelişmeye tanıklık edilmiştir. 1961 Anayasasında bu konu için “Sosyal ve Ekonomik Hükümler” adlı bir bölüm oluşturulmuştur. Bununla birlikte hükümet, kalkınmayı geliştirmek için çeşitli plan oluşturma görevini üstlenmiş ve kamuya ekonomik yönden ayrı bir önem verilmiştir (Danık, 2016). 1960 darbesinden önce ülkede baş gösteren dış borçlanma ve döviz kurlarındaki dengesizlik gibi ekonomik sorunlara çözüm getirmek için yeni stratejiler geliştirilmiştir. Milli Birlik Komitesi, Türk ekonomisini revize etmeye çalışıyordu. Bu uğraşlar neticesinde Planlama Bürosu kurulmuş ve bu büro daha sonra Devlet Planlama Teşkilatına dönüşerek planlı ekonomi yolunda önemli bir gelişme kaydedilmişti. Bunun yanı sıra, Beş Yıllık Kalkınma Planları da 1960’lı yıllarda hayata geçirilmiş olup makroekonomik politikalar hazırlanmıştır. Ekonomide büyüme elde etmek için sanayiye çok büyük önem verilerek ithal ikamesine bağlı sanayileşme politikası benimsenmiştir (Danık, 2016).

1960’lı yıllarda gerçekleşen olay ve durumların yansıması kültür ve sanat ortamında da gözlenmiştir. Türkiye’de örgütlenme ve yayın alınmasında 1960’lı yılların başlarında ciddi bir artış başlar. Bu yıllarda sosyalist solun Türkiye’nin kültür ve sanat ortamında etkinliklerini arttırdığı görülür. *Yön*, *Sosyal Adalet* ve *Ant* dergileri sırasıyla 1961, 1964 ve 1967 yıllarında yayın hayatına başlar. Bunlara ek olarak 1954 yılında çıkarılmaya başlanan *Akis* dergisi faaliyetlerini 1967 yılına kadar devam ettirir. 1967 yılında Milli Demokratik Devrim tarafından *Türk Solu* adlı dergi yayınlanır ve özellikle 1968’den sonra ülkede ortaya çıkan siyasi ayrılıklarla beraber pek çok basılı yayın ortaya çıkar (Makal, 2008). Bu gelişmelerin yanı sıra Türkiye’de edebiyat dünyası özellikle çocuk edebiyatında 1960’lı yıllarda ciddi bir gelişme göstermiştir. Bu dönem içerisinde çocuklara yönelik çok sayıda öykü, roman ve şiir yazıldı. Ayrıca, Doğan Kardeş Yayınları tarafından çocuklar için 1964 yılında bir roman yarışması düzenlendi (Demirtürk, 2015). 1960-61 yılları arasında lise ve üniversiteye giden öğrencilerin sayısı sırasıyla 6094,4 ve 2240,8 iken, bu rakam 1965-1966 yılları arasında sırasıyla 8958,4 ve 3339,4 olarak kaydedilmiştir (aktaran Demirtürk, 2015: 177). 1960 yılından sonra bazı yasal düzenlemeler ile Derleme Kanunu ve Milli Kütüphane Kuruluş Kanunları çıkarılmış ve böylece kütüphaneler için ilk yasal adımlar atılmıştır. Ayrıca 1960’lı yıllarda Kütüphaneler Komitesi Raporunda yer alan “Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu Tasarısı” hazırlanmıştır. 24 Temmuz 1963 tarihinde “Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanun” ile bilim ve eğitim anlamında büyük bir gelişme olarak görülecek bir gelişme yaşanmıştır. Kütüphaneler konusundaki bir diğer gelişme ise 1960 yılında çıkarılan “Kütüphaneler Arası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği” olmuştur. Yürürlüğü giren bu yönetmelikle halk kütüphanelerinden okuyucuların istedikleri kitaplara ulaşmaları hedeflenmiştir

(aktaran Bek, 2007: 146-151). 5-15 Şubat 1962 tarihinde Yedinci Millî Eğitim Şûrası toplanmış ve bu toplantıda millî eğitim için temel prensipler üzerinde anlaşmaya varılıp eşit koşulları gözeterek her yaşta eğitimin sağlanması amaçlanmış ve sosyo-ekonomik kalkınmaya yönelik ihtiyaç duyulan insan gücünün elde edilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda gençleri yetiştirmek için önceden bir vasıta olan millî eğitim bu rolünden sıyrılarak millî kalkınma için yatırım rolünü üstlenmeye başlamıştır (aktaran Bek, 2007: 162-163). 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda eğitime yönelik konular üzerinde durulmuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile halkın eğitim seviyesinin artırılması ve Türk halkının ihtiyaçlarına cevap veren bir eğitim planının oluşturulması dikkate alınmıştır. Planda ayrıca "Kitaplıklar" başlığı açılarak kitapların eğitim için vazgeçilmez bir unsur olduğu ve kitaplıkların geliştirilmesi gerektiği konusunda politika yapımına gidilmiştir (aktaran Bek, 2007: 169). Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen 1960 darbesinden sonra edebiyat dünyasında olumsuz gelişmeler de yaşanmıştır. Sosyalizm ve komünizm konulu kitapların zaten yasaklandığı Türkiye'de bu kitaplar arasına dinî içerikli kitaplar da girmiştir (bakınız Şentürk, 2009).

Türkiye'deki siyasi ve ekonomi hayatla birlikte kültür ve sanat ortamında izler bırakan bir başka gelişme ise 12 Mart 1971 askerî muhtırası olmuştur. 1961 Anayasası ile birlikte hayata geçirilen birçok özgürlüklere ve demokratik ortama rağmen 10 yıl gibi bir süre içerisinde düzen işlemez hale gelerek değişiklik yapılmak istenmiş ve Türkiye'nin dört bir yanından farklı ideolojideki gençler harekete geçmiştir (aktaran Akıncı, 2014: 66). Gençlerin yanı sıra emeklerinin karşılığını alamayan işçiler de harekete geçerek çeşitli şehirlerde yürüyüşler düzenmiş ve gerilla girişimleri gerçekleştirmiştir (Demirtürk, 2015). Tüm bu olumsuz olaylar sonrasında 12 Mart 1971 askerî muhtırası gerçekleşerek demokrasiye bir darbe vurulmuştur. Mart 1971 yılındaki bu muhtıra radyodan ilan edilerek komutanlar, seçim yoluyla iktidarda bulunan hükümetin koltuğu bırakmasını ve Atatürk ilkelerine bağlı olan anayasal düzenlemeler yapabilecek daha güçlü bir hükümetin başa gelmesini bildirmiştir. Aksi takdirde ordunun yönetime geçeceğini de ifade etmişlerdir (aktaran Akıncı, 2014: 66). 1971 muhtırası, 1960 darbesinden ayrılmaktadır çünkü bu süreçte Anayasa varlığını sürdürmüş ve hem meclis hem de siyasi partiler aktif kalmıştır. Muhtıradan sonra meclis, ordunun baskısı altına girmiş ve mecliste yapılan tüm işlemler ordunun gölgesini taşımıştır. Ayrıca, Anayasa'da yer alan özgürlükçü maddeler kısıtlanmış ve ordu kendi çıkarlarını gözeterek askeri yargıyı kuvvetlendirmiştir. İlk başta muhtırayı destekleyen kesim, muhtıranın altında yatan gerçek nedeni gördükten sonra bunu desteklemeyi bırakmıştır (aktaran Akıncı, 2014: 66-68). Bu yıllarda İslami kesim Türkiye'de geniş alan bulmaya başlamış ve Türkiye'deki sorunlardan ötürü Kemalist kesimi suçlamıştır. Bu nedenle sol kesim, ordu tarafından baskı altına alınmış ve birçok sol görüşe

mensup insan, muhalefeti ve sendikalar gibi sivil toplum kuruluşları önlemek için yargılanmıştır (Kansu-Yetkiner, 2016). Bu yıllar içerisinde aynı zamanda üniversiteler arasında radikal sol ve komando sağ çatışmaları yaşanmış, sürekli hükümet değişimleri yaşanmış, Ermeni terörü, Kıbrıs Barış Harekâtı gibi siyasi olaylar gerçekleşmiştir (Bek, 2007).

1970'li yılların başında Türk ekonomisi olumlu bir seyir halinde olmasına rağmen bu dönemde 1975'lerden itibaren bozulmalar görülmüştür. Bu durumun yaşanmasında dışa bağımlı ekonomik görüş, petrol krizi ve hızlı enflasyon etkili olmuştur. Ancak yine de bazı dönemler pozitif gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin; tarımda çok büyük bir artış görülmüş, sermaye ithalatını rahatlatan serbestleştirme faaliyetleri olmuş, imalat sanayisine yeni olanaklar sağlanmış, özelleşme görülmüş ve çok sayıda özel banka ortaya çıkmıştır (Bek, 2007). Ayrıca, 1970 yılında Çaycuma ve Aksu Kâğıt Fabrikaları ile 1971 yılında Dalaman Kâğıt Fabrikası kurularak faaliyet göstermeye başlamışlardır. 1968-1972 yılları arasında düzenlenen 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ardından 1973-1978 yılları arasında 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı düzenlenerek bir önceki planda gösterilen başarıların devamı amaçlanmıştır. Komşu ülkelerle dostane ilişkilerin geliştirilerek ülke ekonomisi üzerinde olumlu bir etki oluşturulması beklenmiştir. Ancak bu yılların sonuna doğru toplumda üretim söz konusu değilken tüketimin bir hayli fazla olması karaborsacılık gibi oluşumlara yol açmıştır (Danık, 2016). Dahası, 1970'li yıllarından ortalarından itibaren yaşam standartları pahalılaşmış ve sermaye konusunda ciddi eksiklikler ortaya çıkmıştır. Bu durum da en çok yatırımcıyı, çiftçiyi ve işçiyi etkilemiş, tefecilerin bu durumdan faydalanmasına yol açmıştır. Tüm bu olayların sonunda da 1 Mayıs 1977 olayları sahneye çıkmıştır (Demirtürk, 2015).

1970'li yıllar Türkiye'sinde kültür ve sanat ortamında da çeşitli gelişmelere tanık olunmuştur. 1970 tarihinde 8. Millî Eğitim Şûrası ve 1974 tarihinde ise 9. Millî Eğitim Şûrası toplanmıştır. 8. Eğitim Şûrası'nda ortaöğretim ve yüksek öğretim konuları üzerinde durulurken 9. Eğitim Şûrası'nda ise Türk Milli Eğitim Sisteminin temelini atan Milli Eğitim Temel Kanunu konusunun üzerinde durulmuştur. Türkiye'deki kültür işlerinin idare edilmesi için ilk kez 13 Temmuz 1971'de Kültür Bakanlığı kurulmuştur. Ayrıca eğitimde temel ilkelere sahip olmak için 14 Haziran 1973 tarihinde Milli Eğitim Temel Kanunu çıkarılmıştır. 1968-1972 yıllarını kapsayan 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda en az 1000 temel eserden oluşan kütüphanelerin oluşturulması ve gezici kütüphane hizmetinin ülke çapında yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Bunların yanı sıra Nihat Erim hükümeti, 1971 muhtırasından sonra ilköğretimin sekiz yıla çıkarılması konusunda bir öneriyle gelmiştir ancak bu öneri hayata geçirilmemiştir. Amerikan eğitim sistemine benzer bir eğitim sistemini uygulanmasına dair fikirler ortaya atılmıştır. Yüksek öğrenim konusunda da bazı gelişmeler yaşanarak 1973 tarihinde Üniversiteler Kanunu yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanun

doğrultusunda 1973 yılına kadar 9 olan üniversite sayısı 2,5 yıl içerisinde iki katına çıkarak 18 olmuştur (aktaran Demirtürk, 2015: 172-174). 1970'li yılların başında lise ve üniversiteye giden öğrencilerin sayısı sırasıyla 204446,6 ve 5826,8 iken bu sayı 1975-76 yıllarında artarak sırasıyla 31078,9 ve 7820,4 olmuştur. 1970'li yılların sonlarında bu rakam gittikçe artmış ve lise ve üniversite eğitimi alan gençlerin sayısı sırasıyla 42848,8 ve 8934,4 olmuştur (aktaran Demirtürk, 2015:177). 1970'li yıllarda ortaya çıkan "İslamcı" "milliyetçi", "sağ" ve "sol" gibi siyasi ifadeler kültür ortamını da etkileyerek aynı ideolojiye sahip insanlar kendi tiyatrolarını, sanat merkezlerini, basın-yayın organlarını ile dil-kültür derneklerini kurmuşlardır (aktaran Bek, 2007: 31). Teknolojik gelişmelerden birisi olan televizyon tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de 1970'li yılların başında her eve girmiştir. Televizyonun Türk toplum yaşantısına girmesiyle beraber iletişim fırsatları artmış ve devlet, kültür politikalarını halka kısa yoldan iletebilmiştir. TRT'de gösterilen yerli ve yabancı diziler sayesinde yeni sosyal ortamlar oluşmuştur çünkü bu diziler genellikle komşularla beraber izlenen bir ritüel haline gelmiştir. Böylelikle Türk sosyo-kültür hayatı bir bakıma şekillenmiştir. Edebiyat, sinema ve müzik gibi birçok kültür dalında dönemin olaylarının -terör ve muhalefet- izleri görülür. Bu olaylar sonucunda sinemada siyaset ve İslam kendilerine yer bulmuştur. Örneğin, siyasi sinema konusunda ilk olarak "Umut" (1970) gibi Yılmaz Güney filmleri akla gelmektedir. İslami sinemada ise 1970 yılında Yücel Çakmaklı tarafından çekimleri gerçekleştirilen "Birleşen Yollar" filmi ön plana çıkmaktadır. Dahası, büyük şehirlerde yaşan insanların hem siyasi hem de ekonomik sorunlarını yansıtan arabesk söylem ilk olarak 1970'li yıllar müziğini daha sonraysa sinemasını etkisi altına almıştır. Örnek vermek gerekirse Orhan Gencebay'ın oynadığı, Lüfti Akad tarafından 1971 yılında çekilen "Bir Teselli Ver" filmi arabeskin sinemadaki etkisini gösterebilir. Müzikte ayrıca "Anadolu Pop" rüzgârı esmekteyken bu rüzgâra yön verenlerin başında Barış Manço, Moğollar, Üç Hürel ve Modern Folk Üçlüsü gibi sanatçı ve müzik grupları gelmiştir. Bu müzik türüne ise atasözleri, yerel söylemler ve Anadolu folkloru esin kaynağı olmuştur. Dönemin koşullarından edebiyat da muhakkak etkilenmiştir. Bu dönemde kaleme alınan eserlerde işsizlik, iç ve dış göç, politik konular yer almıştır. Ayrıca romanlarda var olan düzenin değişmesi gerektiği konu alınır ve işçi sınıfı, aydınların sorunları, köy ve köylünün durumu gibi konular da ele alınmıştır. Bir grup yazarın romanları muhtıradan sonra "12 Mart Romanları" olarak anılmıştır. Bu romanlardan bazıları Yaşar Kemal'in *Demirciler Çarşısı Cinayeti* ve *Yusufçuk Yusuf*, Erdal Öz'ün *Yaralısın*, Adalet Ağaoğlu'nun *Bir Düşün Gecesi* romanlarıdır. Aydınların sorunlarına değinen romanlar arasında ise Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* ve *Tehlikeli Oyunlar* romanları ile Çetin Altan'ın *Büyük Gözaltı* ve *Bir Avuç Gökyüzü* romanları yer alır. 1960'ların sonlarından itibaren sosyalist düşünce tarzı sol görüşü benimseyen yayınların dilimize tercüme edilmesiyle Türk

toplumunda popüler hale gelmiştir. Devrimci romanlar, hikâyeler, şiirler, tiyatro oyunları ve sinema filmleri gibi çeşitli kültür eserleri sosyal hayatta kendilerine yer bulmuş ve bu konular üzerine birçok tartışma gerçekleştirilmiştir. 1970'li yıllarda söz konusu devrimci kültür görüşü bazı kimseler tarafından bir sınıf problemi olarak anılmış ve iki farklı sınıf olduğunu iddia etmişlerdir. Bu sınıflardan ilki hali hazırda var olan burjuva sınıfı diğeri ise yeni yeni gelişen işçi sınıfıdır (Bek, 2007). Sosyalist düşüncenin toplumda yaygınlaşması basın ve yayın alanında da görülür çünkü sosyalist içerikli birçok süreli yayın ortaya çıkmaya başlar. Örneğin; *Kitle* (1974), *Ürün* (1974), *Aydınlık* (1974), *Millîtan* (1975), *Birikim* (1975), *Halkın Sesi* (1975), *İlerici Yurtsever Gençlik* (1975), *Devrimci Gençlik* (1975), *Devrimci Yol* (1975) vb. birçok sosyalist sol içerikli dergi, yayın hayatına bu dönemde başlamıştır (Şafak, 2014).

1960'lı yıllarda olduğu gibi bu dönem içerisinde de birçok edebiyat eseri sansür ve baskıya maruz kalarak edebiyat alanına ciddi hasar verilmiştir. 16 Ekim 1975 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı valiliklere bir genelge göndererek okulların kütüphanelerinden bazı kitapların çıkarılmasını belirtir. Bunun nedeni ise bazı kitapların mizah edebiyatı adı altında Türk tarihinin gerçeklerini yanlış aktardığı, milli terbiye ve Türk ahlakı ile aile yaşantısı üzerinde ciddi hasarlar oluşturacağı hatta bunları yok edeceği ve son olarak söz konusu kitapların var olan düzeni yıkma amacıyla olduğudur. Söz konusu MEB genelgesi doğrultusunda Jean Paul Sartre, Charles Dickens, Albert Camus, Gogol, Dostoyevski, Yaşar Kemal, Çetin Altan, Sabahattin Ali, Tarık Dursun K. ve Orhan Kemal gibi birçok yabancı ve yerli yazarın kitapları okul kütüphanelerinden toplatılmıştır. Bu olay karşısında Türkiye Yazarlar Sendikası adına Aziz Nesin, MEB'in okul kütüphanelerinden kitap toplatma genelgesini Nazi Almanya'sında ve faşist İtalya'da da benzerleri olan kitap kısıymı ve düşmanlığına benzetir ve bu dönemin Millî Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem'i ve dönemin hükümetini kültür düşmanı ilan eder. Türk Yazarlar Sendikası'na yurt dışından da destek gelir. MEB kararıyla toplanan kitaplar arasında eseri bulunan Jean Paul Sartre, MEB'in uygulamasını gurur kırıcı olarak görür ve Aziz Nesin ile Türk Yazarlar Sendikası'na desteklerini gönderir (Şentürk, 2009). Bu olayın yanı sıra 1970'lerin Türk edebiyatında başka olaylar da söz konusu olmuştur. 12 Mart Romanları arasında eserleri bulunan en önemli yazarlardan Sevgi Soysal, 1971 Muhtırasından sonra siyasi sebeplerden dolayı 8 ay hapis yatar. Sevgi Soysal'ın 1970 yılında yayımlanan ve kadın-erkek ilişkilerini aktaran *Yürümek* adlı romanı müstehcenlik nedeniyle raflardan kaldırılır ve Soysal tutuklanır. Sevgi Soysal'ın yanı sıra Can Yücel de çeviri eserlerinden dolayı 15 yıl hapis cezasına çarptırılır. Bu cezaya sebep olan ise Can Yücel'in 12 Mart'ta Che Guevara ve Mao'dan çeviriler yapması olmuştur. Ayrıca, Can Yücel'in *Rengahenk* adlı şiir kitabı Sevgi Soysal'ında yaşadığı gibi müstehcen içerikler barındırması nedeniyle toplatılmıştır (Şentürk, 2009). MEB'in buna benzer bir

başka uygulaması da 1978 yılında görülmüştür. Milli Eğitimi Bakanlığı, Türk gençliğine ve çocuklarına yönelik bazı kitapları yasaklayan bir liste hazırlar ve bu listeyi okullara gönderir (Kansu-Yetkiner, 2016).

Türk yakın geçmişinde bulunan bir başka olay ise 12 Eylül 1980 darbesi olmuştur. Yurt genelinde sürekli hale gelen ve yaygınlaşan sağ-sol kavgası, partiler arası bitmek bilmeyen anlaşmazlıklar ve siyasi cinayetler toplum içerisinde ciddi bir kutuplaştırma ortamı oluşturmuştur. Ayrıca, ülkenin doğusunda gittikçe artan Kürtçülük eylemleri ve bunun sonucunda oluşan terör meselesi siyasetin gündemine oturmuş ve dönemin siyasilerini bir çıkmaza sokmuştur. Tüm bu olaylar 12 Eylül 1980 darbesine zemin oluşturarak darbe ile ülke genelindeki anarşiyi gidermek ve ülkenin güvenliğini tekrar arttırmak hedeflenmiştir. 12 Eylül 1980 darbesinin ardından ülke çapında sıkıyönetim ilan edilmiş ve büyük çapta sorgulamalar, tutuklamalar, gözaltılar ve işkenceler sahne almıştır. 1980 darbesi ülkenin kültür ve sanat ortamını ciddi ölçüde zedelemiş çünkü ülkedeki fikir özgürlüğü bastırılmış olup birçok kitap ve kültür eseri toplatılmıştır. 1980 darbesi sonucunda 251 kitap yakılmış, 937 film yasaklanmış, 2000'i aşkın basın davası nedeniyle 3000 gazeteci hâkim karşısına çıkmış ve 14 bin kişi siyasal haklarından mahrum bırakılmıştır. 12 Eylül 1980 darbesi sonucunda sosyal, siyasi, kültürel ve sanatsal ortam ciddi olarak zarar görmüş ve baskı ve dayatma yoluyla yeni bir sistem oluşturulmaya çalışılmıştır (Alver, 2012).

4.8.1.4 1981-2013 Döneminde Türkiye

1980 dönemi, Türkiye için ekonomik dengesizlikler, siyasi uyuşmazlıklar ve sağ-sol çatılmalarının toplumu kutuplaştırdığı bir yıl olmuştur. Bunların üzerine, Kürt sorununun da ciddileşmesi hükümetin çaresiz kalması bugüne değin etkilerini sürdüren bir darbe ile sonlandırılmaya çalışılmıştır. 12 Eylül 1980 tarihinde Orgeneral Kenan Evren başkanlığındaki askeri cunta ile Türkiye'nin bağımsızlığına karşı yürütülen saldırılar karşısında mevcut hükümetin işlevsiz kalması sebebi ile yönetimi el koymuştur.

Ülke çapında güvenliğin sağlanması için birçok tedbir alınmıştır. Yurt içinde güvenliği sağlayıp, Türkiye ekonomisini de liberalleştirmeyi amaçlayan darbe rejimi, bu liberalleşme politikasını siyasi anlamda gösterememiştir. Hatta bu dönem, baskılarla damgalanan bir dönem haline gelecektir. Darbeyi yapan Milli Güvenlik 12 Eylül yönetimi neredeyse tüm ülke çapında sıkıyönetim ilan etmiştir. 1981 yılının haziran ayında siyasi konuların tartışılmasını yasaklamıştır. Yönetimi ele alan askeri cunta, Türkiye genelinde birçok siyasi partiyi, derneği, toplum örgütünü ve sendikaları

kapatmıştır. Binlerce insan yargılanmıştır ve bazı gazete ve dergi yayınları durdurulmuştur (Kaplan, 2011).

1982 Anayasasının kabulü ile, Atatürkçülük devletin ve bütün siyasi partilerin uyması gereken bir ideoloji olarak görmüştür. Ancak, yeni anayasanın 24. ve 42. maddelerine bakıldığında 1982 Anayasasının bir önceki 1961 Anayasasına göre “İslami bir laiklik” benimsediğini gözlemleyebiliriz. 24. maddeye göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi okullarda okutulması gereken zorunlu dersler arasındadır ve devlet kontrolündedir. 42. maddeye göre “eğitim ve öğretim Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetimi altında” sürdürülür (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası). Yani 1982 Anayasası ile amaçlanan, Kemalizm ve İslamcılığı birleştirmeye çalışarak, Türk-İslam sentezi bir politika yaratmaktır (Kaplan, 2011). Türkçe dışında diğer dillerde eğitimi yasaklayan anayasa, Türk vatandaşlarına tek bir ideolojiye bağlı kalmalarını öğütlemektedir.

Askerî Yönetimin başa geçmesiyle eğitim alanında getirilen bir diğer önemli değişiklik de Yüksek Öğretim Kanunudur. 1981 yılında kabul edilen bu kanun ile kurulan Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) yüksek öğretim kurumlarının faaliyetlerini kontrol eder. Böylece eğitim öğretim sistemi, Atatürkçülük ile İslam’ı sentezleyen milliyetçi bir anlayış çerçevesine sokulmaya çalışılmıştır (Kaplan, 2011).

Darbe hükümeti, kendisinden önceki hükümetin Türkiye’yi düşmanlara karşı savunmasız bırakıp, hukuku, bilimi göz ardı ettiğini savunur (Kaplan, 2011). Bu yüzden Türkiye’nin yeni eğitim politikası Türk milli değerlerine ve kültürüne uygun olmalıdır.

1983 yılında Turgut Özal’ın hükümetin başına gelmesi ile hükümet politikası muhafazakâr, ekonomide liberal eğilimler gösteren, milliyetçi bir çizgide ilerlemeye başlamıştır. Bu doğrultuda, eğitimde maddi ve manevi değerlerin birleştirilerek din bilgisi öğreten derslerin müfredata konulması gerekmektedir. Eğitimin amacı piyasaya Türkiye’nin hem iç hem dış rekabet gücünü geliştirecek bireyler yetiştirirken, bu bireylerin ahlak seviyesini en üst düzeyde tutmaktır. Eğitimin bahsettiğimiz amaçları, 1989’da Turgut Özal’ın Türkiye Cumhurbaşkanı olup, yerini Akbulut’a bırakmasından sonra da sürdürülmüştür. Dahası, eğitimde muhafazakâr ve rekabetçi bir anlayış uzun sürelerce devam edecektir (Kaplan, 2011).

1986 yılında, Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu daha da genişletilerek, yayınevleri, dergi, müzisyen ve yazarları kontrol altında tutmak için kullanılmıştır. Bu kanuna göre kitaplar yasaklanmış ya da küçükler için zararlı olabileceğini gösterecek şekilde damgalanmıştır. Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu her ne kadar çocuklara yönelik görünse de bu kanun kapsamında yasaklanan kitaplar arasında yetişkinler için yazılan kitaplar da olmuştur (Kansu-

Yetkiner, 2016). Can Yayınları kurucusu Erdal Öz, bahsedilen kanun yürürlüğe girdikten sonra Can Yayınları'nın hükümet tarafından hedef haline geldiğini belirtmiştir. Yaklaşık 20 kitap küçükler için zararlı görülmüştür. Bu kitapların arasında Çetin Öner'in yazdığı Gülibik kitabı da bulunmaktadır. Kitabın komünizm propagandası yaptığı öne sürülmüş ve Erdal Öz bir komünist sempatizanı olmakla suçlanmıştır. Sakıncalı bulunan diğer kitaplardan bazıları şunlardır: Muzaffer İzgü'nün *Donumdaki Para*, Ümit Kaftancıoğlu'nun *Kan Kardeşim Dorutay*, Antoine de Saint-Exupery'nin *Küçük Prens* adlı kitapları ve Aziz Nesin'in çocuklar için yazdığı tüm kitaplar (Kansu-Yetkiner, 2016).

1987 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'nca alınan karar sonucu, Voltaire'nin *Candide*, Camus'nün *Veba* adlı kitapları İslam karşıtı düşünceler içerdiği gerekçesiyle okul kütüphanelerinden çıkarılmıştır. 1988 yılında Türkiye'nin milli bütünlüğünü hafife aldığı gerekçesiyle Voltaire, Darwin, Freud, Marx ve Bergson'ın kitaplarının okutulması sakıncalı görülmüştür (Kansu-Yetkiner, 2016). Darbe sonrası dönemde yapılan eğitim alanındaki değişiklikler genel olarak İslami kültürü ve Türk milliyetçiliğini öne çıkarmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından da güdülenen milli ve dini bir eğitim politikası sonucu, İslami yayınlar yapan yayınevlerinin sayısı da artış göstermiştir. Dini kitapların yazarlarının ve okuyucularının sayısı artmış, bu artış ardından gelen dönemde de etkisini göstermiştir (Kansu-Yetkiner, 2016).

1990'larda Sovyetler Birliği'nin dağılmaya başlaması ile, Türkiye'nin jeostratejik ve jeopolitik konumu batılı devletlerin ve özellikle de ABD'nin gözünde sorgulanmaya başlamıştır. Çökmekte olan bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin eskisi gibi bir tehlike oluşturmayacağı düşüncesi, ABD'nin küresel politikasında Türkiye'nin mevcut yerini sorgulamasına yol açmıştır. Bu nedenle, ABD'nin desteğini kaybetmemek isteyen Türkiye, uluslararası alanda edineceği yeni bir rol arayışına girmiştir (Oran, 2010). 1990'ların sonundan itibaren ise Türkiye politikalarını etkileyen önemli faktörlerden biri de IMF olmuştur. Hâlihazırda liberal bir ekonomi politikası izlemekte olan Türkiye'nin IMF ilkeleri uyarınca istikrara ulaşması gerekmektedir. Bu da Türkiye'nin IMF kontrolleri sonucu ekonomik açıdan güvenilir ülke statüsünü kazanıp, uluslararası ortamda bir yer edinmeyi amaçladığını gösterir (Yücesan-Özdemir ve Özdemir, 2012). Amerikan yanlısı bir politika izleyen dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 1. Körfez Savaşı sırasında, Türkiye'nin hâlâ aktif bir güç olduğunu vurgulamak istemiştir. Özal'ın dönemin ABD Başkanı George Bush'un yardım çağrısını kabul edip askerî üslerini Amerikan uçaklarına açması ve Irak sınırına asker göndermesi bunun en görünür örneklerindedir. Çünkü Özal, bu kararlar ile, Türkiye'nin o zamana kadar alışlagelmiş statükocu politikasını bir ölçüde değiştirmiştir (Oran, 2010). Ancak bu kararların sonucu, Türkiye'nin beklentisiyle uyuşmamıştır. Uluslararası ortamda

batılı devletlerden kabul görerek, Avrupa Birliği'ne tam üyelik statüsü kazanmak isteyen Türkiye, bu amacına erişememiştir. Ayrıca, Irak'a ekonomik yaptırım uygulayan Türkiye, bu durumdan zararlı çıkan taraf olmuştur. Politik açıdan ise, bu ekonomik kayıpların Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yansması, Kürt sorununu ağırlaştırıp, PKK terör örgütünün güçlenmesine sebebiyet vermiştir (Oran, 2010).

İç dinamiklere bakacak olursak, 1980 darbesi ile gelen ülke içi gergin politik hayatın bir nebze azalmakla beraber, ardından nispeten daha rahat bir ortam bıraktığı gözlemlenmiştir. Kültürel anlamdaki baskılar ve kısıtlamalar azalmıştır ve Türkiye, liberal bir ekonomik görüş benimsemenin sonucu, dış ülkelerle iletişimini sürdürmüştür (Zürcher, 2000). Avrupa devletleri ve ABD ile uluslararası pazara dâhil olmayı amaçlamak, kuşkusuz Türkiye'nin yayıncılık politikalarını da etkilemiştir. Ayrıca, hükümetin Türkiye'nin bölgesel gücünü kanıtlamak ve hatta arttırmak, adına bütünsel bir Türk kültürü yaratmayı amaçladığını belirtebiliriz. Bunun doğrultusunda, çağdaş ve laik bir eğitim sistemi oluşturmak, hükümetin eğitim politikalarına dâhil edilmiştir. Bu amaçla, YÖK kaldırılmak istenmiş ancak yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Eğitimde çeşitliliği arttırmak adına özel üniversitelerin kurulması için yasal düzenlemeler yapılması da eğitim politikaları arasına girmiştir (Kaplan, 2011). Buna ilaveten, Türkiye'nin yeni rol arayışında kullandığı stratejilerin içine yayıncılık da dâhil edilmiştir.

İlki 1939 1. Türk Neşriyat Kongresi ve 1. Maarif Şûrası adıyla düzenlenen ulusal yayın kongrelerinin üçüncüsü, 3. Yayın Kongresi ve Telif Hakları Kurultayı 1991 yılında düzenlenmiştir. İlk kongre, Türk dilini zenginleştirmede Batı kaynaklı çeviri edebiyatın önemini vurgulayan ulusal yayın kongrelerinin üçüncüsünün amacı değişen ortam ve dinamikler ile farklılaşmıştır (Tahir-Gürçağlar, 2015). 1991'de yapılan kongrenin gündeminde, Türkiye'de uygulanan telif hakları düzenlemesini Batı devletlerinin uygulamalarına benzetmenin yanı sıra, bütünsel bir Türk kültürü yaratmada çevirinin önemi üzerinde durulmuştur. Burada hedef kitle, Azerbaycan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tataristan vb. ülke ve bölgelerdir. Yani, Türkiye özellikle Türk kökenli eski Sovyet Cumhuriyetleri ile bağ kurmak istemiştir (Zürcher, 2000). Bu dileğini gerçekleştirirken de çevirinin rolünden yararlanmıştı.

1990'larda yaşanan hızlı değişimler nedeniyle, 7 yıl gibi kısa bir süreden sonra yeni bir yayın kongresi düzenlenmesine karar verilmiştir. 1998 yılında düzenlenen 4. Ulusal Yayın Kongresinin gündemleri, dönemle bağlantılı olarak, elektronik yayıncılık, Türk yazın ürünlerinin yurtdışında tanıtımı, okuma alışkanlığının kazanılması, telif hakları, yayıncılık yasa tasarısı ve çocuk, gençlik ve engellilere yönelik yayıncılığı içermiştir (Ulusal Yayın Kongrelerinin Tarihçesi, 2014). Kongrede, Türkçe kitapların yabancı dillere çevrilmesinin önemi vurgulanırken, Türkçe ders kitapları

konusunda, başlıca edebî klasiklerin Türkçeye çevrilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca çocuk edebiyatında bu kitapların çevirilerinin ve uyarlamalarının yer edinmesi gerektiğine değinilmiştir (Tahir-Gürçağlar, 2015).

Türkiye’de o dönemde popüler olan liberal ekonominin yayıncılıkta da yerini edindiğinden bahsedebiliriz. 4.Ulusal Yayın Kongresinde gerek Türkçeye gerek Türkçeden yapılan çevirinin gelişmesi konusunda, özel yayın evlerinden açık bir istekte bulunulmuştur. Bunun sonucu olarak da özel yayınevlerinin katkısıyla Türkiye’de basılan kitap sayısının arttığı gözlemlenmiştir (aktaran Tahir-Gürçağlar, 2015: 136). Kongrede yapılan önerilere göre Türk yazın ürünlerini yurt dışında tanıtmak için çeviri asıl strateji olarak kullanılmalı, hatta Türkçeden diğer dillere yapılan çevirilere verilen ücret arttırılmalıdır (aktaran Tahir-Gürçağlar, 2015: 137). Özel yayınevleri tarafından hangi çevirilerin yapılacağına devletin müdahalede bulunması gerektiğinden de bahsedilmiştir ve bunun doğrultusunda, yaklaşık yedi yıl sonra 2005 yılında TEDA projesi başlatılacaktır (Tahir-Gürçağlar, 2015).

21. yüzyılın Türkiye Cumhuriyeti için zorluklar getirdiğini söylemek mümkündür. 2000 yılında IMF ile imzalanan istikrar programının yerine getirilemeyeceğinin anlaşılmasından sonra Şubat 2001’de piyasa olumsuz yönde etkilenmiştir. Türk Lirasındaki değer kaybı, çift hanelere ulaşan enflasyon oranı, faizlerin katlanması ekonomiyi büyük ölçüde daraltmıştır (Oran, 2013). Bu durumu düzeltmek adına ekonomik reformlar yapılmıştır. Yapılan reformlar Türkiye ekonomisinin gidişatını değiştirmiştir ve 2002’de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından da sürdürülmüştür (Oran, 2013).

AKP’nin tek başına iktidara gelmesinden sonra düzelen ekonomi, yüksek büyüme hızları ve enflasyon oranındaki büyük düşüş gibi birçok olumlu gelişme, etkisini Türkiye’nin uluslararası konumunda da göstermiştir. AB müzakereleri başlamış ve döviz miktarı artmıştır (Oran, 2013).

Öte yandan, Türkiye’de ithalat ve ihracat arasındaki dengesizlik nedeniyle cari açık baş göstermiştir. 2006 yılında cari açığın da etkisiyle Türk Lirası değer kaybetmiştir ve Türk ekonomisinin büyüme süreci olumsuz etkilenmiştir (Oran, 2013). 2007 seçimlerinde oy oranını arttırarak tek başına iktidar olan AKP döneminde, 2009 küresel krizinin de etkisiyle, Türk ekonomisinde daralma yaşanmıştır. Artan işsizlik Türkiye için büyük sorun teşkil etse de AKP hükümeti 2011 seçimlerinde oy oranını tekrar arttırarak iktidara gelmiştir. Türkiye’nin artık uluslararası ortamda daha farklı bir konumu vardır çünkü 2011 yılında Çin’den sonra en fazla büyüyen ülke Türkiye olmuştur (Oran, 2013).

Siyasî duruma bakacak olursak, kendisini İslamcı olarak tanımlayan bir partinin iktidara gelmesi, siyasi hayatta birtakım gerginlikler yaratmıştır. AKP’nin İslamcı ideolojisini Türkiye Cumhuriyeti’ni

laiklikten uzaklaştırmak için kullanacağını düşünen laik kesim, AKP hükümetini suçlamıştır. Partinin iktidara geldiği 2002 yılından beri, türban tartışmaları gündemde uzun süre yerini edinmiştir (Oran, 2013). Bu sebeple, ideolojilerini ve eylemlerini haklı çıkarmak isteyen hükümet, AB ile yakınlaşmayı hedeflemiştir. Siyasi ve ekonomik ideolojiler, eğitim sisteminde de yerini edinmiştir. AKP, iktidara gelmeden önce dahi, eğitim sistemi müfredatında değişiklik yapılması gerektiğini vurgulamıştır. AB uyum süreci kapsamında, okul giriş sınavları, öğrenci değerlendirmeleri değiştirilmiştir ve daha öğrenci merkezli bir sistem getirilmeye çalışılmıştır (Koşar-Altinyeken ve Akkaymak, 2012). Eğitimde 2004 yılında yapılan reform ile, ders kitaplarındaki topluma yararlı birey olma çağrısı yerini ben-merkezci bir algıya bırakmıştır. 2005 sonrası basılan ders kitaplarında bireysel bir yaklaşım görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, 2003 yılında basılan bir kitap, öğrencilerin toplum yararına çalışmasını öğütlerken, 2005 yılında basılan bir kitap, toplumda kişisel başarıları olan bireylerin takdir edileceğini aşılacaktır. 2004 reformundan sonra basılan kitaplarda bireyler ekonomide son derece aktif rol alan ve kâr amacı güden girişimcilerdir (İnal, 2012). Bu durumun AKP hükümetinin neoliberal politikalarının eğitim sistemine bir yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Küreselleşme süreci, Türkiye'nin uluslararası pazarda yer edinebilmesi için, eğitim sistemini değiştirmesini gerektirmiştir. Tüm eleştirilere rağmen din kültürü ve ahlak bilgisini dersini müfredatta zorunlu kılmış, üniversitelerde türban yasağını kaldırmış, İmam Hatip okullarına girişi kolaylaştırmıştır. Siyasi ve ekonomik ideolojilerin eğitim ve kültür üzerinde etkileri olmuştur.

2005 yılında kültür alanında atılan önemli bir adım da TEDA (Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Türkçe Dışındaki Dillerde Yayımlanmasına Destek) projesi olmuştur. Projenin amacı, Türk yazarların kitaplarının yurt dışında tanınmasını sağlamaktır. TEDA projesi destekleri ile çevrilen kitap sayısı artmış ve 2009 yılında 5. Ulusal Yayın Kongresi TEDA önderliğinde düzenlenmiştir (Tahir-Gürçağlar, 2015). Bu kongrenin gündemleri arasında Türk sanat eserlerinin dünyaya açılması ve AB'ye uyum, çeviri politikaları, yayın evlerinin devlet kontrolünden özel sektöre geçmesi, sektörel yapı ve fikrî haklar gibi konular tartışılmıştır (Ulusal Yayın Kongrelerinin Tarihçesi, 2014). AB uyum süreci kapsamında, yayınevlerinden yaptıkları çevirilerin kalitesini arttırmaları beklenmiş, yabancı çevirmenlerden Türkçeye daha fazla çeviri yapılması beklenmiş ve çevirilerin kalite kontrolünün sağlanması için atölye çalışmaları başlatılması önerilmiştir (Tahir-Gürçağlar, 2015). Hatta, kongre sonucu oluşturulan bir komite kapsamında, 21. yüzyılda Türkiye'deki çevirmenlerin durumu tartışılmıştır. Ana başlıklar arasında çevirmen eğitimi, çeviri düzenlemesi, yasal süreçler, çevirmenlerin çalışma koşullarını iyileştirme, çevirmenler günü/haftasının anılması gibi başlıklar bulunmaktadır (Tahir-Gürçağlar, 2015).

Özetleyecek olursak, 1939'dan itibaren başlayan Ulusal Yayıncılık Kongrelerinin odak noktalarının farklılaştığını belirtebiliriz. 1991'de çeviri, Türk kültürünü dünyaya tanıtmak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır ve diğer kongrelerle beraber bu tanıtmaya süreci daha politik bir anlam kazanmaya başlamıştır.

AKP'nin iktidara gelmesiyle beraber bir kısıtlama süreci de başlamıştır. Ülke çapında gazeteciler ve akademisyenler tutuklanmıştır. 2002 yılında 20'den fazla kitap toplatılmış ya da yasak kitaplar listesine alınmıştır. 2004, 2006, 2008 ve 2009 yıllarında toplatılan ve yasak kapsamına alınan kitapların toplam sayısı 40'tan fazladır (Bilgili, 2014). Kültür alanında İslamcı bir politika aşılacak isteyen AKP hem Türkçe hem de çeviri kitaplarda dindar bir söylem kurmak istemiştir (Kansu-Yetkiner, 2016). Buna örnek olarak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okunması tavsiye edilen 100 Temel Eser çevirilerinde yabancı fikir ve konseptlerin Türk ve İslam kültürüne uygun öğelerle değiştirilmesini verebiliriz.

2005 yılında Millî Eğitim Bakanlığı ilkokullar için okunmasını tavsiye ettiği 100 Temel Eser serisini yayınlamıştır. Bu kitap listesinin içinde hem Türk hem de yabancı edebiyattan klasik eserler yer almaktadır. Bakanlık tarafından bir dizi kitapların okunmasının önerilmesi, kuşkusuz yayıncılık sektörünü de etkilemiştir. Zaten İslamcı ve laik kesim arasında bir mücadele aracı olarak görülen çeviri, daha da görünür hale gelmiştir. Batı klasikleri tekrar çevrilmeye başlanmış, hatta bazı yayınevlerinin bu klasikleri kendi ideolojilerine göre çevirdiği görülmüştür (Tahir-Gürçağlar, 2015). Radikal Gazetesi'nin 2006 yılında yayınladığı "Hayırlı Sabahlar Hans!" haberine göre, belli yayınevleri ünlü eserleri İslam dini öğeleriyle süslemiştir. Oscar Wilde'ın ünlü kitabı "Mutlu Prenses"te Hans karakteri "Hayırlı sabahlar" diye selamlaşmakta; Cardo Collodi'nin yarattığı ünlü hikâye kahramanı Pinokyo "Allah rızası için" ekmek istemekte; Anton Çehov'un hikâye kahramanlarından Grigoriy karısına "Allah'ın izniyle" hastaneye varacaklarını söylemektedir. Dikkat çeken bir diğer ayrıntı da Pinokyo'nun babasının adının Gephetto yerine Galip Dede olarak değiştirilip, bere yerine sarık takmaya başlamasıdır (Aktaş-Salman, 2006). Kitaplarda genel olarak, İslamcı kelime seçimleri vardır. En belirgin örneği İngilizce "God" kelimesinin çok tanrılı bir bağlamı hatırlatan "Tanrı" olarak değil, İslam dinine özgün "Allah" olarak çevrilmesidir (Kansu-Yetkiner, 2016). İlaveten, görsel öğelerin İslam kültürüne uygun betimlendiği görülmektedir. Necdet Neydim, bu haber üzerine Radikal Gazetesinde yayınladığı yazıda şunlardan bahsetmiştir: 1990'lardan itibaren modernleşme süreci bahsedilen metinlere sürekli müdahaleler getirmiştir ve bunda 100 Temel Eser dizisinin rolü büyüktür. Bu klasiklerin pazarlanmasında büyük problem vardır çünkü yeni basılan kitapların çevirmeni dahi belli olmamakla birlikte, bu kitapların yayınlanmasında bakanlık tarafından koyulan bir ölçü bulunmamaktadır. İdeoloji aşılmasında çeviriye her daim

müdahale edilmiştir. Ayrıca, öğrencilere okunması öncelikli kılınan kitaplar yayınlamak yayınevlerinin bu kitapları kendi amaçları doğrultusunda kullanmasını artırır (Neydim, 2006). Ayrıca, bu haberin yayınlanmasından bir gün sonra Eğitim Bakanı, çocukların hangi kitapları okuyacağı konusunda en büyük sorumluluğun ailelerde olduğunu ve uygun çevirileri seçebileceklerini belirtmiştir (aktaran Daldeniz, 2010). Eğitim sisteminde sürekli değişiklik amaçlayan AKP hükümeti, 2013 yılında ahlak dışı unsurlar içerdiği gerekçesi ile John Steinbeck'in *Fareler ve İnsanlar* adlı romanını ve José Mauro Vasconcelos'un *Şeker Portakalı* adlı romanını sakıncalı bulmuştur (Güler, 2013). Özetlemek gerekirse, ekonomik sıkıntılar ve AKP'nin iktidara gelmesiyle başlayan 21. yüzyılda da siyasi ve ekonomik ideolojiler, Türkiye'de eğitim ve kültür alanını etkilemiştir. İstendik yönde birey yetiştirme isteği, ders kitaplarında ve edebî kitaplarda yapılan değişikliklerle etkisini göstermiştir. Öğrencilere okutulması tavsiye edilen 100 Temel Eser dizisi çevirilerindeki örneklerde gördüğümüz üzere, kitap çevirisi fikir aşılama anlamında önemli bir araç olarak görülmüştür.

4.8.2 Bilgi Aktarımının Dönemsel Değerlendirme Sonuçları

Bu aşamada sistematik örneklem yöntemiyle dönemsel farklılıkları yansıtacak şekilde 94 kitaptan 48 kitaba indirgenen bütüncedeki her bir kitabın belirlenen 10'ar sayfasında direkt çevrilen, yerleştirilerek ve yabancılaştırılarak çevrilen doğa ile ilgili toplam sözcük sayılarının dönemlere göre dağılımı ele alınmıştır.

Buna göre, incelenen 48 kitabın her birinden sistematik örnekleme yöntemiyle 10 sayfa seçilmiş ve 10 sayfada doğa ile ilgili ortalama 223 ± 74 sözcüğe rastlanmıştır. 48 kitap için doğa ile ilgili sözcük ortancası 222 olup en az 98, en fazla 408 doğa ile ilgili sözcük vardır.

Tablo 16. 48 kitabın 10'ar sayfasında direkt çevrilen, yerleştirilerek ve yabancılaştırılarak çevrilen doğa ile ilgili toplam sözcük sayılarının dönemlere göre dağılımı

Dönem	Direkt Çeviri	Yerleştirme	Yabancılaştırma
1929-1960 N	8,00	8,00	8,00
Ortalama	94,50	102,13	6,38
Standart Sapma	61,12	50,41	4,27
Ortanca	78,00	98,50	5,50
Minimum	16,00	36,00	1,00
Maksimum	199,00	189,00	14,00
1961-1980 N	19,00	19,00	19,00
Ortalama	90,79	119,58	8,26
Standart Sapma	53,63	55,46	10,40
Ortanca	87,00	117,00	5,00
Minimum	6,00	53,00	,00
Maksimum	195,00	278,00	36,00
1981-2013 N	21,00	21,00	21,00
Ortalama	91,57	137,29	5,71
Standart Sapma	68,65	53,89	5,44
Ortanca	87,00	125,00	5,00
Minimum	4,00	57,00	,00
Maksimum	195,00	239,00	21,00
Total N	48,00	48,00	48,00
Ortalama	91,75	124,42	6,83
Standart Sapma	60,54	54,41	7,63
Ortanca	84,50	117,00	5,00
Minimum	4,00	36,00	,00
Maksimum	199,00	278,00	36,00

Direkt çevrilen sözcük ortalaması 1929-1960 yılları arasında ortalama $94,5 \pm 61,1$, 1961-1980 yılları arasında $90,7 \pm 53,6$ ve 1981-2013 yılları arasında $91,6 \pm 68,7$ 'dir.

Yerleştirilen sözcük ortalaması 1929-1960 yılları arasında ortalama $102,1 \pm 50,4$, 1961-1980 yılları arasında $119,6 \pm 55,5$ ve 1981-2013 yılları arasında $137,3 \pm 53,9$ 'dur.

Yabancılaştırılan sözcük ortalaması 1929-1960 yılları arasında ortalama $6,3 \pm 4,27$, 1961-1980 yılları arasında $8,2 \pm 10,4$ ve 1981-2013 yılları arasında $5,7 \pm 5,4$ 'tür.

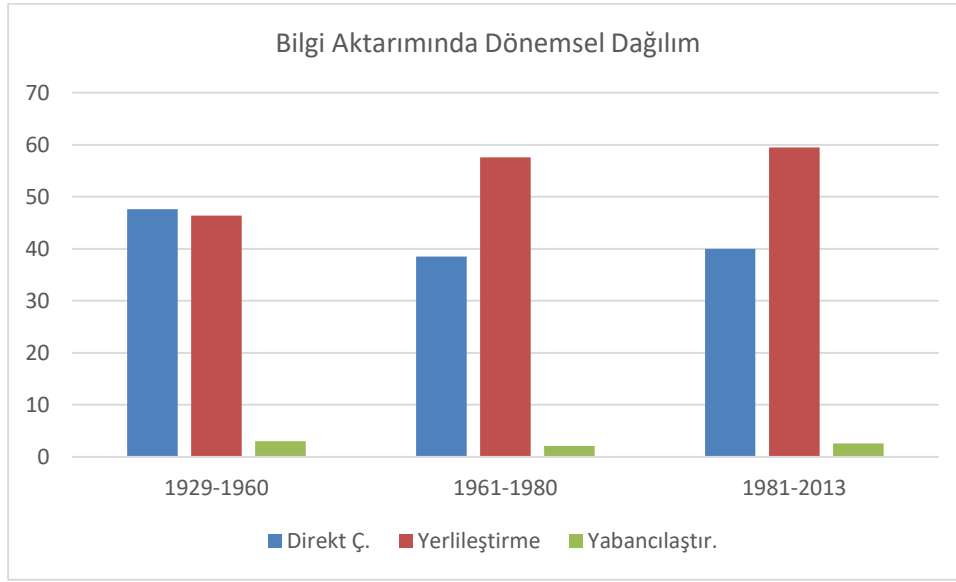
Tablo 17. 48 kitabın 10'ar sayfasında doğa ile ilgili sözcüklerin dönemlere göre direkt çeviri, yerleştirilme ve yabancılaştırılma yapıma yüzdelerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Dönem		Direkt Çeviri	Yerileştirme	Yabancılaştırma
1929-1960	N	8,00	8,00	8,0
	Ortalama	45,9	50,8	3,3
	Standart Sapma	19,6	19,8	2,1
	Ortanca	47,6	46,4	3,0
	Minimum	7,6	25,0	,6
	Maksimum	73,2	89,6	6,4
1961-1980	N	19,00	19,00	19,00
	Ortalama	39,8	55,8	4,4
	Standart Sapma	18,9	20,2	6,1
	Ortanca	38,5	57,6	2,1
	Minimum	6,1	29,2	,00
	Maksimum	68,7	92,9	22,1
1981-2013	N	21,00	21,00	21,00
	Ortalama	35,8	61,7	2,4
	Standart Sapma	22,9	24,3	2,1
	Ortanca	40,0	59,5	2,6
	Minimum	2,9	28,9	,0
	Maksimum	67,0	97,1	7,5
p		>0,05	>0,05	>0,05

1929-1960 yılları arasında çevrilen kitaplarda sözcüklerin ortalama %45,9±19,6'sının direkt çeviri yoluyla çevrildiği, bu oranın 1961-1980 yılları arasındaki kitaplarda %39,8±18,9 ve 1981-2013 arası kitaplarda %35,8±22,9 olduğu görülmüştür. Fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır ($p>0,05$).

1929-1960 yılları arasında çevrilen kitaplarda sözcüklerin ortalama %50,8±19,8'inin yerileştirme yoluyla çevrildiği, bu oranın 1961-1980 yılları arasındaki kitaplarda %55,8±20,2 ve 1981-2013 arası kitaplarda %61,7±24,3 olduğu görülmüştür. Fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır ($p>0,05$).

1929-1960 yılları arasında çevrilen kitaplarda sözcüklerin ortalama %3,3±2,1'inin yabancılaştırma yoluyla çevrildiği, bu oranın 1961-1980 yılları arasındaki kitaplarda %4,4±6,1 ve 1981-2013 arası kitaplarda %2,4±2,1 olduğu görülmüştür. Fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır ($p>0,05$).

Grafik 6. Bilgi aktarımında çeviri stratejilerinin dönemsel dağılımı

Dönemlere bakıldığında 1929-1960 döneminde az bir farkla da olsa baskın çeviri stratejisinin direkt çeviri olduğu görülmektedir. Erken Cumhuriyet dönemindeki Batılılaşma hareketi ve Çeviri Bürosu'nun kurulmasıyla kendini gösteren medeniyete ulaşma çabalarının izleri, hiçbir değişiklik yapmadan Batı çalışmalarının ithalini beraberinde getirmiştir. Grafik 6'da görüleceği üzere Çeviri Bürosu'nun kapandığı ve Türkiye'nin siyasi yörüngesinin değiştiği 60'lı yıllardan itibaren yoğun bir yerileştirme hareketi gözlemlenmiştir (ayrıntılar için bakınız sonuç kısmı).

4.8.3 Tutum Aktarımının Dönemsel Değerlendirme Sonuçları

Daha önce bu raporda belirttiğimiz üzere, kültürlerarası tutum aktarımının manipülasyon veya birebir çeviri yoluyla yapıldığı tespit edilmiştir.

Belirlenen dönemler içinde çevrilen kitaplar sınıflandırılarak taranan dört tutumun öncelikle manipülasyon yoluyla aktarımlarında dönemsel farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı Kruskal Wallis Varyans Analizi testi ile hesaplanmıştır (bakınız Tablo 18).

Tablo 18. Manipülasyon yoluyla aktarımın dönemsel dağılımı

Dönem		Merak (%)	Olumlu Tutum (%)	Olumsuz Tutum (%)	Korku/Kaygı (%)
1929-1960	N	6,0	8,0	8,0	6,0
	Ortalama	42,9	46,3	35,4	47,2
	Standart Sapma	41,8	33,1	32,0	34,5
	Ortanca	37,3	39,7	33,0	43,7
	Minimum	,0	6,6	,0	7,1
	Maksimum	100,0	100,0	92,4	88,9
	1961-1980	N	28,0	33,0	33,0
Ortalama		50,2	56,6	59,3	51,7
Standart Sapma		39,7	36,5	31,5	31,9
Ortanca		54,2	58,1	66,7	52,6
Minimum		,0	,0	,0	,0
Maksimum		100,0	100,0	100,0	100,0
1981-2013		N	46,0	53,0	53,0
	Ortalama	46,8	54,5	54,2	52,8
	Standart Sapma	42,7	38,3	37,6	40,3
	Ortanca	50,0	50,7	50,0	57,1
	Minimum	,0	,0	,0	,0
	Maksimum	100,0	100,0	100,0	100,0
	p*	>0,05	>0,05	>0,05	>0,05

*Kruskal Wallis Varyans Analizi testi

Tabloyu yorumlayacak olursak,

1929-1960 yılları arasında çevrilen 6 kitapta **merak** ile ilgili tutumların %37,3'ü (0-100) manipülasyon yoluyla çevrilmiş iken bu oranın 1961-1980 yılları arasında çevrilen 28 kitapta

%54,2 (0-100) ve 1981-2013 yılları arası çevrilen 46 kitapta %50 (0-100) olduğu görülmüştür. Dönemler arası fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır ($p>0,05$).

1929-1960 yılları arasında çevrilen 8 kitapta **olumlu tutumların** %39,7'si (6,6-100) manipülasyon yoluyla çevrilmiş iken bu oranın 1961-1980 yılları arasında çevrilen 33 kitapta %58,1 (0-100) ve 1981-2013 yılları arası çevrilen 53 kitapta %50,7 (0-100) olduğu görülmüştür. Dönemler arası fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır ($p>0,05$).

1929-1960 yılları arasında çevrilen 8 kitapta **olumsuz tutumların** %33'ü (0-92,4) manipülasyon yoluyla çevrilmiş iken bu oranın 1961-1980 yılları arasında çevrilen 33 kitapta %66,7 (0-100) ve 1981-2013 yılları arası çevrilen 53 kitapta %50 (0-100) olduğu görülmüştür. Dönemler arası fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır ($p>0,05$).

1929-1960 yılları arasında yazılan 6 kitapta korku/kaygı ile ilgili tutumların %43,7'si (7,1-88,) manipülasyon yoluyla çevrilmiş iken bu oranın 1961-1980 yılları arasında yazılan 26 kitapta %52,6 (0-100) ve 1981-2013 yılları arası yazılan 41 kitapta %57,1 (0-100) olduğu görülmüştür. Dönemler arası fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır ($p>0,05$).

Belirlenen dönemler içinde çevrilen kitaplar sınıflandırılarak taranan dört tutumun öncelikle birebir çeviri yoluyla aktarımlarında dönemsel farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı Kruskal Wallis Varyans Analizi testi ile hesaplanmıştır (bakınız Tablo 19).

Tablo 19. Birebir çeviri yoluyla aktarımın dönemsel dağılımı

Dönem		Merak (%)	Olumlu Tutum (%)	Olumsuz Tutum (%)	Korku/Kaygı (%)
1929-1960	N	6,0	8,0	8,0	6,0
	Ortalama	57,1	53,7	64,6	52,8
	Standart Sapma	41,8	33,1	32,0	34,5
	Ortanca	62,7	60,3	67,0	56,3
	Minimum	,0	,0	7,6	11,1
	Maksimum	100,0	93,4	100,0	92,9
	1961-1980	N	28,0	33,0	33,0
Ortalama		49,8	43,4	40,7	48,3
Standart Sapma		39,7	36,5	31,5	31,9
Ortanca		45,8	41,9	33,3	47,4
Minimum		,0	,0	,0	,0
Maksimum		100,0	100,0	100,0	100,0
1981-2013		N	46,0	53,0	53,0
	Ortalama	53,2	45,5	45,8	47,2
	Standart Sapma	42,7	38,3	37,6	40,3
	Ortanca	50,0	49,3	50,0	42,9
	Minimum	,0	,0	,0	,0
	Maksimum	100,0	100,0	100,0	100,0
	p*	>0,05	>0,05	>0,05	>0,05

*Kruskal Wallis Varyans Analizi testi

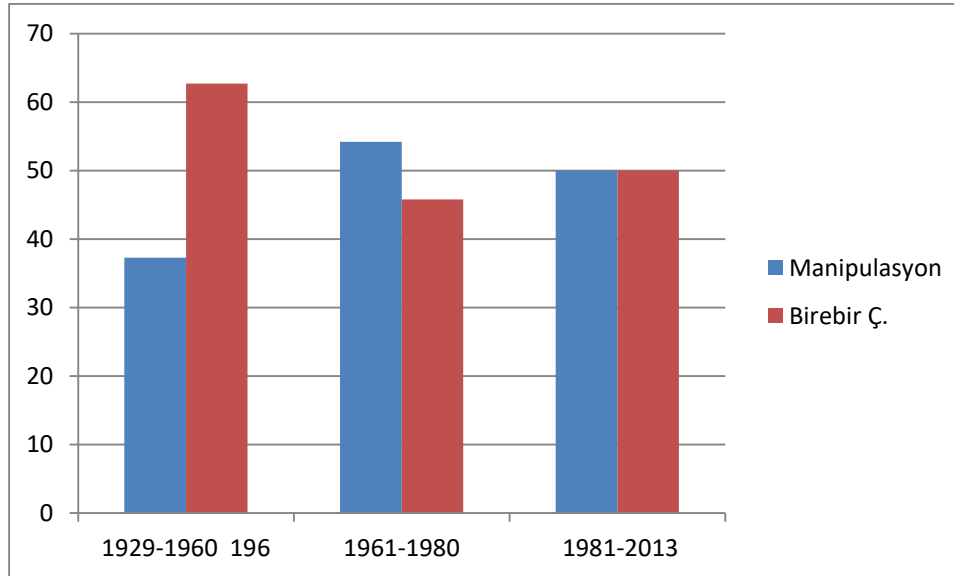
Tabloyu yorumlayacak olursak,

1929-1960 yılları arasında çevrilen 6 kitapta **merak** ile ilgili tutumların %62,7'si (0-100) birebir çeviri yoluyla çevrilmiş iken bu oranın 1961-1980 yılları arasında çevrilen 28 kitapta %45,8 (0-100) ve 1981-2013 yılları arası çevrilen 46 kitapta %50 (0-100) olduğu görülmüştür. Dönemler arası fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır ($p>0,05$).

1929-1960 yılları arasında çevrilen 8 kitapta **olumlu tutumların** %60,3'ü (0-93,4) birebir çeviri yoluyla çevrilmiş iken bu oranın 1961-1980 yılları arasında çevrilen 33 kitapta %41,9 (0-100) ve 1981-2013 yılları arası çevrilen 53 kitapta %49,3 (0-100) olduğu görülmüştür. Dönemler arası fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır ($p>0,05$).

1929-1960 yılları arasında çevrilen 8 kitapta **olumsuz tutumların** %67'si (7,6-100) birebir çeviri yoluyla çevrilmiş iken bu oranın 1961-1980 yılları arasında çevrilen 33 kitapta %33,3 (0-100) ve 1981-2013 yılları arası çevrilen 53 kitapta %50 (0-100) olduğu görülmüştür. Dönemler arası fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır ($p>0,05$).

1929-1960 yılları arasında yazılan 6 kitapta **korku/kaygı** ile ilgili tutumların %56,3'ü (11,1-92,9) birebir çeviri yoluyla çevrilmiş iken bu oranın 1961-1980 yılları arasında yazılan 26 kitapta %47,4 (0-100) ve 1981-2013 yılları arası yazılan 41 kitapta %42,9 (0-100) olduğu görülmüştür. Dönemler arası fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır ($p>0,05$).

Grafik 7. Tutum aktarımında çeviri stratejilerinin dönemsel dağılımı

Tutum aktarımında çeviri stratejilerinin dönemsel dağılımlarına ilişkin bulgularımız, Grafik 6'da verilen bilgi aktarımı çeviri stratejilerinin dönemsel dağılımlarına ilişkin bulgularımızla örtüşmektedir. şöyle ki; 1929-1960 döneminde tutum aktarımı sırasında da Batıyı anlama kaygısı ve Çeviri Bürosu patronajı altında yoğun bir şekilde birebir çeviriye (sözcüğü sözcüğüne) yer verilmiştir. 1961-1980 döneminde gözlemlenen yoğun maniplasyon metinlerin iletisi ve söyleminde yoğun tahrifat anlamına gelmektedir. 1980 sonrası dönemde çeviri stratejilerinin eşitlenmesinin aslında çeviri ve çeviri yöntemlerine ilişkin paradigmalardaki belirgin kutuplaşmaya ışık tuttuğu söylenebilir. Bu konuya ilişkin yorumlara sonuç kısmında yer verilmiştir.

5. SONUÇ

Ekoleştiri özellikle son 30 yıl içinde ivme kazanmış bir çalışma alanı olmasına karşın, çeviri çalışmalarının disiplinlerarası doğası içinde ihmal edilmiş bakir bir alan olarak kalmıştır. Genel olarak dünyada çevre ve çeviri çalışmalarının kesiştiği çok az çalışma vardır. Bu bakımdan, bu iki alanın bir ortak paydada buluşması, hem uygulama ve hem de araştırma açısından yeni ufuklar açacak olanaklar sunmaktadır. Bu nedenle bu projedeki temel savımız, aslında çevreyi bir kültür alt alanı gören bir zihniyetle belli bir coğrafyaya özgü çevresel gerçekliklerin, çevresel farkındalıkların ve sorunların bir kültürel aktarım nesnesi olabileceği düşüncesi olmuştur. evre ve çevresel unsurların çeviri yoluyla aktarımı, dünya üzerindeki farklı coğrafyalarda yer alan doğal yaşama ilişkin farklı yerel seslerin tanınmasına, tanıtılmasına, farklılıkların belirlenmesine ve farkındalıkların belirtilmesine olanak sağlayacaktır.

Daha önce eviribilim çalışmalarının bir parçası olmamış olan evre okuryazarlığının kültürlerarası aktarımı için bu çalışma hem bir ölçek hem de bir araştırma altyapısı oluşturmuştur. Bu projede, betimleyici çeviri çalışmaları temelinde bilgi aktarımı ve tutum aktarımının kaynak metin ve erek metin karşılaştırması temelinde ocuk edebiyatı eserlerinde yapılandırılmasını, çeşitliliğini, dağılımlarını artsremliler bir bakış açısıyla incelemek temel hedefimiz olmuştur. Dünyada ve Türkiye'de alan yazın incelendiğinde, bilgi aktarımını niceliksel verilerle bu denli ayrıntılı bir biçimde ölçen bir çalışmanın yer almadığı görülmektedir. evre okuryazarlığının çeviri çalışmalarına iz düşümü ise şimdiye kadar hiç çalışılmamış bir sahaya işaret etmektedir. Bu ncl çalışma, metinlerin büyük ölçeklerle ve ölçülebilir parametrelerle içerik analizi açısından çalışılabileceğini gözler önüne sermiştir. Daha da açacak olursak, bu çalışmayla İngiltere'de doğa ve evre konulu macera romanlarındaki çevreci içeriğin toplam içerik sözcükleri sayısı temelinde ortalama %41,8 ila %118, 8 arasında seyrettiği, çeviri romanlarda ise çevreye ilişkin toplam

sözcük sayısının %36 ila %119 arasında seyrettiği ortaya çıkmıştır. Bir diğer deyişle, 10 kitap üzerinden dünyada klasik çocuk edebiyatı klasiklerinin, bunların Türkçe çevirileri olan 94 adet eserin derinlemesine incelenmesiyle çevre temalı konularda çocuk edebiyatının bir çeşit gen haritası çıkarılmıştır.

İncelememiz metinsel ve yan metinsel çözümler temelinde eşdeğerlilik, süreç ve çevirmen rolü değişkenleri göz önüne alınarak yapılan bir araştırma deseni çerçevesinde gerçekleşmiştir. Sonuç kısmındaki değerlendirmelerimiz bu üç değişkene ilişkin yorumlamalar ile artsüremli bakış açısı temelinde gerçekleşecektir.

Eşdeğerlilik olgusu, kaynak metin ve erek metin arasındaki metin içi bilgi ve tutum aktarımının gerçekleştirilmesi boyutlarının takip edilebilir niceliksel verilerle değerlendirilmesi şeklinde irdelenmiştir. Bilgi ve tutum yükünün kaynak ve erek metinlerde karşılaştırılarak aralarındaki sözcük sıklığı açısından farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı yorumlanmıştır. Buna göre, bilgi aktarımı bağlamındaki metinsel analizlerde, özgün metin ve çeviri metinlerin çevreye ilişkin toplam sözcük oranlarının karşılaştırılması temelli istatistiksel analizler 5 kitap arasında (*Korkusuz Kaptanlar*, *Orman Çocuğu*, *Sineklerin Tanrısı*, *Al Midilli*, *Söğütlükteki Rüzgâr*) fark ortaya koymazken 3 kitapta (*Siyah İnci*, *Mercan Adası*, *Gizli Bahçe*) çeviri kitaplarda istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. 2 kitapta (*Vahşetin Çağrısı* ve *Define Adası*) ise çeviri eserlerdeki ekolojik bilgi/ çevreye ilişkin Toplam Sözcük Oranları (%) özgün esere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha düşük bulunmuştur. Genel olarak, özgün metinlerle karşılaştırıldığında çeviri metinlerin çevreye ilişkin toplam sözcük sayısı bağlamında çevresel bilgi aktarımını gerçekleştirdiği söylenebilir. Ancak çeviri konusunda aktarılan sözcüklerin çeşitliliği hem kaynak hem de erek dilde oluşturulan metnin zenginliğini arttırmaktadır. Bu nedenle Farklı Sözcük sayılarının belirlenmesi ve karşılaştırmalı olarak hesaplanması daha incelikli sonuçlar elde etmemize olanak verecektir. Yapılan hesaplamalarda 6 kitap (*Siyah İnci*, *Korkusuz Kaptanlar*, *Mercan Adası*, *Sineklerin Tanrısı*, *Gizli Bahçe*, *Söğütlükte Rüzgâr*) ve bunların yeniden çevirileri arasında farklı sözcük açısından istatistiksel hesaplamalarda anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bilgi aktarımına ilişkin olarak belirlenen 8 çevre konulu alt kategoriye ait sözcüklerin çevirisine odaklanılmıştır.

Çeviri stratejileri kapsamında boyanan bu sözcükler, özgün metinlerde sistematik örneklem yoluyla seçilen 10 sayfalık bölümler içinde taranmış ve bilgi aktarımı bağlamında ve süreç değişkeni temelinde incelenmiştir. Ardından, bunların çevirileri birebir çeviri (direkt veya sözcüğü

sözcüğüne), yerileştirme ve yabancılaştırma stratejileri temelinde incelenmiştir. Bu çözümlemelere ilişkin yapılan tanımlayıcı istatistikler çerçevesinde sözcüklerin hangi stratejilerle çevrildikleri incelendiğinde sözcüklerin ortalama %39,1±20,7'sinin direkt çeviri, %57,6±22'sinin yerileştirme, %3,3±4,2'sinin yabancılaştırma yapılarak çevrildiği görülmüştür. Çevirilerde büyük oranda yerileştirmeye yer verilmesi, bu metinlerle karşı karşıya gelen çocuklar kaynak kültürün çevreye ilişkin özelliklerinden pek çoğuna ilişkin olarak bir edinim elde edemediğini, yabancı öğelerin Türk kültürü içindeki aşına diğer öğelerle ifade edildiğini veya en çok karşılaşılan yerileştirme yöntemiyle silindiğini göstermektedir.

Bir başka deyişle, çevre okuryazarlığının bir ayağı olan bilgi aktarımında özgün eser ve yeniden çeviriler karşılaştırıldığında çeviri eserlerde çevre ile ilgili geçen sözcük sayıları korunurken, sözcük çeşitliliğinin azaldığı söylenebilir. Bu bakımdan niceliksel olarak neredeyse bir eşdeğerlik söz konusuysa bu aktarımın niteliği açısından kaynak metin ve erek metin arasında farklar söz konusudur.

Yanmetinsel bilgi aktarımının dinamikleri incelendiğinde, ana metne ulaşmadan önce hazırlayıcı özelliğe sahip yan metinlerin, okurun algısını kontrol altına alma, ana metin hakkında fazladan bilgi verme, eserin yazıldığı sosyal düzen ve sosyo-politik bağlamın değerlendirilmesi açısından çeviri çalışmalarında çok katmanlı ve çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmesi gerektiği saptanmıştır. Eserlerin yan metin öğelerinin bilgi aktarımı açısından içerik analizine genel olarak baktığımızda, niteliksel bulguların bilgi aktarımının sırasıyla resim ve çizimlerle sağlanan görsel destek, dipnot/çevirmen notu (ç.n.), arka kapak tanıtım yazıları, yazar bilgisi önsözler ve son not/ek materyallerle sağlandığı görülmektedir. Yani yan metinlerin bağlamsal, edimsel ve işlev doğası özellikle her çeviriyle yeniden oluşturulan yan metin öğeleriyle, bir kültürde bilgi aktarımına göstergebilimsel ve metinsel olarak katkı sağlamaktadır. Bilinmeyen bir kültürdeki, egzotik atmosfer, sık ormanlar, farklı meyveler, bitkiler, resimlenerek ya da dip not olarak açıklanarak metne bilgi yükünü arttırıcı destek sağlamaktadır.

Eşdeğerlilik çözümlmelerinin ikinci ayağında, İngilizce özgün metinlerde yer alan metiniçi yerleşik doğaya/çevreye karşı tutum bileşenlerinin ne oranda ve hangi yöntemle çeviri metinlere aktarıldığı metiniçi tutum bağlamında ve süreç değişkeni temelinde ele alınmıştır. Bu çözümleme kapsamında Simmons'un (1995) çevre okuryazarlığı çerçevesi temel alınarak özgün kitapların tutum açısından içerik analizi yapılmıştır. Ardından, dört temel başlıkta belirlenen tutumların birebir çeviri (sözcüğü sözcüğüne çeviri), manipülasyon şeklinde belirlenen çeviri stratejileriyle aktarımı

değerlendirilmiştir. 80 kitapta merak ile ilgili tutumların %52,3'ü birebir çevrilmişken, %47,7'si manipüle edilmiştir. (İncelenen 94 kitabın 80'inde merak tutumuna rastlanmıştır.). 94 kitapta doğaya ve hayvanlara karşı olumlu tutumların %45,5'i birebir çevrilmişken, %54,5'i manipüle edilmiştir. 94 kitapta doğaya ve hayvanlara karşı olumsuz tutumların %45,6'sı birebir çevrilmişken, %54,4'ü manipüle edilmiştir. 73 kitapta korku/kaygı tutumlarının %48'i birebir çevrilmişken, %52'si manipüle edilmiş veya eksiltilmiştir. (İncelenen 94 kitabın 73'ünde korku/kaygı tutumuna rastlanmıştır.). Bir diğer deyişle, belirlenen çevre odaklı tutum ve davranışların %50'sinden fazlası çeviri yoluyla değişikliğe uğratılmakta, çevre konulu metin içine kurgulanmış alt iletiler tahrip edilmektedir. Bu durum, erek kültürde kaynak kültürün aksine bambaşka bir çevre kültürü oluşturulduğunu veya kaynak kültürdeki çevre kültürünün erek dile tam anlamıyla aktarılmadığını göstermektedir.

Eserlerin yan metin öğelerinin tutum aktarımı açısından içerik analizine genel olarak baktığımızda, çoğunlukla insanın doğayla mücadelesi ve çetin doğa koşullarına karşı galip gelmesi öykülenmektedir. Kimi kitapların ana teması insanoğlunun maceracı ruhunu tatmin etmeye yönelik egzotik çevre koşullarını arka plan olarak serüvenlerdir (*Define Adası, Mercan Adası, Korkusuz Kaptanlar*). Kimi kitapların ise daha derinlikli ileti kaygısıyla yazıldığı (*Siyah İnci, Vahşetin Çağrısı, Orman Çocuğu*) ve hayvanların da insanlar gibi bu ekosistemin bir parçası olduğuna, hayvanlara karşı şiddetin kınanması gerektiğine dair mesajların verildiği görülmektedir. İnsan elinin doğaya olumlu ve olumsuz yönde temas ederek farklı tepkimelere yol açtığı iki eser (*Gizli Bahçe* ve *Sineklerin Tanrısı*), insanın-doğa etkileşimini farklı açılardan örneklendirmektedir. Şöyle ki, insan eliyle güzelleşen doğanın iyileştirici gücü, barışçıl eli *Gizli Bahçe*'de öykülenirken, doğal güzelliklere ve kaynaklara sahip bir adanın insan içgüdüleri ve hırslarıyla nasıl bir cehenneme dönüştüğünü anlatan *Sineklerin Tanrısı* iki farklı bakış açısı sunmaktadır. Pastoral bir arka planda hayvan-insan arasındaki bir bağlantının anlatıldığı *Al Midilli*, doğadaki barışçıl dengeyle örüntülenen *Söğütlükteki Rüzgâr* farklı bir tat bırakmaktadır.

Çevre okuryazarlığı ve yan metin kesişimi farklı kitaplarda incelenmesi gereken bakir bir alanı işaret etmektedir. Çünkü alan yazına baktığımızda çevre okuryazarlığı ile ilgili içerik analizinin metin içinde gerçekleştiği görülmektedir. Kitabın ana temasına uygun bir söylemle verilen veya ima edilen ileti, daha girişte veya arka kapak yazılarından okurun zihnine kazanılmaktadır. Yan metin öğeleri, tutum aktarımında manipülatif doğaları gereği çeşitlilik göstermektedir. Yazınsal veya yazınsal olmayan kitapların tutum amaçlı olarak yan metinlerinin incelenmesi aslında kitabın

alınmasına ilişkin yazar, yayınevi ve/veya çevirmen gibi farklı aktörlerin asıl niyetlerini daha somut ve doğrudan ortaya koyan veriler sunmaktadır.

Projemizin 3. yani son raporu çerçevesinde bilgi ve tutum aktarımı bağlamında dönemsel farklılıklar üzerinde durulmuştur. 1929-1960, 1961-1980 ve 1981-2013 şeklinde belirlenen bu üç dönemin içinde özellikle 1929-1960 dönemine ilişkin sonuçlar Türk toplumunun tarihsel sosyo-politik süreçleriyle paralel ve uyumlu bulgular ortaya koymuştur.

Çeviri Bürosu'nun kurulması (1940-1967) çeviri yoluyla batılılaşma yolunda sistematik bir devlet politikasının temellerinin atılması olarak yorumlanabilir. Çeviri Bürosu'na ilişkin resmi söylem, erek dil olarak Türkçedeki yazınsal ve kültürel eksiklikleri bertaraf etmek ve ithal edilen yeni bilgi ve fikirlerle Türk toplumundaki yoksunlukları ortadan kaldırmak şeklinde olmuştur. Batıyı özümsemek için bu dönemdeki çeviri stratejisi olabildiğince sadık, kolay okunabilir ve anlaşılabilir bir Türkçe ile özgün metnin sanatsal, düşünsel ve estetik özelliklerini koruyarak çeviri yapmak şeklinde belirlenmiştir (Aksoy, 2001). Grafik 6 ve 7'den de görüleceği üzere, hem bilgi hem de tutum aktarımında birebir çevirinin en yoğun görüldüğü dönem olmuştur. Diğer dönemlerde ise zaman içinde birebir çevirinin yerini özgün metinde değişiklik anlamına gelen manipülasyon ve yerileştirme stratejilerinin aldığı görülmektedir.

1961-1980 dönemine bakacak olursak, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye BM üyesi olmuş ve Batılılaşma rotasında yönünü Avrupa'dan Amerika'ya çevirmiş bir haldedir. 1950'li yıllarda Demokrat Parti rejiminin baskıcı uygulamaları 1960 ihtilalini getirmiş ve ardından ülkede sağ-sol kutuplaşmaları belirginleşmiştir. Bu sıcak siyasi ortam 12 Mart 1971 ihtilali beraberinde getirmiştir. Bu siyasi olaylarla birlikte ortaya çıkan durum entellektüel bilgiyi devletin denetiminde ithal etmekten uzaklaşarak farklı politik çevrelere ve gruplara hizmet eden yapılara dönüşüme neden olmuştur. Ortaya çıkan bireysel yayınevleri kendi amaç ve hedeflerine hizmet eden kitaplar çevirtmiş veya yayınlamıştır. 1961-1980 döneminde belirleyici olan Çeviri Bürosu'nun kapatılmasıyla oluşan politik kristalleşmeye hizmet eden karışık taleptir. Bu nedenle 1960'lardan itibaren hızlı bir manipülasyon sürecine geçiş gerçekleşmiştir. 1980 sonrası apolitik dönem ve 2002 sonrası AKP hükümeti uygulamaları çeviriyi amaç, araç ve süreç olarak farklı bir paradigmaya çekmiştir. Bilindiği üzere, telif gerektirmeyen eserler çoğu kez İslami yayınevleri tarafından İslami değerlerle bezenmiş bir yerileştirme hareketi ile tekrar tekrar basılmış veya yeniden yazılmıştır. Dolayısıyla, hem tutum hem de bilgi aktarımında sosyo politik olaylara paralel olarak çeviride çevirmen için bir özgürlük döneminden söz etmek mümkündür.

Dönemsel çözümlere çevirmen görünürlüğü açısından bakacak olursak, bulgularımız tarihsel süreç içinde çevirmenin görünürlüğünün giderek arttığını ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle, gerek ön kapakta gerekse dipnot ve Ç.N. kullanımlarında en görünmez olan dönem 1929-1960 arası iken, burada bir milli görev aşkıyla Türk ulusunun eksiklerini kapatmaya çalışan ama kendi öne çıkmayan bir kılıcı rolü söz konusudur. Öte yandan, çevirmen adının ön kapaktaki varlığı ile Ç.N./dipnot kullanımı şeklinde iki başlıkta ele aldığımız görünürlük olgusu ve bunun tarihsel seyri, kültürlerarası alışverişin niteliğini gözler önüne sermekte ve süreç kararlarına ilişkin net bir gösterge oluşturmaktadır. Tarihsel süreç içinde Ç.N. ve dipnotların giderek artması, kültürlerarası aktarımın değişen doğasını, kültürel özelliklerin giderek belirgin çeşitliliğe doğru kaydığını ve çevirmenin görünür kılındığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, artan sayıdaki dipnotlar kültürel çeşitliliğin ve farklı olanın belirginleştirildiğinin de altını çizerek değişen eğitim ve okuma normlarına yönelik ipuçları sunmaktadır.

Çevirmenin ön kapakta giderek daha çok yer alması bir kılıcı olarak metin denetimindeki rolünün arttığını göstermektedir. Özellikle 2000'li yıllarda değişen piyasa koşulları ve buna bağlı olarak evrilen sosyo-kültürel ve politik paradigmlar, bu tür uygulamalarda alana çeşitlilik getirmiştir. Bu nedenle, yanmetin para-metreleri, edebiyat dizgesi içinde farklı metin türleri için farklı dillerden Türkçeye çevirilerde daha büyük ölçeklerle artsüremli ve eşsüremli olarak yeniden ele alınmalıdır.

Bu çalışmanın sonuçları bizlere çevirinin başka kültüre açılan bir kapı olarak eğitimde ne denli etkin olduğunu ortaya koymaktadır. Çevre okuryazarlığı sanılanın aksine fen dersleriyle eşleşik bir kavram olmayıp çocuk yazını içinde yer alan ve önem verilmesi gereken eğitsel bir alt bileşendir. Çevirebilimin zaten doğasında var olan disiplinler arası bir anlayışla, çevre odaklı değerler, motifler ve izlekler çocuk yazını içinde yer almalıdır. Bu çalışma, çevre farkındalığı, çevre etiği, çevre bilgisi ve bilinci olgularının hem Türkçe yazılan telif eserlerde hem de çeviri eserlerde değerlendirilmesinin, takip edilmesinin ve ölçülmesinin yolunu açmak için oluşturulmuş bir başlangıçtır. Geliştirdiğimiz ölçek, çevre okuryazarlığının temel olgularını metin içi araçlarla bütünleştirdiğinden bu çalışmayı başka veri tabanları ile farklı diller arasında da tekrarlamak mümkündür.

Sonsöz

115K145 nolu proje kapsamında yürüttüğümüz çalışmalarda son derece uyumlu bir ekip çalışması yürüterek alana özgün bir yaklaşım getirdiğimizi düşünüyoruz. Yurtdışında gittiğimiz iki

konferansta da proje kapsamı, kuramsal çerçeve, bütünce temelli bir yaklaşımla geniş veri tabanına sahip bir çalışma yaptığımız için alanın önemli kişilerinden hep övgü dolu sözler aldık.

115K145 nolu proje çalışmasının ürünü olarak

(I) SSCI endeksli uluslararası bir derginin yayın kurulunun görüşüne sunulmuş olan artsüremli çeviri stratejileri konulu bir makale,

(II) MLA endeksli uluslararası ve Türkiye’de basılan *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*’nin yayın kurulunun görüşüne sunulan çevirmen görünürlüğü konulu bir makale,

(III) Anı Yayıncılık tarafından yayınlanan *Dilbilim ve Çeviribilim Yazıları* başlıklı kitapta basılan “Çeviri Çalışmalarına Ekoleştirel bir Yaklaşım: Gözlemler ve Bir Model Önerisi” başlıklı bir kitap bölümü yer almaktadır (bknz proje çıktıları)

Ayrıca, çevre okuryazarlığının kültürlerarası aktarımı konulu makalenin yazımı da devam etmektedir.

Çok şey öğrendiğimiz ve akademik olarak çok beslendiğimiz bu süreci başarılı ve ses getirecek akademik çalışmalarla taçlandırmak dileğiyle, bize bu olanağı sağlayan TÜBİTAK’a ve değerli yorumları ve eleştirileriyle projemize katkı veren hakem(ler)imize teşekkürü bir borç biliriz.

Kaynakça

- Acun, F. 2013. Atatürk ve Türk İnkılap Tarihi. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Adams, W. J. 2003. Promoting Environmentally Responsible Behavior: An Evaluation of the Global Learning and Observations to Benefit the Environment (GLOBE) Programme. (Yüksek Lisans Tezi). Güney Afrika Üniversitesi, Güney Afrika.
- Aixela, J. F. 1996. "Culture-specific items in translation". Sayfa 52-78. Translation, Power, Subversion. Editörler: Alvarez, R., Vidal, C. A. Frankfurt: Multilingual Matters.
- Akalan, A. O. 2013. "IX. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (1950-1954) faaliyetlerinden hareketle Demokrat Parti'nin eğitim ve kültür politikası", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 2(4), 129-142.
- Akıllı, M., Genç, M. 2015. "Ortaokul öğrencilerinin çevre okuryazarlığı alt boyutlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi", Sakarya University Journal of Education, 5(2), 81-97.
- Akıncı, A. 2014. "Türkiye'nin darbe geleneği: 1960 ve 1971 müdahaleleri", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9(1), 55-72.
- Aksoy, B. 2001. "Translation as rewriting: the concept and its implications on the emergence of a national literature". Translation Journal, 5(3), <http://accurapid.com/journal/16prof.htm>, Son erişim tarihi: 11 Temmuz 2017.
- Aktaş-Salman, U. "Hayırlı Sabahlar Hans!". Radikal. <http://www.radikal.com.tr/politika/hayirli-sabahlar-hans-789250/>, Son erişim tarihi: 1 Temmuz 2017.
- Alver, A. 2012. "12 Eylül 1980 askeri darbesi 'Devrimciler' ile 'Yüz: 1981' romanlarından hareketle 12 Eylül döneminde yaşanan devlet güdümlü baskı ve şiddet sorunsalı", Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 1(1), 5-22.
- Andrews, S. 1986. "Morphological influences on lexical access: lexical or nonlexical effects", Journal of Memory ve Language, 25, 726-740.

- Antunes, A., Gadotti, M. 2006. "Eco-pedagogy as the appropriate pedagogy to the earth charter process". Sayfa 135-137. *The Earth Charter in Action: Toward a Sustainable World*. Editörler: Blaze, P., Vilela, M., Roerink, A. Amsterdam: Kit Publisher.
- Awung, F. 2014. "Agency in translating *Une Vie de Boy* into English: exploring translator identity and translation strategies", *Stellenbosch Papers in Linguistics Plus*, 43, 17-30.
- Aycan, N., Aycan, Ş. 2011. "1940'lı yıllar ile günümüzün eğitim politikaları ve Hasan Ali Yücel". Sayfa 266-274. *Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Hasan Ali Yücel'den Günümüze Eğitim Bilim Kültür Politikaları Sempozyum Bildirileri*. Editör: Kocabaş, K. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları.
- Baker, M. 1992. *In Other Words*. London: Routledge.
- Bandia, P., Milton, J. 2009. "Introduction: agents of translation and translation studies". Sayfa 1-18. *Agents of Translation*. Editörler: Bandia, P., Milton, J. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Bassnett, S., Lefevere, A. 1990. *Translation, History and Culture*. London: Printer Publishers.
- Bek, G. 2007. *1970-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kültürel ve Sanatsal Ortam*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bilgili, C. (Ed.). 2014. *Dijital İletişim Etkisi. Uluslararası Akademik Konferans Bildiri Kitabı*. İstanbul: İskenderiye Kitap.
- Branch, M. P., O'Grady, S. "Defining Ecocritical Theory and Practice: Sixteen Position Papers from the 1994 Western Literature Association Meeting". http://www.asle.org/wp-content/uploads/ASLE_Primer_DefiningEcocrit.pdf, Son erişim tarihi: 1 Haziran 2017.
- Buell, L. 2005. *The Future of Environmental Criticism: Environmental Crisis and Literary Imagination*. Malden, MA: Blackwell.
- Catford, J. C. 1965. *A Linguistic Theory of Translation: An Essay on Applied Linguistics*. London: Oxford University Press.
- Chan, K. K. W. 1996. "Environmental attitudes and behavior of secondary school students in Hong Kong", *The Environmentalist*, 16, 297-306.

- Chu, H. E., Lee, E. A., Ko, H. R., Shin, D. H., Lee, M. N., Min, B. M., Kang, K. H. 2007. "Korean year 3 children's environmental literacy: a prerequisite for a Korean environmental education curriculum", *International Journal of Science Education*, 29(6), 731-746.
- Çıkla, S. 2005. "Tanzimattan günümüze çocuk edebiyatı ve bazı öneriler", *Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, 104/105, 89-107.
- Cronin, M. 2006. *Translation and Identity*. Oxford: Routledge.
- Cronin, M. 2015. "The moveable feast: translation, ecology and food", *The Translator*, 21(3), 244-256.
- Daldeniz, E. 2010. "Islamic publishing houses in transformation: the role of translation", *Translation Studies*, 3(2), 216-230.
- Danık, G. "1960-1980 Türkiye Ekonomisi, Sanayi Politikası ve Siyasal Durum". *Paranomist.com*. <https://www.paranomist.com/1960-1980-turkiye-ekonomisi-sanayi-politikasi-ve-siyasal-durum.html>, Son erişim tarihi: 10 Haziran 2017.
- Demircioğlu, C. 2009. "Translating Europe. The case of Ahmed Midhat as an Ottoman agent of translation". Sayfa 131-160. *Agents of Translation*. Editörler: Bandia, P., Milton, J. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Demirtaş, B. 2008. "Atatürk döneminde eğitim alanında yaşanan gelişmeler", *Akademik Bakış*, 1(2), 155-176.
- Demirtürk, S. 2015. "1960–1980 döneminde Türkiye’de sosyo-ekonomik değişimin ve dışa yönelişin toplumsal dinamikleri", 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(12), 155-182.
- Dimitriu, R. 2009. "Translators' prefaces as documentary sources for translation studies", *Perspectives—Studies in Translatology*, 17(3), 193–206.
- Erdoğan, M., Coşkun, E., Uşak, M. 2011. "Developing children's environmental literacy through literature: An analysis of 100 basic literary works", *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 42, 45-62.

- Farahani, M. V., Mokhtari, A. 2016. "An analysis of cultural specific items in English translation of Hedayat's "Blind Owl" based on domestication vs. foreignization dichotomy", *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 3(4), 308-324.
- Feroz, A. 1993. *The Making of Modern Turkey*. New York: Routledge.
- Florin, S. 1993. "Realia in Translation". Sayfa 122-128. *Translation as Social Action: Russian and Bulgarian perspective*. Editör: Zlateva, P. London: Routledge.
- Fowler, C. A., Napps, S. F., Feldman, L. 1985. "Relations among regular and irregular morphologically related words in the lexicon as revealed by repetition priming", *Memory & Cognition*, 13(3), 241-255.
- Garces, C. V. 2011. "Ecocriticism and translation", *Odisea*, 12, 257-272.
- Genette, G. 1997. *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (translated by Lewin, J. E.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Genztler, E. 1997. "Foreword". Sayfa ix-xvii. *What is Translation? Centrifugal theories, critical interventions*. Editörler: Neubert, A., Shreve, G. M. Kent, OH: Kent State University Press.
- Giraud, H., Grainger, J. 2001. "Priming complex words: Evidence for supralexical representation of morphology", *Psychonomic Bulletin & Review*, 8, 96-101.
- Glotfelty, C., Fromm, H. (Ed.). 1996. *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Athens and London: The University of Georgia Press.
- Glotfelty, C. 1996. "Introduction". Sayfa xviii. *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Editörler: Glotfelty, C., Fromm, H. Athens and London: The University of Georgia Press.
- Goodenough, W. H. 1964. "Cultural Anthropology and Linguistics". Sayfa 36-39. *Language in Culture and Society. A Reader in Linguistics and Anthropology*. Editör: Hymes, D. New York: Harper & Row.
- Güler, E. "50 Shades of Turkish Censorship". *Hürriyet Daily News*. <http://www.hurriyetdailynews.com/50-shades-of-turkish->

copyright.aspx?pageID=238&nID=38462&NewsCatID=386, Son erişim tarihi: 1 Temmuz 2017.

Güran Yiğitbaşı, K. 2014. "Türkiye'de çocuk dergiciliği: TRT Çocuk Dergisi örneği", İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 37-56.

Hartama-Heinonen, R. 1995. "Translators' prefaces—A key to the translation?", *Folia Translatologica*, 4, 33–42.

Harvey, G. 1977. "A conceptualization of environmental education". Sayfa 66-67. A Report on the North American Regional Seminar on Environmental Education. Editörler: Aldrich, J., Balckburn, A., Abel, G. Columbus, OH: ERIC / SMEAC.

Hatim, B. 2001. *Teaching and Researching Translation*. Harlow, UK: Longman.

Hines, J., Hungerford, H., Tomera, A. 1986/87. "Analysis and synthesis of research on responsible environmental behavior: a meta-analysis", *The Journal of Environmental Education*, 18(2), 1-8.

Hollweg, K. S., Taylor, J. R., Bybee, R. W., Marcinkowski, T. J., McBeth, W. C., Zoido, P. 2011. "Developing a framework for assessing environmental literacy". North American Association for Environmental Education. <http://www.naaee.net>, Son erişim tarihi: 16 Haziran 2017.

Holmes, J. S. 1972/1988. "The name and nature of translation studies". Sayfa 67-80. *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Editör: Holmes, J. Amsterdam: Rodopi.

Hostova, I. 2016. "Of ecosystems and Translations: some ways of translating non-traditional texts", *World Literature Studies*, 8, 74-85.

Juhasz, B. J., Inhoff, A. W., Rayner, K. 2005. "The role of interword spaces in the processing of English compound words", *Language & Cognitive Processes*, 20, 291-316.

Kansu-Yetkiner, N. 2016. "Banned, bagged, bowdlerized: a diachronic analysis of censorship practices in children's literature of Turkey", *History of Education & Children's Literature*, 11(2), 101-120.

Kaplan, İ. 2011. *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Karatekin, K. 2012. "Environmental literacy in Turkey primary schools social studies textbooks", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 3519-3523.
- Katan, D. 1999. *Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Kavcar, N. 2011. "1946 üniversite reformu ekseninde üniversite yasalarının değerlendirilmesi". Sayfa 455-468. *Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Hasan Ali Yücel'den Günümüze Eğitim Bilim Kültür Politikaları Sempozyum Bildirileri*. Editör: Kocabaş, K. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları.
- Korhonen, K., Lappalainen, A. 2004. "Examining the environmental awareness of children and adolescent in the Ramomafana region, Madagascar", *Environmental Education Research*, 10(2), 195-216.
- Koskinen, K. 2010. "Agency and causality: towards explaining by mechanisms in translation studies". Sayfa 165-187. *Translators' Agency*. Editörler: Kinnunen, T., Koskinen, K. Tampere: Tampere University Press.
- Koşar-Altınyelken, H., Akkaymak, G. 2012. "Curriculum change in Turkey: some critical reflections". Sayfa 59-70. *Neoliberal Transformation of Education in Turkey*. Editörler: İnal, K., Akkaymak, G. US: Palgrave Macmillan.
- Lefevere, A. 1977. *Translation Literature. The German Tradition from Luther to Rosenweig (Approaches to Translation 4)*. Assen/Amsterdam: van Gorcum.
- Lefevere, A. 1992. *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London/New York: Routledge.
- Libben, G. 1998. "Semantic transparency in the processing of compounds: consequences for representation, processing, and impairment", *Brain & Language*, 61, 30-44.
- Makal, A. 2008. "Türkiye emek tarihinin bir izdüşüm alanı olarak 'edebiyat'", *Çalışma ve Toplum*, 3, 15-43.
- Martin, A. E. 2006. "Annotation and authority: Georg Forster's Footnotes to the *Nachrichten von den Pelew-Inseln (1789)*", *Translation and Literature*, 15, 177-201.

- Neather, R. 2014. "Visual paratexts in literary translation: intersemiotic issues in the translation of classical Chinese literature". Sayfa 504-515. *A Companion to Translation Studies*. Editörler: Bermann, S., Porter, C. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Newhouse, N. 1990. "Implication of attitude and behavior research for environmental conservation", *The Journal of Environmental Education*, 22(1), 26-32.
- Newmark, P. 1981. *Approches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Newmark, P. 1988. *Textbook of Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Neydim, N. "Masumiyetini Tamamen Kaybeden Seçki: 100 Temel Eser". *Radikal*. <http://www.radikal.com.tr/yorum/masumiyetini-tamamen-kaybeden-secki-100-temel-eser-790253/>, Son erişim tarihi: 9 Mayıs 2017.
- Neydim, N. 1995. *Türkiye'de Çeviri Çocuk Edebiyatında Tarihsel Süreç İçerisinde Çizilen Çocuk Figürlerine Toplumsal Bakış Açısından Yüklenen İşlevler*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Neydim, N. 2000. *80 Sonrası Paradigma Değişimi Açısından Çeviri Çocuk Edebiyatı*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Neydim, N. 2003. "Türkiye'de çeviri çocuk edebiyatının gelişimi ve bu gelişimde Fransız dili ve aydınlanmasının etkisi". *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 13, 79-93.
- Nida, E. A. 1964. *Toward A Science of Translating*. Leiden: E.J. Brill.
- Nida, E. A., Taber, C. R. 1982. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E.J. Brill.
- Oğuz, E. S. 2010. *Türkiye'de Kültür Politikaları ve Kütüphaneler, 1923-1980*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Oktar, L., Kansu-Yetkiner, N. 2012. "Different times, different themes in *Lady Chatterley's Lover*: a diachronic critical discourse analysis of translator's prefaces", *Neohelicon, Acta Comparationis Litterarum Universarum*, 39(2), 337-364.
- Oppermann, S. 2012. "Ekoeleştiri: çevre ve edebiyat çalışmalarının dünü ve bugünü". Sayfa 9-57. *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat*. Editör: Oppermann, S. Ankara: Phoenix Yayınları.

- Oran, B. (Ed.). 2010. Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 2 (12. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (Ed.). 2013. Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 3 (2. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Paloposki, O. 2010. "The translator's footprints". Sayfa 86-107. Translators' Agency. Editörler: Kinnunen, T., Koskinen, K. Tampere: Tampere University Press.
- Paloposki, O. 2011. "Domestication and Foreignization". Sayfa 40-42. Handbook of Translation Studies. Editörler: Gambier, Y., Doorslaer, L. V. Amsterdam: John Benjamins.
- Paraskevopoulos, S., Padeliaou, S., Zafiroopoulos, K. 1998. "Environmental knowledge of elementary school students in Greece", The Journal of Environmental Education, 29(3), 55-60.
- Pellatt, V. (Ed.). 2013. Text, Extra-text, Meta-text and Para-text in Translation. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Press.
- Rezai, M., Kuhl, D. 2014. "Strategies employed in translation of tourist guidebooks culture-specific items from Persian into English", Theory and Practice in Language Studies, 4(4), 750-757.
- Roth, C. E. 1992. "Environmental Literacy: Its Roots, Evolution and Directions in the 1990s". ERIC. <http://eric.ed.gov/?id=ED348235>, Son erişim tarihi: 15 Haziran 2017.
- Şafak, C. 2014. "Türkiye'de 1960-1980 dönemi emek tarihine ilişkin kaynaklar", Çalışma ve Toplum, 42(3), 159-184.
- Sandra, D. 1990. "On the representation and processing of compound words: Automatic access to constituent morphemes does not occur", Quarterly Journal of Experimental Psychology, 42A, 529-567.
- Shen, C. 2014. "The literary translator as social agent: Zhou Zuoren and the literature for children", Neohelicon, 41, 257-273.
- Şentürk, S. 2009. "Türkiye'de Kitabın Yargı Serüveni". Milliyet. <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-de-kitabin-yargi-seruveni-kitap-1110840/>, Son erişim tarihi: 10 Temmuz 2017.

- Seyhan, A. 2015. "Saved by translation: German academic culture in Turkish exile". Sayfa 108-123. *Tradition, Tension and Translation in Turkey*. Editörler: Tahir-Gürçağlar, Ş., Paker, S., Milton, J. Amsterdam: John Benjamins.
- Shokri, S., Ketabi, S. 2015. "Translating culture-specific items in Shazdeh Ehtejab: examining foreignization and domestication", *International Journal of Research Studies in Education*, 4(3), 3-16.
- Simmons, D. 1995. "Working paper # 2: Developing a framework for national environmental education standards". Sayfa 53-58. *Papers on the Development of Environmental Education Standards*. Editör: Simmons, D. Troy, OH: NAAEE.
- Snell-Hornby, M. 1988. *Translation Studies: An Integrated Approach*. Amsterdam: John Benjamins.
- Srbnovski, M., Erdogan, M., Ismaili, M. 2010. "Environmental literacy in the science education curriculum in Macedonia and Turkey", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 4528-4532.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. 2002. "What texts don't tell: the use of paratexts in translation research". Sayfa 44-60. *Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues*. Editör: Hermans, T. Manchester: St. Jerome.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. 2008. *The Politics and Poetics of Translation in Turkey*. New York: Rodopi.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. 2009. "A cultural agent against the forces of culture-Hasan Âli Yücel". Sayfa 161-188. *Agents of Translation*. Editörler: Bandia, P., Milton, J. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. 2015. "The 'official' view on translation in Turkey". Sayfa 125-144. *Tradition, Tension and Translation in Turkey*. Editörler: Tahir-Gürçağlar, Ş., Paker, S., Milton, J. Amsterdam: John Benjamins.
- Tapanainen, U. 2008. *Translating Music and Sound – Foreignization and Domestication in the Translated Articles in Soundi Magazine*. (Yüksek Lisans Tezi). University of Vaasa, Vaasa.
- Terestyenyi, E. 2011. "Translating culture-specific items in tourism brochures", *SKASE Journal of Translation and Interpretation*, 5(2), 13-22.

- Toury, G. 1980. *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University.
- Toury, G. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education.
- European Society for Translation Studies. "Translation Studies Glossary". <http://glossary-est.wikidot.com/>, Son erişim tarihi: 10 Haziran 2017.
- Tuncer, N. 1995. "Children's literature in Turkey", *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 9(3), 268-269.
- Ulusal Yayın Kongreleri. "Ulusal Yayın Kongrelerinin Tarihçesi". <http://www.ulusalyayinkongresi.gov.tr/TR,110726/tarihce.html>, Son erişim tarihi: 1 Temmuz 2017.
- Ungan, S., Demir, E. 2016. "Günümüz çocuk edebiyatı yazarları ve eserleri üzerine bir inceleme", *Türk Eğitim Dergisi*, 1(1), 40-65.
- Üstünsöz, İ. 2015. "Censorship of "obscene" literary translations in Turkey". Sayfa 219-231. *Tradition, Tension and Translation in Turkey*. Editörler: Tahir-Gürçağlar, Ş., Parker, S., Milton, J. Amsterdam: John Benjamins.
- Uyar, Y., Ensar, F. 2016. "Does mother tongue education support development of environmental literacy in Turkey? An analysis of Turkish course books", *International Journal of Environmental and Science Education*, 11(1), 1-8.
- Uzun, N., Sağlam, N. 2007. "Ortaöğretim öğrencilerinin çevreye yönelik bilgi ve tutumlarına "Çevre ve İnsan" dersi ile gönüllü çevre kuruluşlarının etkisi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 210-218.
- Valero Garcés, C. 2011. *Ecocriticism and translation*, *Odisea*, 12, 257-272.
- Venuti, L. 1995/2004. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London/New York: Routledge.
- Venuti, L. 2007. "Adaptation, translation, critique", *Journal of Visual Culture*, 6(25), 25-43.
- Venuti, L. 2013. *Translation Changes Everything: Theory and Practice*. Oxford: Routledge.

- Vlahov, S., Florin, S. 1969. "Neperevodimoe v perevode", *Realii, Masterstvo perevoda*, 6, 432-456.
- Watts, R. 2000. "Translating culture: reading the paratexts to Aimé Césaire's *Cahier d'un retour au pays natal*", *TTR*, 13(2) 29–46.
- Wilss, W. 1982. *The Science of Translation*. Stuttgart: Gunter Narr verlag Tubingen.
- Yang, W. 2010. "Brief study on domestication and foreignization in translation", *Journal of Language Teaching and Research*, 1(1), 77-80.
- Yücesan-Özdemir, G., Özdemir, A. M. 2012. "The political economy of education in Turkey: State, labor, and capital under AKP rule". *Neoliberal Transformation of Education in Turkey: Political and Ideological Analysis of Educational Reforms in the Age of the AKP*, 1. Editörler: İnal, K., Akkaymak, G. US: Palgrave Macmillan.
- Yuste Frias, J. 2012. "Paratextual elements in translation: paratranslating titles in children's literature". Sayfa 117-134. *Translation Peripheries, Paratextual Elements in Translation*. Editörler: Gil-Bajardí, A., Orero, P., Rovira-Esteva, S. Bern: Peter Lang.
- Zürcher, E. J. 2000. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (7. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Çalışmaya Konu Olan Kaynaklar

- Ballantyne, R. M. 1858. The Coral Island. <http://pinkmonkey.com/dl/library1/digi453.pdf>, Son erişim tarihi: 29 Şubat 2016.
- Ballantyne, R. M. 1943. Mercan Adası. (Çeviren: Nurullah Ataç). İstanbul: Kanaat.
- Ballantyne, R. M. 1967. Mercan Adası. (Çeviren: M. Doğan Özbay). İstanbul: Zühal.
- Ballantyne, R. M. 1968. Mercan Adası. (Çeviren: Öznur Özer). İstanbul: İyiGün.
- Ballantyne, R. M. 1971. Mercan Adası. (Çeviren: Öz Dokuman). İstanbul: Armağan.
- Ballantyne, R. M. 1974. Mercan Adası. (Uyarlayan: Metin Ener). İstanbul: Deniz.
- Ballantyne, R. M. 1980. Mercan Adası. (Çeviren: Gülten Suveren). Altın.
- Ballantyne, R. M. 1983. Mercan Adası. (Hazırlayan: Vefa Ülkü). İstanbul: Görsel.
- Ballantyne, R. M. 1985. Mercan Adası. (Çeviren: Müzehher Va-nü). İstanbul: Sosyal.
- Ballantyne, R. M. 1999. Mercan Adası. (Çeviren: Melisa Cagnino). İstanbul: Boyut.
- Ballantyne, R. M. 2004. Mercan Adası. (Hazırlayan: Sezgin Akçay). İstanbul: Zambak.
- Ballantyne, R. M. 2006. Mercan Adası. (Çeviren: Gökçen Ezber). İstanbul: İş Bankası.
- Ballantyne, R. M. 2007. Mercan Adası. (Tashih: Deniz Işık). İstanbul: Birleşik Tomurcuk.
- Golding, W. 1954. The Lord of the Flies. <http://www.pdfdrive.net/home-page-title-page-lord-of-the-flies-global-village-e220394.html>, Son erişim tarihi: 29 Şubat 2016.
- Golding, W. 1969. İşte Bizim Dünya. (Çeviren: Özay Süsoy). Habora.
- Golding, W. 1979. Sineklerin Tanrısı. (Çeviren: Mina Urgan). Milliyet.
- Golding, W. 1983. Sineklerin Tanrısı (İşte Bizim Dünya). (Çeviren: Müge Tayşi). İstanbul: Deniz.
- Golding, W. 1994. Çocuk Adası. (Çeviren: Ömer Savuran). İstanbul: Ya-Pa.
- Grahame, K. 1908. The Wind in the Willows. <http://pinkmonkey.com/dl/library1/wind.pdf>, Son erişim tarihi: 29 Şubat 2016.

- Grahame, K. 1972. Dört Arkadaş. (Çeviren: Kezban Akçalı). İstanbul: Armağan.
- Grahame, K. 1986. Söğüt Ağaçlarında Rüzgar. (Çeviren: Leyla Onat). Ankara: İlk Kaynak.
- Grahame, K. 2002. Söğütlükte Rüzgar. (Çeviren: Cenk Pamay). İstanbul: İş Bankası.
- Grahame, K. 2011. Söğütlerde Rüzgar. (Çeviren: Bilgin Adalı). İstanbul: Yapı Kredi.
- Hodgson Burnett, F. 1911. The Secret Garden. <http://www.feedbooks.com/book/6578/the-secret-garden>, Son erişim tarihi: 29 Şubat 2016.
- Hodgson Burnett, F. 1944. Esrarlı Bahçe. (Çeviren: Nermin Milâr). İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- Hodgson Burnett, F. 1967. Gizli Bahçe. (Çeviren: M Doğan Özbay). İstanbul: İyiGün.
- Hodgson Burnett, F. 1969. Esrarlı Bahçe. (Çeviren: Nihal Yalaza Taluy). İstanbul: Varlık.
- Hodgson Burnett, F. 1978. Gizli Bahçe. (Çeviren: Gülten Suveren). Altın.
- Hodgson Burnett, F. 1978. Gizli Bahçe. (Çeviren: Serap Kaşıkçı). İstanbul: Armağan.
- Hodgson Burnett, F. 1991. Gizli Bahçe. (Çeviren: İlhan Eti). İstanbul: Engin.
- Hodgson Burnett, F. 1999. Gizli Bahçe. İstanbul: Yuva.
- Hodgson Burnett, F. 2002. Gizli Bahçe. (Çeviren: Gürol Koca). İstanbul: Remzi.
- Hodgson Burnett, F. 2003. Gizli Bahçe. (Düzenleyen: Öner Kemal). İstanbul: İnkılap.
- Hodgson Burnett, F. 2011. Gizli Bahçe. (Çeviren: Devrim Denizci). İstanbul: Can.
- Kipling, R. 1894. The Jungle Book. freekidsbooks.org/download/219, Son erişim tarihi: 29 Şubat 2016.
- Kipling, R. 1936. Cengel Kitabı. (Çeviren: Nurettin Artam). Ankara: Ulus Gazetesi.
- Kipling, R. 1954. Kurt Çocuk. (Çeviren: Nihal Yalaza Taluy). İstanbul: Doğan Kardeş.
- Kipling, R. 1965. Yavru Kurt. (Çeviren: Girizan Tunara). İstanbul: Varlık.
- Kipling, R. 1971. Orman Çocuğu. (Çeviren: F. Gülen). Milliyet.

- Kipling, R. 1971. Orman çocuğu. (eviren: Gülten Suveren). Altın.
- Kipling, R. 1973. Orman Masalı. (eviren: Kezban Akçalı). İstanbul: Armağan.
- Kipling, R. 1995. Orman çocuğu. (eviren: Abdullah Kanar). İstanbul: Morpa.
- Kipling, R. 1999. Orman ocuğu. İstanbul: Yuva.
- Kipling, R. 2005. Orman çocuğu. (eviren: Yasemin Akbaş). İstanbul: Tomurcuk.
- Kipling, R. 2009. Cengel Kitabı. (eviren: Kamer Mengtrk). İstanbul: Yapı Kredi.
- Kipling, R. 1897. Captains Courageous. <http://www.feedbooks.com/book/3584/captains-courageous>, Son erişim tarihi: 29 Şubat 2016.
- Kipling, R. 1964. Korkusuz Kaptanlar. (eviren: Güzin Sayar). Ak.
- Kipling, R. 1968. Cesur Kaptanlar. (eviren: Hilmi Bilginer). İstanbul: Işıl.
- Kipling, R. 1968. Korkusuz Kaptanlar. (eviren: Nihal nol). İstanbul: Armağan.
- Kipling, R. 1976. Korkusuz Kaptanlar. (eviren: Gülten Suveren). Altın.
- Kipling, R. 1983. Korkusuz Kaptanlar. (Düzelti: Sayıt Sandaő). İstanbul: Serhat.
- Kipling, R. 1997. Korkusuz Kaptanlar. Ankara: nsal.
- Kipling, R. 2002. Korkusuz Kaptanlar. (eviren: Cahide Günay). İstanbul: Parıltı.
- Kipling, R. 2004. Korkusuz Kaptanlar. (Hazırlayan: Cengiz Köylüoğlu). İstanbul: MS ocuk.
- Kipling, R. 2005. Korkusuz Kaptanlar. (Hazırlayan: Erhan Söğüt). İstanbul: Zambak.
- Kipling, R. 2009. Korkusuz Kaptanlar. İstanbul: Sentez.
- London, J. 1994 [1903]. The Call of the Wild. London: Penguin Popular Classics.
- London, J. 1935. Vahşetin aęırırıőı. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi.
- London, J. 1968. Vahşetin ağırırı. (eviren: Seçkin ağan). İstanbul: Kök.
- London, J. 1978. Vahşetin ağırırı. (eviren: Bile Taőan). İstanbul: Ya-Ba.

- London, J. 1979. Vahşetin Çağrısı. (Çeviren: Gülen Fındıklı). İstanbul: Oda.
- London, J. 1984. Vahşetin Çağrısı. (Çeviren: Nesrin Öztan). İstanbul: Serhat.
- London, J. 1996. Vahşetin Çağrısı. (Çeviren: Mete Ergin). İstanbul: Engin.
- London, J. 1999. Vahşetin Çağrısı. (Çeviren: Nuray Onuk). İstanbul: Gün.
- London, J. 2002. Vahşetin Çağrısı. (Çeviren: Nilgün Özcan). İstanbul: İthaki.
- London, J. 2004. Vahşetin Çağrısı. (Çeviren: Pelin Atayman). İstanbul: Bordo Siyah.
- London, J. 2007. Doğanın Çağrısı. (Çeviren: Ayşegül Çetin). İstanbul: Remzi.
- London, J. 2009. Vahşetin Çağrısı. (Çeviren: Levent Cinemre). İstanbul: İş Bankası.
- Sewell, A. 1877. Black Beauty. <http://pinkmonkey.com/dl/library1/digi105.pdf>, Son erişim tarihi: 29 Şubat 2016.
- Sewell, A. 1965. Siyah İnci. (Çeviren: Ahter Uğur ve Ecmel Uğur). İstanbul: İyiGün.
- Sewell, A. 1967. Kara Ceylan. (Çeviren: Gülen Olut). İstanbul: Varlık.
- Sewell, A. 1973. Siyah İnci. (Çeviren: Gülten Suveren). Altın Çocuk.
- Sewell, A. 1997. Siyah İnci. (Çeviren: Gökçe Çil). İstanbul: Nurdan.
- Sewell, A. 1999. Siyah At. (Çeviren: Gülten İri). İstanbul: Engin.
- Sewell, A. 2005. Siyah İnci. (Çeviren: Levent Öksüz). İstanbul: Zambak.
- Sewell, A. 2007. Siyah İnci. (Tashih: Derya Günay). İstanbul: Birleşik Tomurcuk.
- Sewell, A. 2008. Siyah İnci. (Çeviren: Deniz Kahraman). İstanbul: Çakıltaş.
- Sewell, A. 2009. Siyah İnci. (Çeviren: Ayşe Berktaş). İstanbul: İş Bankası.
- Sewell, A. 2010. Siyah İnci. (Hazırlayan: Muhammet Cüneyt Özcan). İstanbul: Parıltı.
- Sewell, A. 2011. Siyah İnci. (Uyarlayan: Ali Aydoğan). Ankara: Arkadaş Gökkuşluğu.
- Steinbeck, J. 1976 [1933]. The Red Pony. London: Penguin Books.

- Steinbeck, J. 1953. Al Midilli. (Çeviren: Türköz Taga). İstanbul: Varlık.
- Steinbeck, J. 1964. Al Midilli. (Çeviren: Özay Süsoy). Altın.
- Steinbeck, J. 1976. Al Midilli. (Çeviren: Sevim Anlı). İstanbul: Armağan.
- Steinbeck, J. 1979. Al Midilli. (Çeviren: Derin Çizer). İstanbul: Ya-Ba.
- Steinbeck, J. 1980. Al Midilli. (Çeviren: Tomris Uyar). İstanbul: Arkadaş.
- Steinbeck, J. 1983. Al Midilli. (Çeviren: Belkıs Çorakçı). İstanbul: Bilgi.
- Steinbeck, J. 1994. Al Midilli. (Çeviren: Kayhan Gökhan). İstanbul: Oda.
- Steinbeck, J. 1995. Al Midilli. (Çeviren: Mehmet Harmancı). İstanbul: Görsel.
- Steinbeck, J. 2003. Al Midilli. (Çeviren: Şirin Sabırlı). İstanbul: Remzi.
- Stevenson, R. L. 1883. Treasure Island. http://www.planetpublish.com/wp-content/uploads/2011/11/Treasure_Island_NT.pdf, Son erişim tarihi: 29 Şubat 2016.
- Stevenson, R. L. 1939. Define Adası. (Hulâsa eden: Muzaffer Nayir). İstanbul: Kanaat.
- Stevenson, R. L. 1956. Define Adası. (Çeviren: Necmettin Arıkan). İstanbul: Rafet Zaimler.
- Stevenson, R. L. 1961. Define Adası. (Çeviren: Ecmel Uğur). İstanbul: İyiGün.
- Stevenson, R. L. 1970. Define Adası. (Çeviren: Özay Süsoy). İstanbul: Armağan.
- Stevenson, R. L. 1975. Define Adası. (Çeviren: Gülten Suveren). Altın.
- Stevenson, R. L. 1978. Define Adası. (Çeviren: Ömer M. Karıcık). İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Stevenson, R. L. 1983. Define Adası. (Çeviren: Akşit Göktürk). İstanbul: Can.
- Stevenson, R. L. 1984. Define Adası. (Çeviren: İshak Tanır). İstanbul: Serhat.
- Stevenson, R. L. 1985. Define Adası. (Çeviren: Alev Türker). İstanbul: Sosyal.
- Stevenson, R. L. 1997. Define Adası. Bilgi.
- Stevenson, R. L. 1999. Define Adası. (Çeviren: Meltem Erkmen). İstanbul: Epsilon.

Stevenson, R. L. 2000. Define Adası. (Çeviren: Barlas Çelikus). İstanbul: Remzi.

Stevenson, R. L. 2008. Define Adası. (Çeviren: Nurettin Elhüseyini). İstanbul: İş Bankası.

TÜBİTAK
PROJE ÖZET BİLGİ FORMU

Proje Yürütücüsü:	Prof. Dr. NESLİHAN YETKİNER
Proje No:	115K145
Proje Başlığı:	Çeviri Çalışmalarına Ekoeleştirel Bakış: (Yeniden) Çeviri Yoluyla Çeviri Çocuk Edebiyatında Çevre Okuryazarlığına Artsürekli Betimleyici Bir Yaklaşım
Proje Türü:	1001 - Araştırma
Proje Süresi:	24
Araştırmacılar:	YASEMİN YAVUZ, DERYA DUMAN
Danışmanlar:	
Projenin Yürütüldüğü Kuruluş ve Adresi:	İZMİR EKONOMİ Ü.
Projenin Başlangıç ve Bitiş Tarihleri:	01/09/2015 - 01/09/2017
Onaylanan Bütçe:	106520.0
Harcanan Bütçe:	50054.97
Öz:	Bu çalışma artsürekli Betimleyici Çeviri Çalışmaları çerçevesinde çocuk kitaplarının yeniden çevirilerinde çevre okuryazarlığı aktarımlarını ve buna ilişkin çeviri davranışlarını metin ve yan metin çözümlemeleriyle betimlemek ve çözümlemek üzere tasarlanmıştır. Ölçülebilir ve takip edilebilir parametrelerle çevre okuryazarlığının aktarımını gözlemlemek için alanyazında var olan tanımlar ve sınıflamalar taranmış, Roth'un (1992) çevre okuryazarlığı çerçevesi uyarlanıp üzerinde değişiklikler yapılarak bu proje için bir ölçek oluşturulmuştur (ÇEMÇOK: Çeviri Metinlerde Çevre Okuryazarlığı ölçeği). Bu proje kapsamında orijinal dili İngilizce olan toplam 10 farklı çocuk edebiyatı romanının 1929 (harf devriminden sonra) ve 2013 yılları arasında İngilizceden Türkçeye aktarılan toplam 104 yeniden çevirisi incelenmiştir. Bu proje kapsamında, Betimleyici Çeviri Çalışmaları içinde artsürekli bir yaklaşımla, proje için oluşturulan ölçek (ÇEMÇOK) çerçevesinde ve üç değişkeni (eşdeğerlik, süreç ve çevirmen değişkeni) temel alan bir araştırma deseni içinde İngilizceden Türkçeye yapılan çocuk edebiyatı çeviri romanlarında çevre okuryazarlığı düzeylerini (nominal ve içerik çevre okuryazarlığı) özgün ve çeviri metinleri karşılaştırarak belirlemek, sınıflandırmak, çeviri yöntemlerini tespit etmek ve diller/kültürler arasındaki çevre okuryazarlığı aktarımının gerçekleşip gerçekleşmediğini ölçülebilir parametrelerle saptamak temel hedef olarak belirlenmiştir.
Anahtar Kelimeler:	Çeviri çocuk edebiyatı, yeniden çeviri, çevre okur-yazarlığı, çevre okuryazarlık ölçeği-ÇEMÇOK
Fikri Ürün Bildirim Formu Sunuldu Mu?:	Hayır